SEVGİ SOYSAL

BÜTÜN ESERLERİ (BEŞ)

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu

839191
BAZ

İletişim

Bilgi Yayınevi, 1976-1976-1977-1979-1982-1996 (6 baskı)

İletişim Yayınları 924 • Sevgi Soysal Bütün Eserleri 5
ISBN-13: 978-975-05-0164-7
© 2003 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-5. BASKI 2003-2011, İstanbul
6. BASKI 2013, İstanbul

KAPAK Bülent Erkmen
KAPAK FOTOĞRAFI Adnan Kazmaoğlu
UYGULAMA Hasan Deniz
DÜZELTİ Mine Kazmaoğlu
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SEVGİ SOYSAL

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu

iletişim

SEVGİ SOYSAL 30 Eylül 1936'da İstanbul'da doğdu. Aslen Selanikli mimar-bürokrat bir babayla Alman bir annenin, altı çocuğundan üçüncüsü olarak büyüyen Sevgi Venen, 1952'de Ankara Kız Lisesi'ni bitirdi. Bir süre Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji okudu. 1956 yılında şair ve çevirmen Özdemir Nutku ile evlendi, birlikte Almanya'ya gittiler. Göttingen Üniversitesi'nde arkeoloji ve tiyatro derslerini izledi (1956-57). 1958'de Türkiye'ye döndü ve Korkut adını verdikleri bir oğlu oldu. Ankara'da Alman Kültür Merkezi ve İrtibat Bürosu'nda ve Ankara Radyosu'nda çalıştı (1960-61). Bu dönemde, toplum karşısında bireyin tedirginliğini öne çıkaran "yeni gerçekçilik" akımından izler taşıyan öykü ve yazıları *Dost*, *Yelken*, *Ataç*, *Yeditepe* ve *Değişim* dergilerinde yayımlandı (1960-64).

1961'de Ankara Meydan Sahnesi'nde Haldun Dormen'in yönettiği "Zafer Madalyası" adlı oyunda tek kadın rolünü oynadı. İlk öykü kitabı *Tutkulu Perçem*, 1962 yılında yayımlandı. "Zafer Madalyası" oyununda tanıştığı Başar Sabuncu ile evlendi (1965). Aynı yıl TRT'de program uzmanı olarak çalışmaya başladı. 1965-69 yılları arasında *Papirüs* ve *Yeni Dergi*'de öyküleri yayımlandı. Bu arada tezini vererek arkeoloji diplomasını aldı. Teyzesi Rosel'in kişiliğinden yola çıkarak, birbirine bağlı öykülerden oluşan *Tante Rosa*'yı yazdı (1968). Kadın-erkek ilişkisi ve evlilik temasını işlediği ilk romanı *Yürümek*'le (1970) TRT Sanat Ödülleri Yarışması Başarı Ödülü'nü kazandı.

12 Mart, Sevgi Soysal'ın hayatı ve yazarlığı üzerinde derin izler bırakan bir dönem oldu. *Yürümek*, müstehcenlik gerekçesiyle toplatıldı ve Sevgi Soysal, kısa bir tutukluluk ardından TRT'den ayrılmak zorunda kaldı. Anayasa Profesörü Mümtaz Soysal'la, Soysal'ın komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklu kaldığı Mamak Cezaevi'nde evlendi. Siyasal nedenlerle tekrar tutuklandı ve sekiz ay Yıldırım Bölge'de, iki buçuk ay da sürgüne gönderildiği Adana'da kaldı. Cezaevinde yazdığı *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanıyla 1974 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. Kızları Defne Aralık 1973'te, Funda ise Mart 1975'te doğdu. Adana'da sürgünde bulunan bir kadının başından geçen olaylar etrafında 12 Mart'ı eleştirdiği romanı *Şafak*, 1975'te yayımlandı. Bu dönemde Anka Haber Ajansı ve İşçi Kültür Derneği'nin kuruluşunda rol aldı. *Politika* gazetesinde tefrika edilen cezaevi anıları *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* başlığıyla kitaplaştırıldı (1976).

Yakalandığı kanser hastalığı nedeniyle 1975 Sonbaharı'nda bir göğsü alındı. Hastalık izlenimlerini ve 12 Mart sonrası değişimi anlatan öykülerini topladığı *Barış Adlı Çocuk*, 1976'da yayımlandı. Eylül 1976'da bir ameliyat daha geçirdi ve tedavi için eşiyle birlikte Londra'ya gitti. Üzerinde çalıştığı son romanı *Hoşgeldin Ölüm*'ü tamamlayamadan, 22 Kasım 1976'da İstanbul'da öldü. *Yeni Ortam* ve *Politika* gazetelerine yazdığı yazılar, *Bakmak* (1977) adlı kitapta toplandı.

Sevgi Soysal'ın kırk yıllık bu kısa yaşamından geriye kalan eserlerinin yeniden yayımlanması, 12 Mart dönemine hapsedilemeyecek yazarlığına hak ettiği değeri vermek olacaktır.

İÇİNDEKİLER

Sevgi İçin Bir Önsöz / OYA BAYDAR 7

1. Tutuklanış 17

2. İllegal 22

3. Mektup 26

4. Tombul memeli kızlar 30

5. Meşgul Melâhat 35

6. Milletvekili hanımı 40

7. Göbek seansı 45

8. Mimşirik 50

9. Görüş 55

10. Açlık grevi 60

11. Abdullah örgütü 64

12. Tahliye 69

13. Tutukluya yakınlık 74

14. Suna 79

15. Türkân 84

16. Otelciler 89

17. Sizinkiler 94

18. Hamam 99

19. Pasta 104
20. Erkek Huriye 109
21. Makas 114
22. Sabah gazeteleri 118
23. Gececi 123
24. Sözcü 127
25. Tahliye duası 132
26. Kelepçe 137
27. Gerginlik 142
28. Ayda 147
29. İdamlar 151
30. Erlik 156
31. Rahat 161
32. Gürbüz çocuk 166
33. Doktor 171
34. Zafer 176
35. Bakışlarımız 181
36. Şema 186
37. Jimnastik 191
38. Seyyar işkenceciler 196
39. Yıldönümü 201
40. Serçenin uçuşu 206
41. Sayım 211
42. Kadın madın 216
43. Şefkat 221
44. Merhaba diyen hayat 225

SEVGİ İÇİN BİR ÖNSÖZ

OYA BAYDAR

Ağır demir kapı gıcırtıyla açılıp da, kadın polislerin eşliğinde koğuşa sokulduklarında, Yıldırım Bölge'ye gece iniyordu. Akşam karavanasını yeni bitirmiştik: Çorba, semizotu, pilav, ya da mercimek, makarna, hoşaf. Mönü pek değişmediğinden, insan anımsamakta güçlük çekmiyor. Bulaşıklar yıkanmış, tuvalette yaktığımız pamukların alevinde kahveler pişirilmeye, ranzaların üstünde ikili, üçlü gruplar olarak toplaşılmaya başlanmıştı. Günün en huzurlu ve de en hüzünlü zamanı. Olağanüstü bir gelişme olmadıkça içeri dalıp rahatsız etmezler artık; tutsaklığın özgürlük ve efkâr saatleri başlar.

Bunaltıcı olmayan, güzel bir yaz akşamıydı, hatırlıyorum. Koğuşun tavana yakın demir parmaklıklı pencerelerinden, önce süt mavisi sonra laciverdi akşamın şehre, Kale'ye, Kazıkiçi bostanlarının üstüne usul usul inişini seyretmiş, hüzünlenmiştim. Dışarda hayat sürüyor; şu ışıkları tek tek yanan evlerde, Kale'ye tırmanan yokuşlarda, arkalarında kızıl çizgiler bırakarak geçen otobüslerin, otomobillerin doldurduğu caddelerde hayat sürüyor ve sen, bu kalabalık ve uğultulu koğuşta, bir günü daha bitirmenin / yitirmenin bezgin dinginliğini yaşıyorsun.

Ranzamın üstüne tünemiş, sade kahvenin yanında bir kadeh konyak düşlerken, zincir gıcırtıları, dışardan açılan kapı sürgüsünün ve demir kanatların bildik sesi, kadın polisin, "Kızlar, misafirleriniz var!" diye neşeli neşeli bağırması, sonra yeniden gıcırtıyla kapanan kapı... Tam geceye, gevşemeye, kendi içime dönmeye, hüznümün tadını çıkarmaya hazırlanırken, al sana bir telaş, bir şamata. Üstelik ne kadar çok gülüyorlar. Kim bu kendini bilmezler böyle? "Siyasiler" şaşkın, biraz da kızgın. Her şeyin bir raconu vardır canım! "Faşizmin zindanları"na kıkırdaşarak girmek olur mu!

Ranzam, duvarın dibinde, musluğun yanında, korunaklı bir yerdeydi. Kapıyı görebilmek için özel olarak eğilmem gerekiyordu. O günlerde koğuş sorumlusuydum, yeni gelenleri teslim almam, yer göstermem gerekiyordu. İnsanları gecenin bu saatinde içeri atanlara söve söve ranzadan inmeye çalışırken, bitişikteki ranzada, yeni gelenleri görebilmek için dizleri üstüne dikilmiş Sevim Onursal'a, "Başçavuştan hesap isteyen konsomatris kızları mı getirmişler yine?"diye sordum. "Yüzlerini göremedim, ama pek benzemiyorlar" dedi Sevim Hanım.

Onları, ranzadan inip de koğuşun ortasındaki uzun masaya yönelince gördüm. Ve öyle bir sevinç çığlığı kopardım ki, sanırım bütün koğuş, şaşkınlık ve endişeyle bana baktı. İnanılmaz şey: Sevgi ve Elâ'ydı içeri atılanlar... Sarılışmalar, öpüşmeler, üçlü halay çekmeler ve bitmeyen bulaşıcı kahkahalar!

İnsan bencil yaratık. Hiç arkadaşlar hapse düşmüş diye sevinilir mi? Hapishane koğuşlarının kalabalık yalnızlığı canınıza tak demişse, sevinirsiniz. O gece, yorgunluktan ve gerginlikten sinirleri boşanmış, yerlerini ve durumu yadırgadıkları bitmeyen kahkahalarından belli olan Sevgi ve Elâ'nın gelişi, sarı ışıklı ampullerin tam aydınlatamadığı, sıkıntının kol gezdiği koğuşun ortasına düşmüş bir ışık topu gibiydi. "Yaşasın ihlal ettiğiniz sıkıyönetim yasakları! Tam içim sıkılmaya başlamışken, ne iyi zamanda geldiniz!" Genç tutuklu kızlar şaşkın ve

eğlence çıktığı için sevinçli. Behice Hanım (Boran) bir yandan gece hazırlıklarım yaparken, bir yandan hayretle bizi seyrediyor. Sevim Hanım, cıvıl cıvıl mavi gözleriyle hiçbir ayrıntıyı kaçırmamaya çaba göstererek olayı kavramaya çalışıyor. Acele ranza ve yatak boşaltıyoruz. Bol sulu oralete limon kolonyası katarak yaptığım özel Yıldırım kokteylden birer bardak ikram ediyorum. Arkadaşlarım hapse düştü diye çok sevinçliyim. İnsan bencil yaratık.

* * *

Sevgi, Yıldırım Bölge'de iki kez kaldı. Birincisi kısacık bir misafirlikti, değişik ve keyifli bir yaşam parçası bile denebilirdi bu ilk ziyarete. 12 Mart rejiminin, faşizan uygulamaları adım adım tırmandırdığı, ama güçler dengesinin henüz tam oturmadığı 1971 ilkbaharı ve yazında, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu biraz da yatılı kız mektebi havasındaydı. Abdullah adlı solcu bir öğretmene romantik mektuplar yazmaktan tutuklu, yaşları 17 ile 22 arasında değişen, Orta Anadolu'dan toplanmış kız öğretmen okulu öğrencileri veya çiçeği burnunda öğretmenler; bir de, yaş ortalamasını biraz yükselten benim gibi, Behice Boran gibi, Müdire Naciye Hanım veya Deniz Gezmişlere yataklıktan tutuklanmış Sevim Onursal gibiler, Yıldırım Bölge askeri garnizonunun ortasında, hangardan bozma bir koğuşu paylaşıyorduk. Oraya Mamak'tan getirilmiştik. Koğuş bizim için hazırlanmıştı; ilk sakinleri bizlerdik. İçlerine kıtık, saman ve çakıltaşı doldurulmuş, yün ve saman kokulu kışla yataklarında ilk bizler yattık. Yeni badana edilmiş hangar duvarlarına ilk çeteleyi, ilk nöbet listelerini bizler yazıp çizdik. Acemi erlerin, her sabah, bizden yana baka baka "Tombul memeli kızlar" türküsü eşliğinde talim koşusu yaptıkları; topların, tankların, silahların depolandığı; asker kışlalarının, lojmanların, çeşitli ordu birimlerinin bulunduğu, Ankara'nın Kazıkiçi bostanlarına bakan bir askeri garnizonun orta yerinde, sayıları 30 ile

60 arasında değişen kızlar, kadınlar... Yıldırım Bölge'nin öteki ucunda, yüz, yüz elli metre ilerde, tel örgülerle ayrılmış erkekler koğuşu vardı. Dikenli tellerle çevrili açık avluda volta atarken, erkek tutuklularla karşıdan karşıya selamlaşmak, işaretleşmek mümkündü; tabii nöbetçi askerleri ayarlayıp mektup, pusula göndermek de. En çok mektup, "Abdullah Örgütü" diye anılan bizim öğretmen kızlardan giderdi ve tabii, erkekler koğuşundaki Abdullah'a.

Yıldırım Bölge'de Sevgi ve Elâ ile, kısa bir süre birlikte kaldık. Zaten o kadar sudan bir sebeple tutuklanmışlardı ki (Sevgi gözaltına alınıp tutuklanışlarını çok keyifli, çok canlı anlatır), ilk celsede beraat ettiler ve tahliye oldular. Sevgi ikinci kez tutuklanıp Yıldırım Bölge'ye getirildiğinde, o görece gevşek havadan eser kalmamıştı. Bu defa iş ciddiydi, 12 Mart rejimi artık oturmuş, git gide azgınlaşmıştı. Tutukluların tümü er kişi ilan edilmiş, eski kadrolar değişmiş, hava sertleşmişti. Bu dönüşümün ilk işaretleri yaz sonunda gelmeye başlamıştı zaten, kışa girerken iyice belirginleşti. 1972 ocağında, tahliye olurken,Yıldırım Bölge, gerçekten de zindana dönüşmüştü. Sevgi, benim artık Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda olmadığım bu dönemi, kendine özgü zeki mizahi üslubuyla ve keskin gözlemciliğiyle, ama gözlemcilikle yetinmeyip, oranın parçası, içerden biri, bir siyasal hükümlü olarak çok güzel anlatır. Oysa, ilk kısa tutukluluk dönemine ait izlenimleri fırça darbeleri halindedir; yine usta işi, yine duygulu ve sevecen fırça darbeleri, ama belli ki Sevgi henüz oraya yabancı, koğuşun ruhuna tam nüfuz edememiş; meraklı ve keskin gözlerle, ama dışardan bakıyor. Koğuş sakinleri de onu, aralarına düşmüş geçici bir renk, bir güzellik olarak görüyorlar, öyle davranıyorlar. Satırlarına da yansıyor bu durum.

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nu, otuz iki yıl sonra Sevgi'nin gözüyle ve yüreğiyle hatırlarken, anı yazma işi üzerine yeniden düşündüm. Neden bazı anı kitapları soğuk, ruh-

suz, öğretmen edalıdırlar da bazıları sıcacıktır, insanı yüreğinden kavrar, sürükler? Sevgi Soysal'ın Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu anılarında bu sorunun cevabı var sanırım: Açık yüreklilik, maksatlı saptırmalardan arınmış saf bir öznellik, şunları yazarsam bana ne derler kaygısından olabildiğince uzaklık, insanlara ve gerçeklere saygı. Sevgi bunu başardığı için, anıları bazen gülerek bazen hüzünlenerek, ama hep keyifle ve düşünerek okunuyor. Siyasal hamaset yapmak, kendini övüp kendini anlatmak için değil, insanı anlatmak için, insan sevgisiyle yazıyor. Sevgi'nin Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nu, Sevgi'nin mahpushanelerini izliyoruz; onun gözüyle, onun aklı ve duygularıyla, onun diliyle. Böylece yapıt özel oluyor, biricik oluyor, basmakalıplıktan kurtuluyor.

* * *

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'*nu okurken, kendi yaşadığım, kendi alımladığım Yıldırım Bölge'yi, benim Yıldırım Bölge'mi düşündüm.*

Üst ranzaya çıkıp demir parmaklıklı pencereden dışarıya bakınca Ankara Kalesi görünürdü. Ay, tam kalenin arkasından doğar, akşamla birlikte gecekonduların ışıkları yüzlerce, binlerce ateşböceği gibi yanardı. Gün batımlarında, güneşin pencerelere yansıyan son ışıklarının yaktığı camlar bir kızıl yangın gibi tutuşur, demir parmaklıkları eritir, koğuştan içeri dalar, uzun mahpusluk gününün en güzel saatleri başlardı. Gencecik tutuklu kızlar, dokunaklı, titrek sesleriyle türkü okurlardı: "Odam kireçtir benim", "Urfa Mardin'e bakar", "Çökertmeden çıktık da yola", "Evlerinin önü mersin aman" ve mutlaka "Eşkıya dünyaya hükümran olmaz" ile "Ege Denizi'nde sular kararınca". Türküler Anadolu'yu ve dünyayı bir baştan bir başa dolaşırdı. Sonra, kapının hemen yanındaki ranzasının üstünde sessiz oturan Behice Hanım'ın ince ve duygulu sesi yükselir, bir kuşak öncekilerin selamını getirirdi koğuşa: "Jandar-

ma biz sosyalistiz, biziz yalnız dost sana. Kurtuluşun bizimledir, elini uzatsana"... Ağır demir kapının kilitlerinin gürültüyle açılıp koğuşun girişine ekmek ve ne olduğu belirsiz yağlı bir çorba bırakıldığı şafak vakitlerinde, tan yeri yine kalenin ardından ağarırdı. Uyanıp pencerenin demirlerine tutunur, dışarı bakardım. Çevrede seyrek ağaçlı bahçeler, bostanlar, çivit badanalı bağ kulübeleri vardı. Ağaçların yüksek dallarını bile örtmeyen, toprağa inmiş süt mavisi bir sis olur; koğuş binasının hemen önünde nöbet bekleyen silahlı erler, evler, sokak köpekleri, dikenli teller, ağaçlar, uzaklardaki tepeler ve Kale, bu sisin arasından belli belirsiz seçilirdi. İklim hüzün iklimiydi, ama anahtar sözcük umut'tu. Oraya kapatılmış çoğu genç, azı yaşlı onca kadının, demir kapıları, kilitleri, demir parmaklıkları hiçe sayan kıpır kıpır canlılığı, heyecanı, özgürlük duygusu, ne işkencede, ne mahpushanede hiç yitirmedikleri umut'tan kaynaklanıyordu. Komutanları, askerleri, polisleri, gardiyanları şaşırtan buydu. O küçük kızlar hiç ağlamıyor, o kadınlar hiç şikâyet etmiyordu.

İnsan bir kez daldı mı anıların sularına, hele de gençliğinizin en umutlu, en coşkulu, en isyankâr günleri yüzüyorsa o sularda, hatırlamamak ne mümkün!

İlk aylardaki kadın polislerimizi örneğin... Alelacele, trafik dairesinden getirilmişlerdi, şaşkın bir halleri vardı. Vatan hainlerine, satılmışlara, komünistlere gardiyanlık yapacaklardı. Dikkatli olmaları, asla taviz vermemeleri ihtar edilmişti. Biraz beceriksizce de olsa, önceleri böyle davranmaya çalışıyorlardı. Sonraki günlerde,"Vatan haini tehlikeli komünistler"in dünyasıyla tanıştılar, önce kendilerine sonra bize sorular sormaya başladılar. Hele o gencecik güzel polis kız, içeri girmesine izin verilmeyen kitapları, gazeteleri, çeşitli ihtiyaçlarımızı gizlice getiriyor, mektuplarımızı postalıyor, erkekler koğuşuyla haberleşmemizi sağlıyor, hapishane komutanlığının planlarından bizi haberdar ediyordu. Bu yüzden başı belaya

girdi, Yıldırım Bölge'den alındı, sonra polislikten atılmış diye duyduk. Aynı şey hapishane yönetiminin de başına geldi. Yıldırım Bölge askeri tutukevlerinin ilk komutanını hatırlıyorum; rütbesi yarbaydı galiba. İyi niyetli, yumuşak bir adamdı. Ara sıra koğuşa uğrar, ihtiyaçlarımızı sorardı. Koğuşumuzda on yedisini bile doldurmamış, güzeller güzeli gencecik bir öğretmen adayı vardı. Bir süre sonra, kestane rengi gür saçları parça parça dökülmeye, başı açılmaya başladı. Denemediğimiz ilaç kalmıyordu, ama boşuna. Sıkıntıdan olduğunu biliyorduk ve çare bulamıyorduk. Hapishane Komutanı her gün koğuşa gelir oldu. Bizim içimiz kötü ya: "Bu herif buraya kızları seyretmeye mi geliyor?" falan diye sinirlenip duruyoruz. Sonra mesele anlaşıldı: Komutan kızı o kadar beğenmiş, o kadar acımıştı ki haline, oğluyla nişanlamak istiyordu. Tabii hemen "devrimci tavır" koyduk, ve zindan bekçilerine verilecek kızımız olmadığını münasip şekilde belli ettik. Birkaç ay sonra, bazı önemli tutuklular karşıdaki erkekler koğuşundan tünel kazıp da kaçınca komutanın başı fena derde girdi, Yıldırım Bölge'deki tutukevlerinin diğer sorumlularıyla birlikte onu da görevden aldılar. Sonra ne oldu bilmiyorum, ama o günden sonra bizim yatılı okul koğuşu da gerçek bir hapishaneye dönüşmeye başladı.

Tam o günlerdeydi. Hem ufak tefek olduğum, hem de koğuş sorumlusu olarak yönetimle sık sık hırlaşmak zorunda kaldığım için, kızlar bir ara adımı "kükreyen fare" koymuşlardı. Havalandırma saatinde çevresi sadece dikenli tellerle çevrili ve silahlı askerlerin beklediği açık avluya çıktığımızda, eğlenceli bir oyuna başlardık. Kızlar beni asker battaniyesinin içine sarar, dört ucundan tutar, "Hadi kükreyen fare!" diye sallarlardı. O zaman ortalık birbirine girerdi. Erkekler koğuşunda yaşanan firar olayından sonra sinirleri iyice gerginleşen nöbetçilerin, düdük çalarak, ellerindeki silahları bize doğrultarak telaşla avluya koşuşturmalarını, düdük seslerine gelen kadın polislerin ciyak ci-

yak bağırarak firarda kullanılacak suç aleti battaniyeyi toplamalarını seyretmek gerçekten de eğlendiriciydi.

Yine gülümseyerek anımsıyorum: Sonbahardı, nemli soğuk bir kasım günüydü. Kötü, yıpratıcı, sinirleri laçka eden bir gün geçirmiştik. Ne olmuştu hatırlamıyorum, ama avluya havalandırmaya çıkmamız yasaklanmış, hamasi nutuklar atılmış, "haddimiz bildirilmeye" çalışılmış, arama yapılırken her şeyimizin deşilmesine itiraz ettiğimiz için işler büyümüş, kapıya asker yığılmış, pencerelerden içeri tüfekler doğrultulmuş, tam bir faşist terör havası estirilmişti. Böyle günlerde herkesin sinirleri ayaktadır, herkes patlamaya hazırdır. Derken, akşam karavanası gelmeden hemen önce kapının zincirleri, kilidi, sürgüleri açıldı. Biz karavana beklerken bir de baktık ki karşımızda Yıldırım Bölge Orduevi müdürü var. Yüzbaşı söze, "Sayın tutuklu bayanlarımız" diye başladı. Bütün gün yaşadıklarımızdan sonra, alay ettiğini sanıp iyice gerildik. Sözlerini şöyle sürdürdü: "Sayın tutuklu bayanlarımız! Orduevimizin restoranı hizmete girmiş olup, ızgaralarımız ve yemeklerimiz siz sayın bayanların hizmetine sunulacaktır. Fiyatlarımız makuldür. Taleplerinizi..." Gün boyu gerilmiş sinirlerle, kahkahayı koyuvermemek için nasıl direndiğimizi hatırlıyorum. Adam kapıdan çıkar çıkmaz yerlerde yuvarlanarak gülmeye başlamıştık. "Emir demiri, ticaret ve kâr emiri keser" diyen kimdi? Behice Hanım mıydı? Hatırlamıyorum.

Bir de hamam sefalarımızı anlatmalıyım... Garnizonun ortasındaki erat hamamına on beş günde bir götürülürdük. Elimizde hamam levazımatı, iki yana dizilmiş silahlı erler arasından tek sıra geçer, polis kadınların gözetiminde hamama sokulurduk. Sadece beş dakika sıcak su verilirdi. Her bir kurnanın başında üç dört kişi, beş dakikada yıkanmaya çalışırdık. Özel yaşamını sergilemekten, ruhunu ve bedenini çırılçıplak göstermekten her zaman kaçınan Behice Hanım, önce tümüyle soyunmadan, kombinezonunun içinden yıkanmayı de-

nedi, sonra baktı ki olacak gibi değil, attı üstündeki her şeyi. Zaten kimsenin kimseye bakacak hali yok, bir tas fazla sıcak su dökünebilmek için çırpınıyor. Tam o sırada başımı hamamın pek yüksek olmayan camlı kubbesine doğru kaldırdım ki, bir de ne göreyim: Kubbenin camlı bölümünde bir çift kara göz, içeriyi dikizliyor. Bağırsam, ortalık birbirine girecek, sıcak su kesilecek, yıkanamayacağız. En iyisi hiç ses çıkarmamak. Parmağımı tehditkâr bir şekilde yukarı doğru sallayarak "git, git" işareti yaptım, sonra da hiç aldırmadan yıkanmaya devam ettim. Yıkanıp giyinip, yine tek sıra askerlerin arasından geçerek hamamdan çıkarken, yanıma yaklaşan bir er "Abla, hiç öyle gözetleyen falan namussuz oldu mu? Olduysa söyle, hemen cezasını verelim" dedi. Gözleri karaydı. Birbirimizi tanıdık. "Vardır öyle namussuzlar işte. Bir gün onların anasını, kızını, yavuklusunu, avradını da hamamda dikizleyenler olur, aldırma" dedim gülerek. Çocuğun cinsel açlığının ve merakının büyüklüğüne şaştım. Bir yakalansaydı, anasından emdiği sütü burnundan getirirlerdi. Gencecik insanları hapishanelere doldurmaktan, bunca kadını kızı asker kışlasının ortasında tutmaktan utanmayanlar, "namus" meselelerinde pek hassaslardı.

Yıldırım Bölge diyince Felix kediyi nasıl hatırlamam. Bir akşamüstü, her zamanki gibi demir parmaklıklı pencereye gözümü uydurup dışarıyı seyretmeye çalışırken, havalandırmaya çıktığımız avlunun bir köşesinde gördüm onu. Siyah-beyazdı. Hani göğsü, burnu, patileri beyaz, gövdesi simsiyah olanlardan: En sevdiğim tür. "Hişt, asker kardeş! Hişt, kediyi ver, kediyi!" Nöbetçilerin bizlerle ilişki kurması yasaktı, ama bizim milletin, hiç umulmadık, doğal bir hayvan sevgisi vardır; buna güveniyordum. Yanılmamıştım. Ciddi görünümlü erin yüzünde sevimli, yayvan bir gülümseme belirdi; yaptığından memnun, suç ortağı bir gülümseme. Tüfeğini duvara çatıp küçücük kedi yavrusunu yakaladı. Etrafa şöyle bir baktı, şapka-

sını çıkardı, kedi yavrusunu içine koydu, şapkayı tüfeğin ucuna taktı ve demir parmaklıklara doğru uzattı. Birkaç saniye sonra Felix koğuşun içinde, benim ranzanın üstündeydi. Kızlar Felix adını beğenmeseler de razı oldular, ama dilleri dönmediğinden Felikis diyorlardı. Felix, bütün kediler gibi muzır, şakacı ve kişilikliydi. Öğle uykularını, mutlaka kediden ürken Müdire Naciye Hanım'ın çamaşır valizinde uyur, Behice Hanım'ın yün yumaklarıyla oynar, ama gecelerini benimle paylaşırdı. Tahliye olurken, koğuştakiler kediyi bırakmamı istediler, ben de bıraktım. Bir görüş günü, içerdekilerin yıkanacak çamaşırlarını almaya Yıldırım Bölge'nin kapısına gittiğimde, bir de baktım erlerden biri elinde kıpır kıpır, hareketli bir torbayla, sırıtarak geliyor. "Bizim kızlar yine bir muziplik peşindeler. Herhalde torbaya su doldurdular, açınca ıslanacağım", diye düşündüm önce. Islanmamak için büyük dikkatle açtığım torbanın içinde Felix kedi ve bir not vardı: "Kediyi annesine yolluyoruz. Burada bakmamız ve saklamamız zorlaşmaya başladı." 1971 darbesi doğumlu Felix'le 1980 darbesinden birkaç ay öncesine kadar birlikte yaşadık. Yıldırım Bölge'nin güzel bir armağanıydı bana.

İnsan bir kez hatırlamaya başladı mı, çorap söküğü gibi geliyor. Oysa çoktan unuttuğumu sanıyordum o günleri. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nu okurken yıllar yıllar öncesine, zindanların bile umut ve geleceğe güvenle ışıldadığı o masumiyet günlerine döndüm. İçimden ılık, güzel bir bahar yeli geçer gibi oldu. Mahpushaneyi hatırlamak mutluluk verebilir mi insana? Eğer ülke ve dünya büyük bir hapishaneye dönüşmüşse, umutlar törpülenmiş, masumiyet yitirilmiş, benim kuşağım zamanda ve mekânda acı bir sürgünün tadını tatmışsa, hele de Sevgi bile artık yoksa, verebilir.

1
Tutuklanış

12 Mart'ın gelip de kazma kürek yerine insan yakmaya başladığı dönemde insan yakmanın -tutuklamakla insanlar ne kadar yakılabilirse- türlü yolları vardı. Bunlardan ilki ve en bilineni radyo ve televizyonda bangır bangır tutuklama listeleri yayınlamaktı. Bu listeler çoğu zaman şaşar, çoktan gözaltına alınmış kişinin adı kaçakmış gibi yayınlanır durur, gözaltına alınanın yakınları da, "Eyvah kaçmış, ya şimdi vurulursa," diye tasalanırdı. Bir de gizli operasyon listeleri vardı. Bu listeler MİT'te, merkez komutanlıklarında, konrtgerilla örgütünde bulunur ve ortama göre uygulamaya konurdu. Sıkıyönetim mi uzatılacak, hemen bir operasyon emri çıkar ve belli listelerdeki, belli adlar toplanıverirdi. Operasyonuna göre münasip bir sıkıyönetim bildirisi de yazılıverirdi artık.

Asıl hedefi tutuklama değil de tenkil olan, yani yok edilmelerine karar verilmiş militanların öldürülmelerini amaçlayan operasyonlarda uygulanan insan avı yöntemi ise, bu tutuklama operasyonlarını solda sıfır bırakacak bir hırs ve vahşetle uygulanırdı. Bu operasyonlarda izlenen av ölü olarak ele geçene dek avcıların karşısına çıkan bütün canlılar

işkenceye gönderilirdi. Avın yakınları ya da avın saklanmasında yardımcı olan bu "canlı"lara tam bir acımasızlıkla davranılırdı ki avın bulunduğu yer bir an önce ortaya çıksın. Bu insan avcıları, "yuvanın imhası" gibi tanımlarla ifade edilen kesin itlaf amacı gerçekleşene dek, tam bir kan sarhoşluğuna kaptırırlardı kendilerini. Öldürdükleri militanların başlarını av hayvanıymışçasına evlerinin duvarlarına dizmek isteyenler bile vardı mutlaka! Mümkün olsaydı. Ah daha çok, daha çok mümkün olsaydı; ah Anayasa, yasalar, Birleşmiş Milletler, dünya kamuoyu gibi zırvalar av partilerinin tadını kaçırmasaydı!

Bu korku filmlerini andıran avlar bir yana, bir de "gayri ciddi" tutuklamalar vardı. Olmadık insanlar, çok gülünç nedenlerle tutuklanmışlardı o dönemde. Elbet bu tutuklamaların da uygulayıcıların belirli bir tutarlılığı olan nedenleri vardı; ama kimi zaman tutuklama olayına temel olan olay, kimi zaman da tutuklunun kişiliği, bütün 12 Mart havasını bir güldürüye dönüştürür, millet de, dışarda olsun içerde olsun ferahlardı biraz. Bu bakımdan bu tür tutuklamalar, çeşnisiydi 12 Mart'm. Kazıklama huyundan bir türlü vazgeçemeyip sıkıyönetim görevlisini de kazıklamaya kalkan gazinocudan fiyatını düşürmeye yanaşmayan bar kadınına, ne tutuklular görmüştür 12 Mart koğuşları. Pek sayın muhbir vatandaşlarımızın ise, kızdıkları kiracıdan bozuldukları komşuya kadar tutuklatmak istedikleri insanların sayısı o kadar çoktu ki, merkez komutanlıkları koğuşların durumunu düşünerek, hiç olmazsa böylesi ihbarların büyük bir kısmını kulak arkasına atarak, gereken feraseti gösterdi.

Bir de "muzır kişiler" listesi vardı. Çeşitli iş yerlerinde görevli bu muzır kişilerin listesi, yine o iş yerindeki vatansever memurların katkısıyla hazırlanırdı. Böylece iş yerlerinde gerekli temizlikler, bu listelere dayanan tutuklamalarla sağla-

nırdı. TRT'deki temizlik gibi. Tabii münasip bir suç uydurularak TRT'deki muzır kişiler listesinin başlarında olan Emil Galip dostumuzun uçak kaçırıverişi gibi.

Ankara Merkez Komutanlığı'nı, uçak kaçırmak gibisine fantezi gerektiren tutuklama nedenleri bulmak zorunluğundan kurtarmış muzır kişiler de oluyordu zaman zaman. Bunlar kendiliğinden karakola ya da sıkıyönetim görevlilerine çatmak bahtsızlığını gösteren kişilerdi. Hazırlop avlardı bunlar. Sıkıyönetim mekanizmasını bir sürü yorgunluktan kurtardıkları için, aslında sıkıyönetimce ödüllendirilmeleri gerekirdi.

İlk fırsatta tutuklanmaları uygun görülmüş kişiler listesindeyseniz eğer, resmi bir görevliyle karşılaşmak mutlak bir tutuklanmayla sonuçlanırdı. İster yeşil yerine kırmızı ışıkta karşıya geçmiş olun, ister komşu kavgasında karakola düşün, hangi saçma nedenle olursa olsun, kimliğinizi bildirmenizle tutuklanmanız bir olurdu.

Sonu önceden bilinen bir film gibi olup biterdi her şey. Önce tutuklanacağınız dedikodusu yeri göğü sarardı. Sokakta rastladığınız dostlar, size yan yan; bu daha ne dolaşıyor gibisine, bakarlardı. Daha açık sözlü ajanlarsa hafif bir hayıflanmayla sorarlardı. Öyle ya, ölünün ölülüğünü bilip, ortalıkta dolaşmaması gerekir.

Gece yarısı telefonlarınız çalar, evinizin bulunduğu sokakta terk edilmiş bir cip dururdu. Bu ciplerin sırrını çözemedim. Dinleme aygıtı mı vardı bu ciplerde, yoksa dışarda gözlemekten yorulan sivillerin arada barınmaları için miydi, tam bilmiyorum. Ama akşam olunca cipin içi, birtakım karanlık başlarla dolardı.

Bir de açık açık, evinizin karşısındaki kaldırımda yüzlerini "Günaydın" gazetesinin arkasına gizleyenler olurdu da bunca gizli (!) bir polisliğe gülmek mi, şaşmak mı gerektiğini bilemezdiniz.

Aslında gülmek de, şaşmak da yanlış olurdu. Çünkü bu kör kör gözüm parmağıma polisliğin asıl amacı yanıltmaktı sizi. Böylece sizi inceleyen polislerin, bu Günaydın gazetesini siper alanlar olduğunu sanıp, asıl izleyicileri atlardınız.

Bütün bu izleme, dinleme, ev arama ve uygun fırsatta tutuklama ameliyesinin havaya gitmesine sebep olan, böylece devlet hazinesini zarara sokan, yani kendi ayağıyla tıpış tıpış tutuklanmaya gelen akıllılardan biri de benim.

Tabii ülkemiz gibi her iki adımda bir ya polis ya da jandarmaya çatılan bir yerde, bu "kendi ayağınla tutuklanma teorisi" o kadar da gerçekleşmesi zor bir teori değildi. Aslında muzır kişiler listesinde olup da belaya çatmamak, ancak inzivaya çekilmekle mümkündü.

* * *

"Adınız?"

"....."

"Buyrun."

Buyur karakola! Buyur emniyete, buyur parmak izine, buyur sabıka resmi çektirmeye, buyur üst kata, buyur alt kata, buyur adliyeye, buyur sıkıyönetime, buyur savcıya, buyur 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'ne...

İstersen buyurma! Ben buyurmak istemiyordum, ama kumbaraya düşmüştüm bir kez. Çok suçlar işlemiştim: Nişanlı bir arkadaşın özel arabasının arkasına binmiştim (sıkıyönetimle nişanlanılır mı?), sonra arkadaşım nişanlısıyla tartışmıştı (sıkıyönetimde aile tartışması yapılır mı?), sonra arkadaşım, "Yeter," diye bağırmıştı (sıkıyönetimde yeter diye bağırılır mı?), sonra hem de tam İsrail Sefareti'nin önünde bağırmıştı. (Efraim, İsrail Konsolosu'yken düşünün.) Sonra, ben arkada oturuyordum, düşünün?

Düdükler, toplum polisleri ve sefareti bekleyen tomsonlu erler, saatlerdir neyi bekliyorlarsa işte o olmuşçasına sardı-

lar arabayı. Bizi evden izleyen sivil taksi de yetişince takım tamamlandı.

Buyuruş o buyuruş!

"Adınız? Ya, demek tanıksınız?" O an baş sanık olduğumun bilincine vardım ya, çok geç. 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı koskoca Ali Elverdi Paşa'nın karşısında bilinçlenmenin ne anlamı var? Ali Elverdi Paşa için, ha tanık ha sanık, muzır kişi misin değil misin, sen ona bak!

Ve bir asker selamı çabukluğuyla tutuklandım.

2
İllegal

Çantamda iki kimlik varken, üstelik bu kimlikleri paşaların paşası Ali Elverdi Paşa Mahkemesi'ne göstermişken, kimliksiz dolaşmak ve sıkıyönetime karşı gelmek gibi sudan bir nedenle tutuklandım. Yıldırım Bölge'ye götürülmeyi bekliyordum. Fare kapanına yakalanmış bir kedi gibiyim. Sövüp duruyorum kendime. Bu kapana da yakalanılır mıydı, diye. Ama sövmenin anlamı yok. Şimdi kullanışlı şeyler düşünmeli. Tutukevinde gerekecek birkaç parça eşyayı getirtmenin yolunu bulmalı. Ayağımda yazlık pantolon, üstümde ince bir tişört. Titriyorum. Üstelik pantlolonumun fermuarı da, oradan oraya buyururken bozuluverdi. İkide bir yoklamasam, pantolon ayağımdan düşecek. Eşya için kime başvurmalı? Kocam da tutuklu. Birden başımdaki bela yeni bir boyut kazanıyor. Tuh! Şimdi Mümtaz ne yapacak? Çarşamba görüşünde beni görmeyince? Kim onun ihtiyaçlarını görecek? Bu soru aslında gereksiz. Çünkü Mümtaz, dışardakilerden hiçbir şey istemez. Çamaşırlarını kendi yıkar, karavanadan yer. Ama dışardaki, içerdekine bir şeyler yapmak ister. Onun için gerekli olduğunu

duymak, bu duygu dışardakine güç veren, onu ayakta tutan duygudur.

Ben de çarşamba bir şeyler yapmaya çalışarak aslında kendimi oyalıyordum. Ama gazeteler, kitaplar? Savunması için gerekli belgeler? Bu önemliydi. Bunlar gerçekten gerekliydi. İşte bunları kim getirecek şimdi? Karardıkça kararıyor içim.

Bazı dostlarınız vardır, çok sık görüşmeseniz de, hatta hayatın gidişi içinde yollarınız ayrılsa da, bazı davranışlarıyla sizin için unutulmaz olurlar. İşte Özer de öyle. Baktım tanıdık bir yüz, o an bana güneş gibi aydınlık gelen bir yüz, tutuklu odasının kapısında bekleyen astsubayla konuşuyor.

Özer TRT'den ve daha eskiden arkadaşım. O Atatürk Lisesi'nde, ben Ankara Kız Lisesi'nde trampet çalardık. Tanışlığımız o kadar eski. Nerden duymuşsa, benim tutuklandığımı duymuş, koşmuş hemen. Bir yardımım olur mu, diye. İşte sıkışık anlarda gerçek dostlar bunlardır.

Hiçbir işe yaramayıp, üstelik ahkâm kesenlerin çokluğu düşünülürse, bu gerçek dostların değeri daha da artar. "Yapmasaydı, gitmeseydi, demeseydi," diye mantıksız bir ortamda, bir sizin belanızda mantık aramaya kalkan ve başınızdaki bela yetmiyormuş gibi, sonunda bütün mantıksızlığı da sizin başınıza yıkan tanışlara kızacak durumda da değilsinizdir.

Önemli olan, başka bir pantolondur, bir diş fırçasıdır, çamaşır, geceliktir, biraz paradır, bir mektuptur, bir gülümsemedir.

Özer, astsubaydan izin koparıp tutuklu odasına girdi. Birkaç dakika için. Ona hemen evimin anahtarını verip istediklerimi söyledim. Özer hepsini ertesi gün getirdi. Giderken gülümsedi. İçim aydınlandı. Yeniden hoş geldin bela. Nasıl olsa gideceğim Yıldırım Tutukevi'ne, hiç olmazsa keyfimi çıkararak gideyim. Ne keyfi demeyin, sıkıyönetim mekaniz-

ması, eğer kendi belanız çok da can yakıcı değilse, iyi bir seyirci için bulunmaz bir güldürüydü.

Tam yirmi dört saattir ordan oraya buyurtulduğum için hem açım, hem de sıkıştım. Sonunda kapıdaki astsubaydan tuvalete gitmek için izin istemek zorunda kaldım. Astsubay yanıma iki tomsonlu er verdi. Onlarla birlikte girdim helaya. Baktım olmayacak, geri döndüm.

Tutuk odasında bir masa var, iki de iskemle. Döndüğümde masanın çevresinde üç ya da dört kişi gördüm. Yeni tutuklular olacak. Biri de kadın. Gözlüklü, orta yaşlı hanım hanımcık. Ben hela seferinde anarşistliğe kendimi alıştırdım, ama bu hanım? Yok, ne kadar kendimi zorlasam, bu hanımdan anarşist çıkaramam.

Neden tutuklanmış ki? Demek tutukevine yalnız gitmeyeceğim. Bu aydınlık yüzlü hanımla aynı arabada laflarız. Ama hanımın, benim gibi "sıkıyönetim keyfi!" çıkarmaya hiç niyeti yok; diyorum ya, ağırbaşlı biri. Üzgün ve durgun. Başına haksızlık geldiği muhakkak ve bunu bir türlü sindiremediği belli.

Yanma gittim. Gözlüklerinin altında iyi niyet dolu gözleri arada sulanarak, tatlı tatlı anlattı.

Gazi Eğitim'de İngilizce öğretmeniymiş. Müdire seçilmiş. Müdire deyince kulakları diktim. Ben o dönemde okul müdürü, dekan falan olmanın hazrola geçilmedikçe neye patladığını biliyorum.

Naciye Öncü öğretmen öyle "muzır kişiler" listesinden de değil. İyi bir öğretmen, iyi bir müdire. Sadece sıkıyönetimin alıp alıp götürdüğü öğrencilerinin durumuyla ilgilenmek gafletini göstermiş. Birkaç kez merkez komutanına telefon edip öğrencileri hakkında bilgi istemiş, kısaca sahip çıkmış öğrencilerine. Buna bir de, kendilerine sessiz çoğunluk denen, ama böyle dönemlerde bülbül kesilen muhbir hocaları da ekleyin, artık "buyrun"ların zamanıdır.

Naciye Hanım da buyurmuş. Önce gözaltına alınmış. Gözaltındayken, ne de olsa hoca ya, Baki Tuğ'un içeri doldurduğu öğretmen kızlarla ilgilenmiş. Kızların çoğu onun okulundan, bir anlamda hepsi öğrencisi sayılır. Kızlarla konuşa konuşa "illegal" ve "legal" sözcüklerini öğrenmiş. Naciye Hanım suçsuzluğuna o kadar "güveniyor" ki, mahkeme önüne çıkarılmadan önce, hepsiyle bir güzel vedalaşmış.

Sıkıyönetim mahkemesi önüne çıktığında şöyle savunmuş kendini:

"Hayatımda illegal olsun, legal olsun hiçbir örgütle temasım olmadı."

Bakın bakın, savunmaya bakın! Nereden biliyor bu hanım, illegal ve legal gibi Marksist, Leninist hatta Maocu sözcükleri? Ha nerden biliyor? Kızlardan öğrendiğini söylese, Baki Tuğ hemen onu da "TÖS" davasına bağlayıverecek. Naciye Hanım susup önüne bakmış.

"Buyrun, 141'den tutuklandınız."

141, yani en azından sekiz yıl. Naciye Hanım'ın aklı başından gitmesin de kimin gitsin? Naciye Hanım, sıkıyönetimi bir güldürü gibi seyretmiyor. O, ciddi, ağırbaşlı bir vatandaş, bir hoca, bir okul müdürü, üstelik de bir din adamının kızı.

Ama yapmasaydı. Telefonlara asılıp asılıp, paşaların paşalarını, yok şu öğrencim ne oldu, yok bu öğrencimin sınavı var, sınava girebilecek mi, diye tedirgin etmeseydi. Eden bulur!

Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Öğretmeni Naciye Öncü,

"Sosyal bir sınıfın diğer bir sosyal sınıf üstünde tahakkümünü tesis etmeye ve sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde teşekkül etmiş iktisadi ve sosyal nizamı devirmeye yönelik örgüt kurmaktan" tutuklandı. Kahrolsun telefon!..

3
Mektup

İster Sofular'da, ister Çember Köyü'nde, bu cennet Anadolu'nun fazla cennetlikten olacak, kuş uçmaz kervan geçmez köylerinden birinde, öğretmen okulunu yeni bitirmiş, göreve de yeni başlamış ol. İstersen adın Meral, Zehra, Gülşen ya da Ayşe olsun. Aman aman sakın Ayşe olmasın. Yaşın en fazlasından yirmi bir, yirmi iki olsun isterse, ama sen seni bil sen seni, silah kaçakçılarının geceye sıktıkları kurşunlarla geçmek bilmeyen kış gecelerinde, yalnızlık duygularına falan kapılıp öğretmen okulundan arkadaşın olan Meral'e, Zehra'ya, Gülşen'e ya da Ayşe'ye, hele Ayşe'ye mektup yazmaya kalkma.

Hele hele okuldayken, karşılıklı hatıra defteri yerine sol yayınlar değiş tokuş ettiğin arkadaşlarınla, istersen cehennemin öbür ucuna git, sakın mektuplaşma. Öğretmenlik yaptığın köyün günlük olayları olan, eşek tecavüzü ve tavuk hırsızlığı ötesinde kafanı kurcalayan bazı memleket sorunlarını, bu da yetmiyormuş gibi örneğin Hikmet Kıvılcımlı'nın kitabında okuduğun bir bölümü mektubuna yazıp boşaltmaya kalkarsan, yandığının resmidir. Gün olur, 12 Mart ge-

lir, gün olur, safkan Türk bir Sherlock Holmes bu mektuplardan birini, öğretmen düşkünü muhbir vatandaşlarımızın ihbarı üstüne yapılan bu aramada ele geçiriverir.

* * *

Geçirmekle kalsa iyi; geçirmekle kalsa, işin eni sonu, 142. Ama bununla kalmaz safkan Türk Sherlock Holmes, bir Anadolu turnesine çıkar. Yakaladığı her mektubun gönderildiği adrese gider. Kuş uçmaz kervan geçmez yurt köşelerine mektuplardan önce gider. Böylece Meral'in mektubundan Gülşen'i, Gülşen'in mektubundan Zehra'yı, Zehra'nın mektubundan Mehtap'ı, Mehtap'ın mektubundan Ayşe'yi daha nice nicesini, suç delili mektuplarla yakalar.

12 Mart döneminde mektupla 142'lik ya da 159'luk suçlar işleyenleri yakalayan savcılar oldu, ama mektupla örgüt kuranları yakalama şerefi bu safkan Türk Sherlock Holmes'da kaldı.

Şimdi Meral Gülşen'e; Gülşen Zehra'ya; o da Mustafa'ya mektup yazıyor, yazmakla kalmayıp sonunda "devrimci selamlar" diyor. Buyrun bundan âlâ 141'lik suç olur mu?

Hele mektupların birinde, "Ayşe'ye selam," denmiş. Kendini bilen bir savcı şimdi bu "Ayşe'nin kim olduğu üstünde durmaz mı? Yeni bir Anadolu turnesi ve sorgulama sonucu" Ayşe'yi bulup tutuklamaz mı? Böylece de TÖS davasının bütün ilmiklerini birbirine bağlamaz mı?

Bağlar elbet. Bağladı da ve yirmiyi aşkın öğretmen kız, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nu dolduruverdi. Böylece, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu 12 Mart'ın ilk dönemlerinde tam bir yatılı öğretmen okulu yatakhanesi oldu çıktı.

Ne kapı yanındaki üst ranzada yatan Behice Boran'ın oturaklılığı, ne musluk yanındaki ranzada yatan Oya Baydar'ın bilimsel çalışmaları, ne Sevim Onursal'ın hanımlığı, ne de Naciye Öncü'nün müdireliği söker artık bu yatakhanede.

Yirmi, yirmi iki yaşlarında deli fişek kızları 12 Mart faşizmi, sosyal bir nizamı devirmek için mektupla örgüt kurmaktan, ahırdan bozma koğuşa tıkmış, dururlar mı? Sessizlik saati deyince susup, uyku saati denince uyurlar mı?

Bir şamatadır gidiyor koğuşta. Yataktan yatağa atlayanlar, yastık kavgası yapanlar, gizlice yemek aşıranlar, sıkış sıkış ranzaların ortasındaki uzun yemek masasının çevresinde koşturmaca, elim sende oynayanlarıyla, bu mektup örgütünün üyeleri son Türk devletini ortadan kaldıramamanın üzüntüsünden çok, daha alışamadıkları bir memuriyet hayatından kurtulup yeniden, o unutulmaz okul günlerine ve okul arkadaşlarına kavuşmuş olmanın sevinci içindeydiler.

Görüş günlerinde gelen ana babaların, "Bizi perişan ettin, biz seni bu günlere mi yetiştirdik," gibisine, bu çocukların çoğunun, olanakları kısıtlı ailelerden geldikleri düşünülürse haklı bulunabilecek yakınmaları ve bu yakınmaların daha çocuk yaşta sorumluluk yüklenmek zorunda kalmış kızların yüreklerinde açtığı yara da olmasa, koğuşta cıvıltıdan geçilmeyecek.

Sabahın beşinde çorba karavanasını getiren polisle erler demir kapıyı açtılar mı, koğuş, teneffüs zili çalmış bir sınıf gibi boşahveriyor. (12 Mart'ın ilk döneminde, askeri cezaevlerindeki koşullar çok kötü sayılmazdı. En azından kadınlar koğuşunun kapısı, sonraları olduğu gibi nerdeyse bütün gün kapalı tutulmaz, kırkı aşkın insan havasız bir koğuşta bütün gün hapsolmazdı.)

Yalnız bu bile, bu ilk döneme, sonraları "sosyalizm dönemi" adı takılmasını açıklayabilir. Sonra, baskılar o kadar yoğunlaştı ki, bu ilk dönemden, "O zamanlar sosyalizm vardı," diye şaka yollu söz etmek âdet oldu.

Sabah, Yıldırım Bölge havalandırmasına koşuyor kızlar. Çevresi dikenli teller, tomsonlu erlerle çevrilmiş de olsa, bir okul bahçesindeymiş gibi kovalamaca ve top oynadıkları

toprak parçasına. Dikenli tellerin yanı başında bir ağaç var. Sık yapraklı bir ağaç.

Mehtap, sık yapraklar arasındaki kuş yuvasını dün görmüş. Şimdi yeniden koşuyor ağaçtan yana. Yuvaya, yuvadaki kuş yavrularına bakmaya. Ağaç, dikenli tellerin öte yanında olmasa ona tırmanacak, kuş yavrularını avcuna alıp sevecek.

Önde Mehtap, arkasında Güler'le Meral, koşuyorlar ağaca. Aaaa yuva düşmüş, yavrular yerde. Gün az yükselmesin, karşıdaki Kazıkiçi bostanlarının iş bilir kedilerinden biri, yavru kuşları kapıp gidecek.

Bir ağlama başlıyor avluda. 141. maddeden tutuklanırken hiç ağlamayan, bin zorlukla kazandıkları öğretmenlik mesleği güme giderken hiç ağlamayan kızlar, yavru kuşlara ağlıyorlar.

Yıldırım Bölge'de yedek subaylığını yapan bir teğmen, adı ister Memet, ister Süleyman olsun, yavru kuşlara ağlayan öğretmen kızların üzüntüsüne dayanamıyor, tutuyor on tonluk bir "reo" getiriyor. Kuş yuvası düştüğü yerden alınıp, yapraklar arasındaki koruyucu yerine konuyor yeniden.

Son Türk devletini mektup örgütüyle ortadan kaldırmak suçlusu öğretmen kızlarla, son Türk devletinin ordusundaki bir yedek subay el ele vererek üç yavru kuşu kurtarıyorlar böylece.

Bu hikâyeden çıkarılabilecek sonuç: Adı Memet ya da Süleyman olan yedek subay ilk emirle başka yere atandı.

Atanacak elbet. Faşizm, kuş yuvaları karşısında gevşemez!

4
Tombul memeli kızlar

Koğuşta çıt yok. Hayır var, hem de ne çıtırtı. Herkesin elinde bir şiş, yün örüyor. Örme tutkusu bulaşıcı bir hastalık gibi sarmış koğuşu. En usta örgücü Oya Baydar. O minicik elleriyle şişleri nerdeyse oynatmadan akıl almaz bir hızla örüyor. Öğretmen kızlara da geçti örgücülük. Onlar da ranzalarının üstüne tünemişler, hanım hanımcık örüyorlar. Elinde şiş olmayan bir ben varım. Bu yalnız isteksizlikten değil, bu işte oldum olası tam bir yeteneksizlik gösterdiğimden. Kitabımdan başımı kaldırıp koğuşu gözlüyorum. Şişlerin çıkardığı çıtırtıya takıyorum aklımı. Sonunda dayanamayıp, biraz da hasetten ad takıyorum koğuşa: "Yıldırım Olgunlaşma Enstitüsü."

Yıldırım Olgunlaşma Enstitüsü'nün bir yeteneksiz öğrencisi daha var: Behice Boran. Ne var ki, o son derece gayretli ve istekli. Evden getirttiği dokuma bir yatak örtüsüyle, öteki ranzalardan titiz bir görünümle ayrılan yatağının üstünde oturmuş, alfabeyi yeni sökmeye başlayan çalışkan bir öğrenci sabrıyla cebelleşiyor şişleriyle. Sonra arada sırada üst ranzasından iniyor. Oya'nın ranzasının yanına gidip örgüsünü danışıyor ona.

Oya, "Beceremiyorsun anne," diye takılıyor.

Oya'nın Behice Hanım'a 'anne' diye takılışı, kendi annesinin adının da Behice oluşundan.

TİP davası henüz başlamamış. Behice Hanım genellikle sessiz ve yorgun. Sık sık uyuyor. Midesi hasta. Oya Behice Hanım'ın bu durumuna da takılıyor.

"Parti kapatıldı diye nerdeyse rahatladınız."

Aslında bu konuda Oya haksız çıkacak. Çünkü Behice Hanım TİP davasının başlamasıyla, üstündeki o yorgun ve bezgin havayı atıverecek. İçi ve dışıyla yenileniverecek. Dirençli, dipdiri gidip gelecek mahkemeye. "Erkek Behice" olacak çoğumuzun gözünde.

Ama o günlerdeki sessiz, durgun ve içe kapanık görünümü, Oya'nın takılmalarını nerdeyse haklı çıkarıyor.

Sonradan, Behice Hanım'ın, bütün gücünü en gerekli yere saklamak akıllılığını gösteren sağlıksız kişilerden olduğunu anlıyorum. Hiç boşa harcamıyor kendini. Gücünü hep kendi seçtiği ve gerekli bulduğu biçimde harcayanlardan; boş yorgunluklardan titizlikle sakınanlardan.

O ilk tutukluluk yazında, gölgeye çektiği iskemlesinde oturuşu geliyor gözümün önüne. Dizlerinin altından lastikle tutturduğu çorapları, terlikleri, durgun ve donuk bakışlarıyla, hayatla nasıl başa çıkacağını düşünen bezgin bir ev kadınına benziyordu daha çok.

Ama mahkeme başlayınca değişiverdi. Bir gün öncesinden sardığı gümüş renkli saçlarını, eli bu işlere yatkın olan Sevim Onursal'a taratıp hani nerdeyse sevgilisiyle buluşacak bir genç kız titizliğiyle giyinirdi. İyi görünmeliydi mahkemede, dirençli bir resimdi istediği. Başardı da bunu.

Behice Hanım'ın mahkeme sırasında çekilmiş fotoğraflarıyla, benim aklımda kalan bezgin ve yorgun kadın görünüşü bir fotoğrafa çevrilip kıyaslansa, aradaki fark çok şaşırtıcı olur.

Oya ise durmak bilmiyor. Ufacık vücuduyla ranzasına tırmanıp tırmanıp ya bir şey okur, ya bir şeyler yazar ya da yün örer. Ranzasının yanındaki muslukta saçlarını yıkadığı sabahlardan akşamlara kadar böyledir bu. Havalandırma saatlerinde, ufak ve çabuk adımlarla volta atar durur.

Oldukça kendine dönük bir çalışkanlıktır bu. Oya'nın başkalarıyla ortak çalışma yapması biraz zor. Disiplinsizlik ve sistemsizliğe karşı hoşgörüsü yok çünkü. Kendi kendine karşı katı olan çoğu kişi gibi, başkalarına karşı da katı.

Oya, ördüğü kazağın kol kısmıyla indi ranzasından. Alt yatağa kazağın ön ve arka kısımlarını sermiş. Yeni ördüğü kolun öteki kısımlarla çakışıp çakışmadığına bakıyor. Ya da onun gibi bir şey yapıyor, bu işlerden anlamıyorum ya.

Oya'nın ördüğü kazak, minicik vücuduyla çelişecek kadar kocaman. İri kıyım bir arkadaşı için örüyor olmalı, diye geçiyor aklımdan.

Az sonra bırakır örgüsünü. Bugün bitirmeyi aklına koyduğu kitaba döner.

* * *

Ansızın açılıveriyor koğuşun kapısı. Bütün koğuş, ancak yatılı öğrencilerin üstesinden gelebileceği bir çabuklukla, şişleriyle örgülerini yorganlarının, yastıklarının, şiltelerinin altına gizleyiveriyorlar.

Öğretmen kızlar bu işte usta. Ne de olsa yatılı okul yaşamından kopalı çok olmamış. Ama Behice Hanım'ın, örgüsünü saklarken bayağı bocaladığını, yaptığı işi gizlemekten rahatsız olduğunu seziyorum.

Şişlerini polise, daha doğrusu cezaevi yönetimine kaptırmak istemeyen herkes bu el çabukluğuna başvurmak zorunda. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda tutuklu olan tek yeraltı örgütü, bu "şiş örgütü" çünkü.

İçeri şiş sokmak yasak. Olur a, ya kadın polislerimizi şiş-

lemeye kalkarsak! O sıralarda trafikten gelen bu kadın polisler, hiçbirimizi, şişleme isteği yaratabilecek kadar öfkelendirmiyor doğrusu. Neyse, hem saçma hem de anlaşılır bir yasak. Tartışılması anlamsız bir yasak. Onun için kimse bu yasağı tartışmıyor, kimse de uymuyor ama.

Aslında bu şişlere göz yuman yine bizim polislerden biri. Şişman polis. Şişleri yakalatmamamız şartıyla. Kapının her çalışındaki bu saklama telaşı ondan. Ağır demir kapının dışardan açılan zincirleri şıngırdıyor. Tehlike işareti veren bir parola gibi. Herkes, yeniden yaşamak zorunda bırakıldığı çocukluğunun keyfiyle saklıyor örgüsünü. Mütalaa saatinde ders kitabı yerine roman okuyan öğrenciler gibi. İçeri giren "şişman polis"; herkes rahatlıyor. Şişler yakalansa da, "Yeraltı Örücüler Örgütü" yakayı kurtarmış durumda.

* * *

Havalandırma saati. Öğretmen kızlar ve Dev-Genç sanığı iki üniversiteli genç kız, koşarak çıkıyorlar avluya. Genç ve neşe dolular. Oya, tek kişilik voltasına hazırlanıyor. Behice Hanım iskemlesini koyuyor gölgeye. Naciye Hanım, ona 141. maddeyle ilgili sorular soruyor, henüz tahliye umudunu yitirmemiş. Naciye Hanım, Dev-Genç davası sanığı olacağını ne bilsin!

Ben de kızlarla oynamaya hevesliyim. Doğadaki her yenilikten, bahardan ve gençlikten hoşlanışım, doğadaki yenilenme gücünü, ucundan da olsa koparmayı umuşumdan olmalı. Mevsim yaz. Avluda tatlı bir bahar serinliği. Kızlarla oynamak en iyisi. Dikenli telle ve tomsonlu erlerle çevrili, oynamak.

Tam oynayacağız, bir şapırtıdır kopuyor. Erler sabah taliminde. Altlarında er pantolonu, bedenlerinin üstü çırçıplak, manga manga koşuyorlar, bir yandan da ellerini çırparak. Moral olsun diye de şarkı söyletiyorlar koşarlarken.

"Şap şap şap şap!"

"Silifke'nin yoğurdu ah seni kimler doğurdu?"

"Şap şap şap!"

Şarkı değişiyor.

"Tombul memeli kızlar!"

Artık oyun moyun hak getire. Behice Hanım'la Gazi Eğitim Müdiresi Naciye Hanım, gülsünler mi kızsınlar mı bilemeden, bakıyorlar.

Erler, üstleri çıplak, dikenli tellerin, tomsonların çevresinde daha büyük bir çember çizerek çeviriyorlar bizi, şap şap ellerini vurarak koşarken.

"Tombul memeli kızlar!"

5
Meşgul Melâhat

"Çıkarın orospuyu dışarı, çıkarrınnn diyorummm, açuın kapıyı!"

Demir kapının dışından sarhoş bir erkek sesi haykırıyor koğuşun içinde. Hep birlikte yığılıyoruz kapıya.

Günlerden pazar...

Pazar günleri, askeri cezaevinin en kötü günleridir. Bir kez mektup gelmez. Sonra, görevlilerin çoğu izinli olduğundan cezaevi yönetimi çareyi, koğuş kapısını nerdeyse bütün gün kapalı tutmakta bulur.

Bu pazar da öyle. Sıcak bir yandan, havasızlık bir yandan. En az otuz kişi, uzun ve dar bir hangara benzeyen koğuşta patlayacağız. Tek çare, okumak. Elimde İlya Ehrenburg'un "Paris Düşerken"i, okumaya çabalıyorum. Kafam çatlıyor. Harfler oynuyor gözlerimin önünde.

"Orospu, senii kallltak sennii! Çık ulan dışarı!"

Yok, bu pazar ötekilere benzemeyecek. Bu pazar, müessesenin bize özel ikramı var.

Hiçbirimiz eğlenceyi kaçırmak niyetinde değiliz. Kara, demir kapının her santimetre karesinde ayrı bir kulak. Dı-

şarıyı dinliyoruz.

Dışardaki bağrış çığrış artıyor. Rezonanstan demir kapı titreyecek nerdeyse.

Bizim, şişman polisin sesini ayırt ediyoruz bu arada.

Sarhoş erkek kim ola peki? Sarhoş olduğu kadar ısrarlı.

"Açç diyorum ulann!"

"Açamam efendim!'

Bu bizim şişman.

"Açç diyorumm, bakk fena yaparımm!"

Sarhoş yine atakta.

Kulaklarımıza çalınandan çıkardığımız kadarıyla, olay gözaltı koğuşuyla bizim tutuklu koğuşu arasında geçiyor. Yıldırım Bölge Kadınlar Cezaevi, karşılıklı iki koğuştan ibaret. Daha doğrusu kapısı birbirine bakan iki hangardan. Ortada da ufak bir taşlık.

Gözaltı koğuşunu boş biliyorduk. Ama orada biri olmalı. Çünkü yumruklanan kapı bizimki değil. Yani sarhoşun açtırmak istediği kapı, gözaltınınki.

Doğrusu ya, izinsiz sineklerin bile uçamadığı bir bölgede, sabah sabah bir sarhoş sesi duymak oldukça şaşırtıcı ve beklenmedik bir olay; namı cihanı tutmuş Yıldırım Bölge Koğuşu'nun zorla kapısını açtırmaya kalkışan babayiğit kim ola?

Dışardaki vaveyla büyüyor. Sesler karışıyor birbirine, çoğalıyor. Yeni sesler katılıyor patırtıya.

Artık benimsediğimiz sarhoş "P" harfiyle başlayan bütün bildik küfürleri sıralıyor.

Şişman polis isterik isterik bağırıyor.

Sonra itiş kakış. Sonra sessizlik.

Bir süre daha, koğuşun kapısına yığılmış, patırtı yeniden kopsun diye bekliyoruz. Oyunu ortada kesilmiş bir çocuğun düş kırıklığıyla ranzalarımıza, kitaplarımıza döneceğiz tam, koğuş kapısı tangır tungur açılıyor.

İçeri giren şişman polis. İlk önüne çıkanların kucağına atıyor kendisini ağlayarak.

Düşünün: Öyle bir faşizm düşünün ki, polisi kendisini tutuklularının kucağına, teselli bulmak için atsın.

* * *

Bu faşizm başka faşizm.

Şişman polis hıçkıra hıçkıra anlatıyor.

Sıkıyönetim görevlisi bir astsubay -sözüm öteki astsubaylardan dışarı- görev bölgesi içinde olan Gençlik Parkı'nda, bir aile gazinosuna gidiyor.

Ailece işleyen bir aile gazinosuna.

Gazinonun aile kadınlarından biri, tam kodaman bir müşteriyi aile yapacak, tezgâhı kurdu kuracakken, bizim astsubay herhalde şimdiki gibi çakır keyif durumda, dalıyor gazinoya. Dalmasıyla kanı meşhur Melâhat'a kaynıyor.

Hop bitiyor masanın tepesinde.

"Hadi kalk dans edelim!"

"Meşgûlüm oğlum, hadi işine!"

"İşimi bana sen mi öğretecen? Kalk bakalım benimle gelecen!"

Siz hiç kendini bilen bir konsomatrisin bedavacılığa yanaştığını duydunuz mu?

Meşgul Melâhat, ayrıca iş bilir olduğundan tınmıyor. Yağlı müşteriyi kaçırmak niyetinde değil.

"Çek git diyorum, laftan anlamaz mısın sen!"

"Sana gel dedim, kaltak!"

"Hadi oradan, terbiyesiz."

"Gel diyorum bak. Sonra fena yaparım."

"Ne yaparmışsın. Hadi yallah! Hürriyetim değil mi? İstemiyorum!"

"Hürriyet falan bilmem. Buranın hürriyeti benden sorulur."

"Aaa, deli mi ne? Defol dedim, sarhoş herif!"

Bundan sonrası karışık. Astsubayın ifadesine bakılırsa kadın ona "puşt, pezevenk" demiş.

Kadının ifadesine bakılırsa, astsubay onu zorla getirmek isteyip, direnmeye kalkan kadına bir iki de patlatmış.

Neyse. Bizim astsubayın Yıldırım Bölge'de forsu varmış. Meşgul Melâhat'ı görev başında bana hakaret etti diye ya da orduya hakaret etti diye, burası da tam açık değil, şikâyet etmiş.

Meşgul Melâhat da Yıldırım Bölge gözaltı koğuşuna böyle düşmüş işte. Yanında, tanıklığa kalkan bir meslektaşıyla birlikte.

Bu ufak intikam bizim astsubayı doyurmamış olacak ki, kafayı çekip çekip bu kez de koğuş kapısına dayanmış.

Kendi coğrafyası içinde, uygun bir ceza düşünmüş olacak.

Ama, evdeki pazar çarşıya uymamış ve şişman polis kapıyı açmamakta diretmiş, pek tabii ki.

Ama sarhoş bu, dinler mi? Şişman polise küfür kıyamet. İşe, nöbetteki karısını ziyarete gelmiş olan, şişman polisin kocası karışmış. Bıçak tabanca çekilmiş sonunda.

Skeç faciaya dönüşecekken, başkaları el koymuş.

Şişman polisin kocasıyla, sarhoş astsubayı cürmü meşhut'a götürmüşler. Bütün bu olayların sorumlusu, hem masum hem meşgul olan Melâhat'ı da savcılığa.

Şişman polisin gözü iki çeşme. Ya kocamı haksız çıkarırlarsa, diye.

"Merak etme, biz tanık oluruz," diyorum saf saf.

Bir tanıklıktan tutuklandığım yetmiyormuş gibi, bir tanıklık daha yap da, çifte tutuklu ol.

12 Mart'm bir adli özelliği de, tahliyesi gelen sanığın, yeni bir suçtan tutuklanıverişiydi.

Yine de söz namus, gerekirse tanıklık yapacağız. Ama

kimse bize bir şey sormuyor. Ne de olsa muzır tanıklarız biz.

Olaydan çıkan sonuç: Masum ve meşgul Melâhat tutuklanıyor. Yakında bizim koğuşa düşer.

6
Milletvekili hanımı

Gün batımlarını sevmem. Güneş bütün görkemiyle üstüme abanıyormuşçasına ezilir içim. Güneşin batışıyla birlikte içimin de kararması gerekirmiş gibi kasvetlenirim. Aydınlıkla karanlık arasındaki bu geçiş dönemi boyunca sürer bu kasvet. Açıklık yerde, güneş batarken toprağa kavuşuyormuş gibi görünür, oysa yoktur böyle bir kavuşma. Güneş, o bize kavuşma noktası gibi görünen yerde de, en az bizim olduğumuz yerdeki kadar uzaktadır. Belki budur çoğu kişiye yalnızlık duygusu veren.

Hüzün, evrenin büyüklüğü içinde yeryüzünün, insanın ufacıklığını fark etmenin verdiği hüzün. Ben akşamüstleri bazen bu hüznü, bir deniz kıyısında duymam bir de bozkır açıklığında. Oralarda, bütün kişisel sıkıntılar doyulmaz bir seyre dönüşür. Ama ev içinde ya da kapalı bir yerdeysem, içimi aydınlatan ne varsa, onlar da günle birlikte batıp gidiyormuş gibi olur. Bu nedenden olacak, zorunlu değilsem, gün batımlarını kalabalık yerlerde, mümkünse birileriyle konuşarak, kendimi hiç dinlemeyerek geçirmeyi severim.

İşte gün batımlarının daha daha hüzünlü olabileceğini ilk

Yıldırım Bölge Koğuşu'nda, demir kapı üstümüze kapanırken hissettim. Ama yine bu hüznü aşmayı ilk orda becerdim.

Oya, tam karşımdaki ranzada yatıyor. Evden getirttiği çarşaflarla yatağının titiz bir görünümü var. Onun, Behice Hanım'm, Sevim Onursal'ın ve Naciye Hanım'm yatakları koğuşta hemen göze çarpıyor. Temiz, ütülü, patiska çarşaflarından ötürü.

Bizim ranzalardaysa, askeriyenin verdiği amerikanbezinden çarşaflarla nevresimler. Bunların özelliği kumaşın cinsinden çok, artık asla temizlenemeyecek kadar azmış olmaları.

Oya, dizlerinin üstünde, Sadun Aren'in "Para, Banka, İstihdam" kitabını okuyor. Okurken hep arada not alır.

Dev-Genç davasından ODTÜ'lü Sema Karagözoğlu, öğretmen kızlara İngilizce dersi veriyor. Sema'mn kocası Aydın da Mamak'ta tutuklu. Mümtaz'la aynı koğuştalar. İkimiz hapishaneden hapishaneye mektup yazıyoruz. Aslında karı koca tutukluların, kanuna göre görüştürülmeleri gerekir arada. Ama kanuna kim bakıyor burada? Sema ile dilekçe veriyoruz yine de. Benim, bu sudan tutuklanma nedeniyle burada fazla kalmayacağım belli, yine de Sema'ya destek olsun veriyorum dilekçeyi.

Sema uzun boylu, sarışın, güçlü kuvvetli, oldukça sporcu bir kız. Ben genç kızlığımda çok spor yaptığımdan olacak vücudunu çalıştıranları, vücut miskinlerine yeğlerim hep. Sema okuldayken basketbol oynuyormuş. O da benim gibi havalandırmalarda bol bol jimnastik yapıyor.

Sema, bunun ötesinde oldukça atak, heyecanlı ve taşkınlığını pek ayarlayamayan bir kız. Tam 12 Mart öncesi Dev-Gençli. Çabuk kızıp çabuk parlıyor. Bir bakıyorsunuz, Behice Hanım'a karşı bile tam anlamıyla saygısız. Ama kurcaladığınız zaman, son derece iyi yürekli ve insan canlısı olduğunu anlıyorsunuz.

Öğretmen kızlara İngilizce öğretmek için kendini paralı-

yor. Paralandığı ölçüde de sabırsız. Çoğu Anadolulu gibi kulakları yabancı dile tamamen kapalı kalmış olan öğretmen kızlar hemen başarı gösteremeyince sövüp sayıyor. Ama onlar, bir Oya'dan ya da Behice Hanım'dan alınabildikleri ölçüde alınmıyorlar ondan. Sema'yla eşit ilişkide hissediyorlar kendilerini.

Sema dersten sıkıldı. Sessizlik saati olduğuna aldırmadan kızlara İngilizce şarkı öğretmeye başladı. Şarkı yükseldikçe yükseliyor. Oya'nın ranzası da zangırdıyor.

"Yahu kardeşim, hani sessizlik saatiydi?"

Kitabını bırakıp yüz üstü uzanıyor yatağına.

Ranzamdan indim. Oya'yı ranzasına ziyarete gideceğim. Niyetim hüznümü onunla dağıtmak. Omzuna dokunuyorum:

"Yanına çıkabilir miyim?"

Oya'nın sıkıntısı geçmiş. İki bardağa oralet koyuyoruz birkaç kaşık. Üstüne de su dolduruyoruz musluktan. Kızlardan, Behice ve Naciye Hanım'dan gizli de, birkaç damla kolonya damlatıyoruz içine.

Onun, mis gibi yatağına biraz çekine çekine oturuyorum. Yavaş yavaş içiyoruz kokteylimizi. Karşılıklı, Oya ile konuşmayı seviyorum.

* * *

Sıkıntım falan dağılıyor. Biliyorum, dışarda olsaydım, şimdi bu saatte daha çok hüzünlenecektim, bir serseri mayın gibi ne yapacağımı bilemeden dolanacaktım sokaklarda. Oysa şimdi, hiç olmazsa, sevgili insanlar arasındayım. Yok yalnızlık duymuyorum burda, akşamüstlerinde bile duymuyorum.

Hemen yambaşımızda Sevim Onursal'ın yatağı. Yatak demirine astığı tek bir elma kalıyor aklımda. O da sohbetimize katılıyor. Onun zulasında da biraz fıstık var, onu sunuyor bize.

Sevim'in ranzasının ayakucunda, büyütülmüş bir fotoğraf var. Aynı Sevim gibi sarışın, çakır gözlü bir delikanlı. "Oğlum," diyor, Sevim. Yeniden hüzünlenmemeye çalışarak, oğlumu düşünüveriyorum. 12 Mart'la birlikte artık yanımda tutamadığım oğlumu. Hüznün bu konuda hiçbir yararı yok. Bunu konuşuyoruz Oya ile. Bu koşullarda onun için neler yapabileceğimi düşünmek daha yararlı.

Sohbetimiz koyuldukça neşeleniyorum yeniden. Oya'nın örgüsünü alıp, bir iki ilmek deniyorum. Yeteneksizliğimi numara zannediyor. Ama gerçek olduğunu anlayınca gülüyoruz. Gülme ranzadan ranzaya, bütün koğuşa yayılıyor. Buranın en güzel yanlarından birisi, acını paylaşmak, her şeyi her şeyi paylaşmak, bunu öğrenmek ve tadına varmak.

Kendiliğinden bir oyun gelişiyor koğuşta. Oya'nın örgüsünü söküyoruz. Oya bunu nasıl olsa, bir saatte yeniden örer.

Amacımız, örgüt başını bulmak. "İllegal Şiş Örgütü"nün başını. O sıralarda, basında, "Yılanın başı bulundu, bulunacak," gibi laflar dolaşıyordu. Biz kendi hesabımıza, vatandaşlık görevimizi yapmaya hazırız. Örgüyü sökelim, örgüt başı bulunacak. Uzayan yünü ranzadan ranzaya çekiştiriyoruz. Nereye kadar uzanırsa örgütün başı orda. Biraz da bilerek, Behice Hanım'a doğru çekiştiriyoruz yünü. Nasıl olsa, cezaevi yönetimine göre de fesadın başı o. Behice Hanım oyunumuzu bozmuyor.

Ben hemen bir baskın grubu oluşturuyorum. Başımıza hamam tası, tas falan ne bulursak geçirip, örgüt başının evini basmaya gidiyoruz. Siren sesleri çıkararak.

* * *

Koğuşun kapısı açılmış, farkında değiliz. Kendi siren sesimizden olacak, kapının zincir şangırtısını duymadık.

Şişman polis, bir süre bize şaşkın şaşkın bakıyor. Ama o bizlerin azıcık tuhaf olduğumuza çoktan karar vermiş, tutuk-

luluğumuzu da sanırım öyle açıklıyor. Onun ötesinde, olaylar konusunda hiçbir bilgisi, hatta peşin yargısı bile yok.

"Kızlar ortalığı toplayın. Bir milletvekili bayanı hanımefendi tutuklu gelecek."

Sanki tutukevinde değil de, paşa hanımı kabul günündeyiz de, hatırlı konuğa göre ortalığa çekidüzen vermemiz isteniyor. Bir gülme alıyor hepimizi. Bu milletvekili hanımı kim ola ki? Tahmin yürüten yürütene.

"Belki Nazmiye Hanımefendi'dir," diyor Behice Hanım.

"Ne olmuş milletvekili hanımıysa. Biz de dekan karısıyız," diyorum ben. "Koca bir okulun müdiresiyim ben," diyor Naciye Hanım.

"Ayol, burda koskoca parti başkanı varken, milletvekili hanımının esamesi okunmaz," diyor Oya.

Şişman polis, söylediğine pişman kapatıyor kapıyı.

Milletvekili bayanı hanımefendi tutuklu için kapının önüne, kırmızı yol halısı bulamadığımızdan, askeri battaniye seriyoruz. Şişman polis yine görünüyor kapıda.

Milletvekili bayanını gözaltı koğuşuna koymuşlar.

"Milletvekili bayanı sayın hanımefendiye bar kadınlarının yanını daha münasip bulmuşlar, demek ki," diyor biri.

Yeni tutuklunun kimliğini soruyoruz.

"TRT'den Esin Çelikkan'mış" diyor şişman polis.

Gülmekten ranzamdan aşağı düşüyorum.

7
Göbek seansı

Esin Çelikkan adını duyunca gülmem boşa değil. Akla gelir miydi Esin'in tutuklanacağı? Esin, bizim TRT'nin Adalet Partilileri'nden sayılır. *Son Havadis*'te mi, *Adalet*'te mi, yazı yazdı bir süre. TRT toplantılarında sağ görüşleri savunurdu. Niye tutukladılar ki Esin'i? Uygar bir kişi olduğu için mi? Çünkü Esin, bizde sağcı denince akla gelen ilkel, bağnaz ve örümcek kafalı kişilerden değil. Evet, Esin uygar bir sağcı ki, bu bizim memleket için solcudan da yadırgatıcı bir şey.

Ama az düşünme ve kurcalamayla, Esin'in tutuklanma nedeni çıkıyor ortaya. Esin, Emil'in başında olduğu dış haberlerde görevli. Emil'in yardımcısı. Şimdi öyle bir numara dönmüş olmalı ki, okkanın altına Emil düşecek derken Esin düşmüş olsun. Sabah havalandırmasını zor bekliyorum Esin'le görüşebilmek için. Gerçi gözaltındakilerle tutukluları birlikte havalandırmaya çıkarmıyorlar. Ama bir ara gözaltının demir parmaklıklı penceresinden konuşabilirim belki Esin'le.

Öyle yapıyorum da.

"Hişşt hişşt. Milletvekili bayanı!"

"Serseriye bak. Matrak geçmenin zamanı mı ulan!"

Esin daha da küfredecek belli. Kızdı mı bir erkek gibi küfreder. Esin'in sevimli yönlerinden biridir bu. Şişman polisin ondan milletvekili bayanı diye söz etmesinin nedeni, kocasının eski Hürriyet Parti milletvekillerinden Ali İhsan Çelikkan oluşu. Ne var ki Esin, ancak kocasıyla birlikte düşünülebilen kadınlardan değil. Esin'in kocasının kim olduğunu, sadece kocasıyla da tanışmış olanlar bilir. Esin, çoğumuz için Esin'dir, o kadar. Oldukça kişilikli, biraz da delişmen biri.

"Yahu Esin, ben senin komünist olduğunu bilmiyordum!"

"Sensin komünist! Emil hıyarı yüzünden düştüm buraya."

* * *

Olay şu: Emil'in âcilen tutuklanması gerekiyor. Emil, "muzır kişiler" listesinde değil yalnızca, üstelik yönetim kurulu üyesi. Kalkıyor, Musa Öğün'ün genel müdür olmasına, birtakım hukuki gerekçelerle karşı çıkıyor! Düşünün 12 Mart döneminde, çizmeye hukukla karşı çıkmak. Emil'e ne yapacaklarını bilemiyorlar. Kırk katır mı kırk satır mı? Neyse ki, paşacı kesilmiş meslektaşlar, Emil'e âcil bir suç bulunmasında yardımcı oluyorlar. Emil'in çıkarttığı dış basın bültenini, bulup gösteriyorlar. Emil, bu bültenin son sayısında, dış basında çıkmış 12 Mart'la ilgili eleştirileri de çevirtip yayımlatmış. Eh ilahlara kurban edilmek için daha ne olsun!

Hemen bu "dış basından özetler" bülteninin sorumluları hakkında gözaltına alma kararı çıkartılmış, çıkartılmış ya, fazla aceleden olacak, bu bültenin yazı işleri müdürünün bizim Esin Çelikkan olduğu ancak son anda anlaşılmış.

Esin'in milletvekili hanımlığı da bu arada akıllarına gelmiş olacak. Ali İhsan Çelikkan, artık milletvekili değil. Değil ama, sağ kanatta hatırı sayılır bir çevresi var. Ama ok yaydan çıkmış bir kez. Esin'i içeri almak zorunda kalmışlar, Emil'i

de tutuklayabilmek için. Tutukevine göndermeden cezaevi yönetimini uyarmış olacaklar. Şişman polisin akşamki telaşı ondan olmalı.

Cezaevi müdürü binbaşıya bir telefon gelmiştir:

"Bir milletvekili hanımı gönderiyoruz ona göre davranılsın!"

Binbaşı ne yapsın? O da, o sırada nöbetçi olan bizim şişman polise aktarmıştır emri:

"Bir milletvekili hanımı geliyor, ona göre davranın!"

Şişman polis de bize aktardı emri. Ast üst ilişkileri mucibince. Nasıl uygulanacağı hakkında bir düşünceniz olmayan emirler için yapılacak en iyi şey, bir astınıza havale etmektir.

Oysa biz o sıralar daha er tutuklu değildik. Şişman polis bizim gırgır geçmemizle uyanmış olacak ki, emri kendi uygulamış. Esin'e özel davranmak isteseler de, ellerinde bir olanak yok. Kadınlar için iki koğuş var. Birbirinin aynı. İkisi de ahırdan bozma. Yalnız birine gözaltında olanlar, ötekine tutuklular konuyor. O sıralarda gözaltı genellikle boştu. Gözaltına gelenler de tutuklu koğuşuna alınıyordu.

İlk kez o iki gazinocu kadın kondu gözaltı koğuşuna. Esin gözaltına alınınca, bunu hiç olmazsa komünistlerin arasına koymayalım diye düşünmüş olacaklar. Tabii bu arada gözaltındaki bar kadınlarını unutmuşlar.

"Hişşt, Esin. Komünist olmadığını biliyorduk ya, bara ne zaman düştün!"

"Ulan Allahsız, şimdi dağıtırım. Karılar bütün gece beynimi oydular zaten."

Esin'in koğuş arkadaşları, Melâhat'la tanığı da demir pencereye tırmanmışlar. Üstlerinde naylon gecelik.

Esin sesini alçaltıyor:

"Yahu bu karılar buraya çıkıp çıkıp karşıdaki erlere göbek atıyorlar."

Belli ki Melâhat'la arkadaşı da işi gırgıra vurmuşlar.

"Deme, bizim hayat tehlikede desene!"

Öyle ya, erlerin elinde tomson var. Üstelik tomsonların namlusu bizim hizamızda. Ya erlerden biri penceredeki göbek seyrine dalıp da coşarsa! Kendini barda falan sanıp tetiğe basıverirse!

Bizde öyle yerlerde, eğlencede düğünde falan silah atmak erkeklik icabıdır!

Yandık ki ne yandık!

"Esin, hişşt! Bak görüyorsun sağcılıkta iş yok. Adam kimlerin yanına düşüyor. Sen sen olup solcu olsaydın, yanımızda olurdun da laflardık hiç olmazsa!"

Esin küfrü basıyor.

* * *

Volta atmaya başlıyorum. Naciye Hanım'la konuşuyoruz. Naciye Hanım da penceredeki göbek seansını görmüş. Bozuk çalıyor:

"Bu kadınlardan biri tutuklanmış. Bizim yanımıza getirecekler demek. Ama doğru değil."

Naciye Hanım, nice iyi insan da olsa, aldığı terbiyenin dışına çıkamıyor. Babası din adamıydı ya. Ciddi bir iş kadını, bir aile kadını o, barda çalışan bir kadınla aynı yere kapatılmak ağrına gidiyor.

"Naciye Hanım, hani feministtiniz siz?"

Onun koğuştaki bir adı da feminist Naciye'dir. Çünkü kızlarla politika konuşurken ne zaman keskinlik dozu artsa, Naciye Hanım tavrını koyar: "Bakın kızlar, ben komünist değilim, ama hümanistim, feministim" diye.

"Öyle, feministim."

"O zaman, bu kadınlara bozulmamanız gerekmez mi? Bar kadını olmalarında, kadım horlayan bu düzenin mutlak payı vardır."

Naciye Hanım hemen katılıyor görüşüme. Önce bozulduğu ölçüde acımaya başlıyor kadınlara. Diyorum ya, Naciye Hanım iyi insan aslında.

O kadar ki, öğle karavanasından sonra, koğuş kapısı açılıp da içeri Melâhat girdiğinde, onu en önde karşılıyor. Bir ev sahibesi yakınlığıyla buyur ediyor Melâhat'ı bizim koğuşa.

Ama Melâhat'ın umurunda değil. Gözleri ağlamaktan şişmiş. Bize şöyle bir yukardan bakıyor. Sonra uluya uluya ağlıyor:

"Ah, bu da mı başıma gelecekti? Ah kaderiiim! Ben ne yaptım daaa beni bu komünistler arasına attılaaar!"

8
Mimşirik

Komünistlerin arasına düştüm, diye en azından bara düştüğü zaman ağlamış olacağı kadar ağlayan Melâhat çabuk teselli buldu. Onun da elinde şişler, yün örüyor. Yıldırım Bölge bu, adamı hizaya getirmez mi?

Hiza meselesi her bir işin başı ve de sonu. Hiza, Türk'ün buluşu olan bir "komünistlikle mücadele" metodu. Bizim öz bağrımızdan kopmuş, titreye titreye bulunmuş, kökü dışarda olmayan bir metot.

Elbet bu metot hemencecik keşfedilmedi. 12 Mart'ın ilk döneminde, askeri disiplinle hizaya sokma yöntemi tam anlamıyla uygulanmıyordu. Siyasi tutukluları er sayan kanun, demokrasi kaynağımız B.M. Meclisi'nden fışkırmamıştı henüz.

Yine de Ankara Sıkıyönetim Bölgesi bu alanda da öncü sayılır. Ankara Sıkıyönetim Tutukevleri Federasyonu Başkanı Saldıraner'in bu alandaki katkıları elbet tarihe geçecektir.

Her sabah, tomsonlarla mücehhez bir sayım ekibi geliyordu koğuşa. Bizler de sayılmak için masanın çevresinde hizaya diziliyorduk.

İlerde geliştirilen sayım nizamı düşünülürse, çok gevşek

bir uygulamaydı bu. Yine de, tomsonların gölgesindeki sayılmayı yadırgıyorduk.

Milli demokratik devrim havasından yeni çıkmıştık ne de olsa!

Tutukluluğumuzun askeri niteliğine alışmak çoğumuz için pek kolay olmadı doğrusu.

Sabahları, tarhana çorbalı karavana bırakıldıktan az sonra yapılıyordu sabah sayımı. Sayım görevlisi astsubay, birkaç tomsonlu er ve nöbetçi polis kadınla birlikte.

Sayım ekibi karşısına gecelikle çıkmak olmayacağı için, erkenden giyiniyoruz. Erken kalkmayı sevmeyenler söylene söylene giyiniyorlar. O sıralarda sayıma kalkma henüz zorunlu değildi. Kimimiz hasta rolüne girip yorganı başlarına çekerdi, sayım sırasında. Aslında önemli olan tutuklu sayısı değil mi? Onlar da ranzalarındaki kabarıklıkla sayılmış olurlardı.

Koğuşun her gün değişen nöbetçileri olurdu. Kendi aramızda yürüttüğümüz bu nöbet düzeni şaşmadan uygulanırdı. Sabah karavanasını bu nöbetçiler devir alır, herkes kalkmadan koğuşu süpürüp temizlerdi. Askeri kantinden alınacakların listesini yapıp aldırmak da onların göreviydi, karavanayı dağıtmak da.

Sonraları sabah sayımı için, koğuş çavuşluğu yapmak da nöbetçilere düşmüştü. Zor kalkanları kaldırıp giyinmelerini, koğuşun sayıma hazır duruma gelmesini sağlamak, zor işti. Koğuş sözcüleri bilir bunu. Siz hiç, asker olmayanlara çavuşluk yapmak zorunda kaldınız mı?

Ama o sıralar nöbetçiler, uyanmamış ya da uyanamamış olanları kaldırmıyorlardı. Diyorum ya, tutukevleri federasyon başkanlığına Saldıraner getirilmemişti henüz.

* * *

O sabah da kalkmıştık erkenden, en erkencisi Sevim Onursal'la bendik.

Sevim, koğuşta nöbetçilerin pişirdiği çayla sigarasını tüttürürken, ben de jimnastik yapardım.

Oldum olası, kurallar içinde yaşamaya zorlandığım zaman, uymak zorunda bırakıldığım kurallardan daha katısını kendim koyarım. Bu bana, dıştan gelen baskıyı kendi coğrafyam içinde tesirsiz bıraktığım duygusu verir.

Tutukevinde de öyle yapıyorum. Erken kalkmamız mı isteniyor? Ben daha erken kalkıyorum. Sayım düzeni mi var? Ben ondan daha çok disiplin isteyen bir jimnastik şartı koyuyorum kendime.

Sabahın köründe, üstelik iyice havasız koğuşta jimnastik yapmak pek keyif verici değil; taze zemine serdiğim ince askeri battaniye kaburga kemiklerimin acımasını engellemiyor.

Sevim, ranzasından gülüp duruyor halime. Ben inadım inat, oflaya puflaya sürdürüyorum jimnastiği.

Canım öyle de çay istiyor ki, çayımı alıp Sevim'in ranzasına tırmansam, birlikte sigara tüttürsek bir an önce. Ama yok kendimi tutuklamışım bir kez. Böylece öteki tutuklama vız gelmiş olacak. Sen sonuca bak, öyle de olsa böyle de olsa tutuklusun ya: Ama iş öyle değil. Benim seçtiğim tutukluluk, yine de özgürlük demektir. Ötekini ortadan kaldırmayan, ama benim düşünceme göre ötekini içeren bir özgürlük.

Jimnastik hareketlerini de sayıya bindirdim. Belim kopsa sayıyı azaltmak yok. On kez öne eğilip ellerimi yere değdiriyorum. On kez öne uzatarak çöküp kalkıyorum. On kez yerde ayaklarımı uzatıp başımı dizlerime değdiriyorum. Yirmi kez bisiklet hareketi. Sonra bir omuzlarım yere değecek biçimde amuda kalkıyorum. Amut hareketinde yirmiye kadar sayılacak, on sekiz olmaz.

Jimnastik soluk soluğa bitiyor. Tutukevi günü başlayabilir artık. Kimse de şu sabah kendi kemiklerimi sızlattığım kadar sızlatamaz kemiklerimi.

Helada gizlice pişirdiğimiz çayı bardağıma boşaltıyorum. Bardak öyle bildiğiniz cam bardak değil. Hepimizde, diş fırçası bardaklarını andıran bardaklar var. Cam bardak yasak ama kantinden çay aldırırsak, çaylar cam bardakla geliyor, eh sıkıyönetim de olsa, ticaret ticarettir.

Çayımın rengini görmesem de, gerçek bir çay tiryakisinin duyabileceği bir keyifle içiyorum çayımı. Acı, koyu şekersiz çayımı.

Nerdeyse sayım yapılır. Yavaş yavaş herkes kalkıp giyiniyor. Ranzalarda tek tük yatanlar var. Kimse aldırmıyor onlara. Behice Hanım'ın yine midesi ağrıyor, keyfi yok. Sevim Onursal bej takımını giymiş, uzun sarı saçlarını da topuz yapmış, bugün mahkemesi var. Mahkeme günleri heyecanlanırlar. Bir bayram havası eser koğuşta. Mahkemeye gidenler eli yüzü düzgün giyinirler. Mahkemeye gitmek, bir günlüğüne de olsa tutukevinden çıkmaktır, değişik bir soluk almaktır. Mahkemede başka tutukevlerindeki arkadaşları görmek, onlardan haber almaktır. Bunun ötesinde, mahkemenin seyri o kadar ilginç değildir. Orada pek fazla bir değişiklik olmayacağı ve olmadığı çabuk belli olur, "Tutukluluğunuzun devamına," o kadar.

* * *

Sevim'in ilk mahkeme günü; üstelik, THKO davasına çıkıyor. Bu davanın havası ve gidişinin nasıl olacağını tahmin etmekle birlikte, ilk gün olacakları yine de merak ediyoruz. O yüzden bu sabah sayıma hemen hepimiz kalkmışız. Yalnız bir ranza dolu. Kim olduğu üstünde durmuyoruz.

Sayım ekibi geldi. Bugünkü dava nedeniyle olacak, havaları gergin, her zamankinden kalabalıklar, tomsonlar da çoğalmış, çatık yüzlerle sayılıyoruz. Biz tetikteyiz, tomsonlar tetikte.

Derken, bizim meşgul Melâhat, naylon geceliğiyle iniyor

ranzasından. Sayımdan falan haberi yok, onu uyarmadık, astsubay dili tutulmuş kaldı.

Tam o anda, açık koğuş kapısından, bizim "Mimşirik" giriyor. Mimşirik, arada koğuşa gelen bir kediye taktığımız isim. Melâhat Mimşirik'i görüyor bir.

Ranzasından aşağı kayıyor. Terliklerini sürüye sürüye, naylon geceliğiyle, tetikteki tomsonların arasından kediye yürüyor. Sanki sabah sabah evinin önüne çıkan pasaklı bir ev kadını. Mimşirik önde, o arkada. Melâhat Mimşirik'in ardından bağırıyor:

"Aman da Mimşirik! Aman da Melâhat Teyzesi'nin Mimşirik'i!"

9
Görüş

Sabahtan beri koğuşta bir telaş. Günlerden çarşamba, görüş günü. Haftada bir görüştürülüyoruz.

"12 Mart usulü görüşler"in tadını "tutuklu yakınları" iyi bilirler. 12 Mart yöneticileri, tutukluların görüştürülmeleri konusunda sürekli reformlar yaptılar. Her çarşamba görüşünü, tutuklularla yakınlarına daha eziyetli kılmayı başaran reformlar! O dönemde bir numaralı 12 Mart düşmanı olmak için, "bir tutuklunun yakını olmak" bile yeterliydi aslında. Sanki sıkıyönetim, "tutuklu yakınları"nı da tutuklular kadar suçlu görüyor, onları da bu fırsatta cezalandırmak istiyordu.

Ama o ilk 71 yazında tutuklu görüşleri, giderek vardırılan o insanlık dışı boyutlarda bir eziyet değildi henüz. Hiç olmazsa arada, ikinci derecede yakınlarımızla görüşebiliyorduk. Hiç olmazsa, görüş sırasında karşılıklı oturuyor, demir kafeslerin iki yanma vahşi hayvanlar gibi yığılıp, deliler gibi bağırmak zorunda kalmıyorduk.

Yine de, evet yine de bütün haksız suçlamalar ve uygulamalar bir yana, vahşi hayvan yerine konmuyorduk henüz.

Hepimiz süsleniyoruz. Hepimiz, kapıda yakınlarımıza çektirilen eziyetleri bildiğimizden, hiç olmazsa görünüşümüzle onların içini açmak istiyoruz.

Yıldırım Bölge kapısının önünde, saatlerce uzayan kuyrukları, güneşin altında bir iki dakikalık görüş izni için umutsuzca bekleyenleri, çocuğuna bir paket bayram şekeri verebilmek için saatlerce dil döken anaları, annelerinin kendilerini niçin kucaklayamadığım bir türlü kavrayamayan "tutuklu çocukları"nı, giriş kapısında uzayıp giden formaliteleri, dört günlük yoldan gelip iki yerine bir fotoğraf çektirdi diye yakınını göremeden geri dönenleri... Daha neleri, neleri biliyorduk.

Hiç olmazsa iyi, şen ve sağlıklı görünmek istiyorduk yakınlarımıza. O sıralarda sevdiklerimize verebileceğimiz tek şeydi bu.

* * *

Fermuarı bozuk olmayan pantolonumu giyiyorum. Pembe çiçekli bir bluz. Aslında, kimseyi beklemiyorum. Mümtaz Mamak'ta. Annem burda değil. Bir ablam gelebilir, bir de... Kim gelirse hoş geldi. İnsan gelebileceklerin azlığını bilse bile gizli gizli görüşçüsü olsun istiyor. Tutuklu için mektup bir, görüşçü iki, hürriyet kadar önemli. Belki tutukevi yönetimlerinin bu iki konuda bunca zorluk çıkarmaları bundan.

Tutuklanmadan önce, bir hafta babamla Gölbaşı'nda kalmıştım. O sıralarda, inzivanın yararları malum. Ama Ankara'ya indiğim ilk günde tutuklandım. Gölbaşı'nda geçirdiğim hafta içinde iyice yanmışım. Onun için oldukça sağlıklı görünüyorum. Görüşçüleri üzmeyecek bir görünüşüm oluşu iyi.

Naciye Hanım da bunun farkında. Görüş yerine giderken, "Siz önde gidin" diyor bana, "kocam, iyi olduğumuzu düşünsün."

O sıralar, görüşe onar onar çağrılıyoruz. Sıradaki on kişinin yakınları da Yıldırım Bölge'nin bahçesine alınıyor. Orda banklar falan var. Yanımızda polisler, görüşüyoruz.

Tutukevi koşullarından söz etmek yasak. Zaten hiçbirimiz yakınlarımızı böylesi konularda üzmeye niyetli değiliz. Hatta olduğumuzdan iyi görünmeye, koşullardan şikâyet etmemeye kararlıyız.

Naciye Hanım, görüş yerine sırayla giderken benim öne geçmemi bunun için istiyor. Yalnız yüzümü gören koğuşun havasızlığını düşünmeyecek, bir kampta sayacak bizi.

Görüş için adımı çağırdıklarında sevinmiştim bayağı. Şimdi merakla gidiyorum görüş yerine. Banklara yanaşınca, Adil Özkol'un karısı Pırıl'ı görüp seviniyorum. Pırıl avukat olduğu için Mamak'a sık sık gidip gelebiliyor. Bana Mamak'tan haber getirmiş olmalı. Ona Mümtaz'a benim adıma bir şeyler götürmesi için biraz para veriyorum. O dönemde böyle ufak tefek şeyler, bütün önemsizlikleri hatta faydasızlıkları ölçüsünde öyle rahatlatıcı oluyorlardı ki, Pırıl'ın bu gelişi sonsuz sevindiriyor beni. "Yaşa Pırıl," deyip, "temas" yasağına boş verip, yanaklarından öpüyorum.

İkinci görüşçüm Şadan Karadeniz, hem arkadaşım, hem de TRT'den meslektaşım. Bana TRT'den haber getiriyor. TRT'den ne haber gelecek? "Kovuluyorsun," diyor kısaca. Aslında benim için haber niteliğini yitirmiş bir haber bu. Tutuklanmadan önce bütün TRT'ye yayılmıştı bu laf.

* * *

Bütçe Karma Komisyonu'nda, sayın genel müdürümüz Öztrak'a, çok önemli bir konuymuş gibi, benim hâlâ atılıp atılmadığım sorulmuştu.

Beni tutuklayan sıkıyönetim savcısı da, nedenini pek anlayamadığım bir açık yüreklilikle, TRT'den atılmak için tutuklandığımı söylemişti. Adıma çıkarılmış tutuklama emrini

göstererek... Tutuklanmama yol açan olaydan öncesinin tarihi vardı üstünde.

Bu bakımdan diyorum ya, "Seni TRT'den atmayacaklar," deseler haber olacak; kovulma haberini kulak arkasına atıp laflıyorum Şadan'la...

Karşı bankta Behice Hanım kocasıyla konuşuyor. Nevzat Hatko'yu çevirilerinden tanıyorum. O sıralarda henüz hastalanmamıştı. Aslan gibi dimdik. Karısına hep iyi şeyler söylüyor.

"Bak göreceksin," diyor karısına, "yalnız buradan çıkmakla kalmayacaksın, partiyi de kuracaksın yeniden."

TİP yeniden, Behice Boran'ın başkanlığında kurulunca hep Nevzat Hatko'yu düşündüm. Onun sözleri, o zamanlar hiçbirimize inandırıcı gelmemişti doğrusu. Onun bu gelişmeyi belki kavrayamayacak kadar hasta oluşuna üzülüyorum. Belki de Behice Hanım'a partiyi yeniden kurma gücü veren şeylerden biri de kocasının o ilk umutsuzluk dönemlerindeki iyimserliği olmuştur, kocasının bu dileğini gerçekleştirmek isteği, kim bilir?

* * *

Görüş bitti, bir iki görüşçü daha geldi bana. Ablam Gönül, Bahriye ile Sudiye. Sonra Sevim'le Adalet. Hepsi ayrı ayrı sevindirdiler beni.

Ama şimdi yorgunum. Hepimiz yorgunuz. Görüş sonunda, gülme güldürme pili bitmiş bir palyaço gibi oluyoruz.

Hüzünlü bir yorgunluk sarıyor koğuşu. Kimse konuşmuyor. Sessizlik saatlerinde bir türlü sağlayamadığımız bir sessizlik var şimdi koğuşta.

Sonunda Behice Hanım da dayanamıyor o güzelim, etkili ve kalm sesiyle türkü söylüyor. Susup dinliyoruz.

"Jandarma biz sosyalistiz, biziz yalnız dost sana!"

Koğuş iyice kararana, tepemizden sarkan ampul yanana dek, söylüyor.

"Jandarma biz sosyalistiz elini uzatsana!"

10
Açlık grevi

Sevim, nişanlısı Kor Koçalak'ın mektubunu okuyor. Oya yanındaki ranzadan kızdırıyor Sevim'i.

"Oğlum Kor, teslim ol!"

Gerçekten de Kor'un adı her geçişte, tutuklanmadan önce babasına yaptırılan bu çağrı geliyor akla. O sıralar çok dile düşen bu çağrıyı, birçok kişiye zorla yaptırdılar. Kimi çocuğunu ölümden kurtaracağını düşünerek yaptı bu çağrıyı, kimi zorla. Ama yapmayanlar da çıktı.

"Oğlum Kor, teslim ol."

"Kızdıracağına cevap ver, açlık grevi yapıyor muyuz?"

Sonra ranzasından inip bütün koğuşa soruyor.

"Mamak'ta, Anayasa değişiklikleri ile ilgili açlık grevi yapılıyormuş, biz de katılacak mıyız?"

Koğuşta bu konuda çeşitli görüşler var. Anlaşıldığına göre açlık grevini başlatanlar Denizler.

Mamak'taki TİP'lilerin greve katılmadıklarını duyuyoruz. Behice Hanım da greve karşı.

Sonunda forum yapılıyor.

Sema Karagözoğlu grevin ateşli savunucusu. Tartışma

uzadıkça sabrı taşıyor.

"Bu iş böyle forumla morumla olmaz. Vuracaksın yumruğunu masaya, grev yapılacak, o kadar diyeceksin, tamam mı? Biz böyle yapardık." Oya çekimser görünüyor. Öğretmen kızlar kararsız. Biz diyorlar, savcılıkta ifade verirken her şeye ilgisiz bir tavır takındık. Sadece, "Görmedik bilmiyoruz, duymadık," dedik. Şimdi böyle bir eyleme katılmamız tutarsızlık olmaz mı?

Bir anlamda haklılar, çünkü hukuk açısından fazla tutuklu kalmaları mümkün değil. Bir an önce tahliye olup okullarına dönmeleri belki de böylesi bir tutukevi eyleminden daha faydalı olacak.

Ama, çoğunluk grevi desteklerse onlar da destekleyecekler.

Sevim Onursal konuşmuyor. Onun görüşü belli, konuyu koğuşa o getirdi.

* * *

Naciye Hanım, böyle bir grevin kamuoyunda hiçbir etkisi olmayacağı görüşünde, herkes kendi derdine düşmüş, diyor. Burda olanlar kimseyi ilgilendirmiyor. Tutukevlerine ilgi, gerçekten çok sonraları başladı.

Benimle Elâ'nın fazla söyleyecek sözümüz yok. Tutuklama maddelerinin en azından 141, 142 olduğu bir koğuşta, "sıkıyönetimi ihlal" gibisine, ceza kanunundaki maddesi bile bilinmeyen bir suçtan tutuklanmışız, nerdeyse adi suçlu sayılırız. Haddimizi bilip fazla konuşmuyoruz.

Gerçekten de, tutukevlerinde, yüksek sesle ifade edilmeyen bir "tutuklanma maddesi hiyerarşisi" vardı.

146. maddenin bile ayağa düştüğü o günlerde, 141-142 bile horgörülmeye başlanmıştı. Değil ki, öteki tutuklanma nedenleri.

Bu bakımdan forumda, paşa hanımının kabul gününde, en düşük rütbelinin hanımı gibiyiz.

Öğretmen kızların bir bölümüyle bir iki Dev-Gençli kız Sema'yı tutuyor. Açlık grevinin hiç tartışılmadan kabulünü istiyorlar.

Behice Hanım karşı görüşünü, tam bir açıklıkla koyuyor:

"Öyle birkaç günlük açlık grevi olmaz," diyor. "Açlık grevi ancak, sonuca kadar gidilmek şartıyla ve ölüm göze alınarak, sonuç alınması mümkün olan durumlarda yapılmalı. Yoksa politik etkisi olmaz." Örnek olarak Nâzım Hikmet'in açlık grevini gösteriyor. Ayrıcana grevi başlatanlarla ortak eylem içinde olmak istemediğini de çekinmeden söylüyor:

"Bizim aramızda uzlaşmaz çelişkiler vardır. Biz aynı politik pota içinde eriyemeyiz. Hedeflerimiz de, metotlarımız da uyuşamaz. Onların amacı, Anayasa değişikliklerine karşı çıkmak değil, tutukevinde liderlik peşindeler..."

Sevim Onursal, aslında saygı beslediği Behice Hanım'ın, Denizlere açık açık karşı çıkışma hem üzülüyor, hem de kırılıyor.

Dev-Gençli kızlar, Behice Hanım'a sataşıyorlar.

"Siz zaten pasifistsiniz. Hep böyle yaparsınız. Başka şey beklenmez sizden..."

Sema kızgınlıktan forumu terk etmiş, ranzasında hırsla soluyor.

"Bunlar," diyor. "Bunlar olmasa tutukevleri tek bir yürek gibi çarpacak ama her şeye çomak sokmadan etmezler."

Behice Hanım aldırmıyor. Hoşa gitmeye çalışmamak, en belirli özelliklerinden biri.

Sonunda oylama yapılıyor.

Açlık grevi yapılması görüşü birkaç oy eksiğiyle reddediliyor.

Koğuşta gerginlik artmış. Sadece oylamayı ve forumu yöneten Oya sakin bir. Ranzada kitabına dönüyor.

Tam o anda açılıyor koğuşun kapısı, öğlen karavanası.

Doğrusu ya, yemeğin gelmesi için bundan uygunsuz bir saat olamazdı. Karavana koğuş kapısında öylecene duruyor.

Koğuş nöbetçileri, bir türlü yemeği dağıtmaya gitmiyorlar, kimse de yemek almaya yanaşmıyor.

Sonunda Naciye Hanım, bu işin müdire hanıma yakışacağını düşünerek buzu kırıyor. Hiçbir şey olmamış gibi gidip alıyor yemeğini.

Herkes teker teker alıyor yemeğini. İki Dev-Gençli kız, herkesin oyunu soruyorlar tek tek. Sonra olumlu ve olumsuz oyları toplayarak Oya'nın olumsuz oy verdiğini çıkarıyorlar. Forumda, tavrını açık koymamış olduğu için, Behice Hanım'dan daha çok kızıyorlar ona.

Açlık grevi kararı alınmadığı halde, Sevim Onursal'la, Sema Karagözoğlu yine de yemek almıyorlar.

Sevim, dava arkadaşlarından ayrı davranmak istemediğini söylüyor.

Sema ise daha çok koğuşa kızdığı için grev yapıyor.

"Bu koğuşu protesto ediyorum. Tam üç gün yemek yemeyeceğim."

Açık ve mert kişiliğinde çocuksu bir yön var. Bana çocukluğumu hatırlatıyor. İlkokulun birinci sınıfındayken, annemlere kızmış ve ilan etmiştim.

"On yıl birinci sınıfta kalayım da görün," diye.

Ama Sema'nın tavrı benim çocukluğumdaki gibi gelip geçici bir öfke değil. Gerçekten de yemek yemiyor üç gün.

Sonradan, bu grevin, Mamak'ta da oldukça başarısızlığa uğradığını duyuyoruz.

12 Mart döneminde, sonradan çok açlık grevi yapılacak. Bunlardan kimisi tam bir disiplinle uygulansa da, kamuoyunu etkilemek açısından hiçbiri başarı sağlayamayacak.

11
Abdullah örgütü

Volta attığımız avluya çakıl taşı dökülmüş hep. Oysa insan ne kadar da toprağa basmak istiyor. Dikenli tellerin dışında yaz gelmiş. Hemen karşımızdaki Kazıkiçi bostanları yemyeşil. Ama yeşil yapraklar da, çimenler de, kuş sesleri de avluyu çeviren dikenli tellerin dışında. Arada bir dikenli tellerin hemen dibinde bitivermiş bir çiçek yakalıyoruz. Ama, o da bilirmiş gibi hep tellerin öte yüzünde bitmiş oluyor.

Teller ve tomsonlar bizi özgürlüğümüzden, hayat içinde bizi biz yapan ne varsa hepsinden ayırmak için, biliyoruz, ama bütün bu teller, tüfekler falan en çok doğadan ayırıyor bizi.

Tutuklanmayla bir doğa sevgisidir, özlemidir başlıyor. Ah bir deniz olsa, bir kır olsa. Tutukluların dilinden düşmez bunlar. Ne dışardaki alışkanlıklar, ne sevilen uğraşlar, eşyalar, yemekler, hatta ne de sevgililer doğaya duyulan özlemle boy ölçüşebilir. Ya da biz kadın tutuklular arasında böyleydi bu.

Bu gözlemi yapmam için çok erken henüz. Henüz ne kendimi, ne çevremi bu açıdan değerlendirebilecek kadar kalmadım içerde. Bütün bunları sonradan, içeri yeniden alınıp

daha uzun zaman içerde kaldığım zaman düşünüp kavrayacağım. Bir seyirciyim şimdilik. Tutukevini, içi ve dışıyla bir kartpostal gibi algılayabiliyorum ancak.

Mehtap, sarı uzun saçlarını omuzlarına dökmüş, benimle birlikte volta atıyor. O da "TÖS" davasından tutuklu, ama öğretmen değil, öğrenci. Mavi gözlü, sarı saçlı, kutu bebeği gibi bir kız. Canlı, şarkılı, kahkahalı, tutukevi bahçesinin bütün çiçeksizliğini unutturacak kadar hayat dolu. Onu koşarken, şarkılar söylerken seyrettikçe hiç de doğadan kopmuş gibi hissetmiyorum kendimi.

Hem volta atıyor, hem de eğilip çakıl taşı seçiyor yerden. Mehtap resim yapmayı seviyor. Koğuşta yeni bir moda çıkardı: Çakıl taşlarını boyamak.

Şimdi Mehtap'la birlikte bütün öğretmen kızlar çakıl taşlarını boyuyorlar renk renk. Bahçemizde eksik olan çiçeklere dönüşüyor çakıl taşları.

Adımlarımı Mehtap'ınkilere uyduruyorum. Mehtap bir çocuk, bir büyük. Havalandırmada elim sende oynarken çocuk; anasını, babasını anlatırken büyük. İktisadi Bilimler Fakültesi öğrencisi. Ailesi Konya'da. Babası memur-işçi. Mehtap zor koşulların çocuğu. Üniversitenin yanı sıra çalışıyormuş bir bankada. Bankadan tutuklanıp götürülmüş.

Bütün bunları, şarkılar, türküler, elim sendeler arasında anlatıyor. Anlattığı şeyler, acı şeyler de olsa, bir kuş cıvıltısı dinler gibiyim.

"Annemi gördün mü annemi? Görüşe geldi bugün."

"Gördüm Mehtap, güzelliğini ondan almışsın."

"Öyleydi ama, çöktü çok; çiçekler bile su değiştirmeden dayanamıyor, biliyorsun."

Biliyorum. Güzelliğin belirli koşullar istediğini, ancak böyle ayakta kalabildiğini biliyorum.

"Annen kaç yaşında?"

"Kırkında ya var, ya yok."

Kırk yaş bana da uzak değil artık. Bunu söylüyorum Mehtap'a. Anasından daha az yıpranmış ve çökmüş oluşumdan utanarak.

Yıldırım Bölge'de kadınlarınkinden başka da bir tutukevi var. İlk dönemde orda erkek tutuklular kalırdı.

Sonradan, biz kadınlar çoğala çoğala bütün Yıldırım Bölge'ye yayıldık.

"İyi daktilo yazıyorsun," diyorum Mehtap'a. Aslında sormak istediklerimi sormamak için. Mehtap'la ilgili her şeyi merak ediyorum. Ama biliyorum, merakla yaklaşma haksız bir yaklaşmadır. Bizi şimdiye kadar ayırmış olan, ayrı çevrelerin insanları yapmış olan haksızlıklar zincirine, bir de benim ekleyeceğim bir haksızlık.

"Hep para getirecek şeyler öğrendim ben."

"Benim piyano öğrenmem gibi. Hiçbir zaman paraya dönüşmeyecek nice şey öğrendim ben."

"Öyle deme, sana öğretilenlerin de bir satın alma değeri vardır."

"Vardır, doğru."

Kolej bitirmiş bir kızın piyasasının yükselmesi gibi.

Yamyassı bir taş buluyor yerde Mehtap.

"Bunu yeşile boya," diyorum.

"Ne olacak ki?"

"Çimen olsun bu."

Behice Hanım'ın iskemlesinin yanından geçiyoruz.

"Bu akşam, sizin savunmayı bitireceğim hocam," diyor Mehtap.

* * *

Mehtap, Behice Hanım'ın savunmasını daktiloya yazıyor; Mehtap'ın kendiliğinden sunduğu bir yardım bu. İyi daktilo yazdığını ondan biliyorum.

Er tutukluların havalandırma yeri, bizim kadınların hava-

landırmasından daha yüksekte. Onlar da, havalandırmaya çıkmışlar. Mehtap'la bakıyoruz.

"Buradan seçebiliyor musun?"

"Hayır, ama bizim Abdullah'ı ayırabiliyorum. Hep tek başına çünkü."

"Hangisi?"

"Şu herhalde, bak köşede duruyor, dolaşmıyor, derdinden hasta olmuş zavallı."

Abdullah, meşhur Abdullah: Onun adım duymayan yok. Bizim öğretmen kızların başını yakan o. Mehtap'a Abdullah'ı soruyorum.

Anladığım kadar Abdullah, şairane özlemlerini mektuplara döken nice taşra gencinden biri. Devrime de inanmış, inanmış ama, kız arkadaşlarının mektuplarını, aynı şiir biriktirir gibi biriktirmeden edememiş.

O ilk öğretmen tutuklamaları furyasında evinde yapılan aramada bir dosya dolusu mektup geçmiş ele.

İşte bizim mektup örgütünün bir yönü de bu. Onun için öğretmen kızlara takılan bir ad da "Abdullah örgütü."

* * *

Abdullah'a o sıralar herkes kızıyor. Abdullah sarışınca, yakışıklı, hevesli bir taşra öğretmeni. Belki ve mutlaka iyi, tertemiz bir genç. Ama şu şiir biriktirir gibi mektup biriktirme zaafı yok mu?

Bunca insanın başını yakıveriyor. Tabii millet de yüklendikçe yükleniyor Abdullah'a.

Mehtap, bütün iyi yürekliliğiyle üzülüyor Abdullah için, "Hasta olmuş üzüntüsünden," diyor.

O sırada, içerde dışarda, Abdullah sözünden geçilmiyor. Abdullah aşağı, Abdullah yukarı. Herkes ya Abdullah'a bakıyor ya da Abdullah meselesiyle gırgır geçiyor.

Mehtap'la ikimiz bunların ötesinde, Abdullah'ın acısını ve

çıkmazını konuşuyoruz. Ortada, Abdullah örgütü diye alaya alınıp geçilmeyecek bir dram var. Ama kişisel dramların zamanı değil şimdi.

Naciye Hanım, yavaşça yaklaşıyor Mehtap'a. Bir şeyler söylüyor. Herkes Mehtap'a nazını geçirebilir. Ama ben Naciye Hanım'ın bana duyurmamaya çalışmasından kuşkulanıyorum.

"Yine Melâhat konusu mu?"

Mehtap canı sıkkın cevap veriyor.

"Evet, yatağımı Naciye Hoca Hanım'la değişeceğim. Melâhat'ın yanında yatmak istemiyormuş."

"Hani bağrına basmıştı onu?" diye soracak olup vazgeçiyorum.

İnsanların o kadar çabuk değişmediğini bilecek kadar hayat deneyim var çünkü.

12
Tahliye

Mahkeme günüm geldi. Mahkemeye pantolonla gidilmez. Yanımda bir yazlık elbise var. Mümtaz'la Mamak'ta nikâhlandığımızda üstümde olan elbise. Onu saklamak, bir daha giymek istemiyordum. Benim mahkememe giyeceğim şimdi. Ortada heyecanlanacak bir şey yok. Tahliye kesin gibi. Gereğinden erken hazırlandım, bekliyorum.

Sinirliyim aslında, çünkü burada kendimi güvende hissediyorum. Dışarda ise iç açıcı durumlar beklemiyor beni.

İşimden olmuş olacağım bir kez. Evi boşaltmam gerekecek. Daha bir yığın sorun ve yalnızlık. Dışarda, burdakinden çok daha yalnız olacağım mutlak. Sevinilecek tek şey, çarşamba ziyaretlerinde Mümtaz'a gidebilmek.

"Tahliye olursun bugün."

Oya gerginliğimi, tahliye olamam diye kuşkulandığıma yormuş olmalı.

"Öyle, olurum. Böylesi bir suçtan ceza da görsem daha fazla tutamazlar beni."

"Zaten burdakilerin çoğu tahliye olur yakında. Bir Behice Hanım'la ben kalırız."

Oya hemen tahliye olacaklarım söylediği öğretmen kızlardan çok önce tahliye oldu. Kendisine ayrı bir dava açmaları gerekiyordu. Onu "TÖS" davasına bağladılar, buna bayağı bozulmuş.

Aslında Oya için sıkıyönetim savcılığının özel bir dava açmayışı, onun "TÖS" davasından yargılanıp öğretmen kızların hepsinden önce tahliye oluşu, Oya'dan hiçbir şey eksiltmez. Bunun aksinin onun değerini çoğaltmayacağı gibi. Ama 12 Mart döneminde, düşmanın biçtiği değere, nerdeyse önem veren bir tavır vardı ki, buna bir türlü aklım ermedi. İşkence gören görmeyenden, tahliye olmayan tahliye olandan, şu davadan yargılanan bu davadan yargılanandan üstünmüş gibi. Sıkıyönetim savcılıklarının, MİT'in uygulamaları bir değer ölçüsüymüş gibi.

Oya'nın kendisine ayrı bir dava açacaklarını sanıp "TÖS" davasına bağlanışına şaşması pek de haksız sayılmaz. Yıldırım Bölge'de o dönemde MİT'e götürülmemiş tek kişiydi Oya çünkü.

Gözünü bağlayıp götürmüşler, işkence aletleri önünde sorguya çekmişler, bir de tokat atmışlar. O kadar kontrgerilla azgınlığı başlamamıştı henüz.

Oya gülerek anlatırdı. Sorguculardan biri şöyle demiş, "Yahu, biz de seni bir şey sanıyorduk. Karamürsel sepeti gibi bir şeymişsin."

Ablamın getirdiği reçelleri Behice Hanım'a bırakıyorum. Behice Hanım iyice hasta. Nasıl sıkıntı çektiğini, hiçbir şey yemediğini biliyorum.

Mehtap yanıma geliyor.

"Çıkınca bir dondurma ye benim niyetime ha..."

Tatlı şeyleri, dondurmayı fazla sevmem.

Polis gelip alıyor Elâ'yla beni.

Mahkeme başlamadan, tutuklandığımızda konduğumuz odada bekletiliyoruz yine. Kapıda yine aynı astsubay nöbetçi.

"Sevgi Hanım, bu kitabı imzalar mısınız?"

Bakıyorum, o sıralar sıkıyönetim mahkemelerinde dolanıp duran bir gazeteci. O dönemde gazeteciler mahkemelere gelmezlerdi pek.

Sadece, biraz sivil polis, biraz da Anadolu Ajansı muhabiri bir iki gazeteci vardı. Bunlar sıkıyönetim memuru gibi bir şey olmuşlardı. Sıkıyönetim mahkemelerinin istedikleri haberleri dışarıya ulaştırmaktı görevleri.

Onun için bu gazeteciden de gıcık kapıyorum. Üstelik yılışa yılışa uzattığı kitap da, benim toplatılmış "Yürümek" romanı.

Pişkin pişkin, toplatılmış bir kitabı hem tutuklulardan başka kimsenin giremediği bir yerde bana imzalatmaya kalkıyor.

Bu gazetecinin bir edebiyat meraklısı olmadığı muhakkak. Buradaki özel ilişkileri sayesinde ele geçirdiği kitabımı, belki de gerçekten müstehcen olduğunu umduğundan, biraz da ayrıcalığından yararlanmak için imzalatmaya kalkıyor.

"Nerde buldunuz bu kitabı?"

Benim romanlarımın da, o sırada toplanmış bir sürü kitap gibi, sıkıyönetim mahkemesi bahçesinin bir köşesine yığılmış olduğunu biliyorum.

"Ben bulurum!"

"Ya öyle mi? Ne yapacaksınız imzamı?"

"Meraklıyım ben."

"Hayvanlarla cinsi münasebeti övücü nitelikte kitaplara meraklısınız, demek?"

Benim kitap toplatıldığında, Milliyet gazetesinin baş sayfasında, böyle verilmişti toplatma haberi.

"Sevgi Soysal'ın 'Yürümek' adlı kitabı, hayvanlarla cinsi münasebeti övücü nitelikte bulunduğu için toplatıldı."

Bu haberin yazarı bu yılışık herifti mutlak.

Arkamı dönüp imzalamıyorum kitabı.

Zaten mahkemedeki herkes beni buraya getiren suçtan çok romanımla ilgili. Savcıdan hâkimlere, daktiloya kadar hepsi, romanımın dedikodusuyla meşguller.

"Mümtaz Bey'in hanımının kitabını duydunuz mu?"

Kitap hakkında duydukları da beni her türlü cezaya, sürüm sürüm sürünmelere müstahak kılıyor.

* * *

Mahkeme bitti, hem tahliye hem beraat.

Böyle bir durumda, doğal olarak, "Öyleyse niçin tutukladılar?" diye sorabilir insan. Ben sormuyorum. Böyle soruların gereksizliğini çoktan kavradım.

Kızlar havalandırmadalar. Koşarak karşılıyorlar bizi.

"Gitme yahu," diyor Mehtap.

Sanki yatılı okulu tatil olunca, uzak akrabalarının yanına gitmek zorunda kalan öksüz bir kız gibiyim. Sığındığı akrabalarının yanında, burdaki sıcaklığı asla bulamayacak öksüz bir kız gibi.

"Yarın Mümtaz'a gidersin," diyor Oya. O an seviniyorum.

Akşam karavanası yeniyor. Koğuş kapıları kapanıyor, hâlâ gelmiyor tahliyem. Soyunup yatacağım.

Kapı açılıyor. "Sevgi Soysal tahliyeniz geldi."

Eşyalarım hazır. Herkesle öpüşüyorum.

Koğuşun pencerelerine tırmanıyorlar arkamdan bakmak için.

Karanlıkta, parmaklıklardaki başları seçemiyorum.

"Görüyorsunuz, masumiyet başka şey. Siz de yapmasaydınız!" diye gırgır geçiyorum.

Mehtap, "Arkana bakma," diye bağırıyor.

Tutukevinden çıkarken arkasına bakan, oraya bir daha döner diye bir inanış var. Aslında sivil hapishanelerde yaygın bir inanış bu; tahliye olanı çıkarken bütün mahkûmlar

alkışlar, tahliye olansa arkasına bakmaz, bakarsa, yeniden hapse düşeceğine inanılır.

Kızlar arkamdan bağırıyorlar.

"Karpuz ye karpuz!"

"Allah kurtarsın," diyorum.

Sonra yüzleri karanlıkta seçemediğim halde, dönüp bakıyorum arkama.

Bir daha tutuklanmak çok şey değiştirmeyecek. Hürriyete değil bu çıkış. O sıralarda Edirne'den Ardahan'a uzanan bir tutukevine.

13
Tutukluya yakınlık

Hürriyete tahliye olmadım, evet. Cumhuriyet başkenti Ankara, kurulduğundan beri esmiş nice hürriyetsizlik havalarında da başta gitmiştir hep.

12 Mart sıkıyönetiminde de başı Ankara çekti. 12 Mart'ı 12 Mart yapan her şeyin başıydı Ankara. 12 Mart rejiminin iç çelişkileri en çok Ankara'da buldu yankısını. Üniversitesi, aydını, gazetecisi, öğrencisi, partilisi ve hatta sokaktaki vatandaşıyla Ankara merkeziydi sıkıyönetimin de. Böylesi bir merkezde yaşamanın çilesi, boğuntusu Ankaralılar'da derin izler bıraktı, belki bu yüzden.

Ankara sıkıyönetim bölgesindeki tutukluevleri de bu özellikten paylarını aldılar. Ankara tepelerinde esen hava sertleştikçe de Mamak ve Yıldırım Bölge tutukevleri, Nazi toplama kamplarıyla yarışa girdiler.

Görünmez dikenli tellerle çevrili bir tutukeviydi Ankara'nın kendisi de. Sanki Ankara halkı, "polislerle izlenenler" diye ikiye bölünmüştü. Dinlenmeyen telefon, gözlenmeyen ev yok gibiydi. İhbarlar alıp yürümüştü.

Öyle ki perdeleri kapatıp oturamaz olmuştuk, ihbar kor-

kusuyla; telefonda konuşamaz olmuştuk, dinlenme korkusuyla. Yalnız telefonda mı, ev içlerinin, iş yerlerinin, her yerin dinlendiği lafı öylesine alıp yürümüştü ki ev içi ve arkadaş sohbetlerine bile yayılmıştı yılgınlık.

Bir şey söylemeye kalkışsanız, karşınızdaki başparmağıyla tavanı göstererek daire çevirirdi.

"Dinleniyoruz, dikkat!" anlamında.

Evler aranıyordu durmadan.

Bir gün önce sokakta rastlaşıp konuştuğumuz tanış ertesi gün alıp götürülmüş oluveriyordu.

Mahirler Maltepe Cezaevi'nden kaçmışlardı.

Ulaş Bardakçı, bir sokak arasında vurulmuştu. Mahirlerin Ankara'da oldukları söyleniyordu. Ankara'da sokağa çıkma yasağı vardı geceleri. Ankara gecelerinde arama ekiplerinden, siren seslerinden, cip gürültüsünden geçilmiyordu. Her gece insan avlanıyordu Ankara'da, her gece evler basılıyordu. Evlerde karakollar kuruluyordu. Karakol kurulan eve rasgele giden de bilinmedik yerlere götürülüyordu. Kimse kimsenin evine rasgele gidemez olmuştu. Evlerle karakollar karışmıştı Ankara'da. Dostlarla polisler, tanışlarla muhbirler karışmıştı birbirine.

Mamak'ta kara kış vardı. Bu gibi karlı havayı fark etmiyordu bile tutuklu yakınları. Yakınlara yapılan muamele soğuktan da acıtıcıydı.

Öyle bir güvensizlik çökmüştü ki tutuklu yakınlarının yüreğine, bir çarşamba görüşünde, artık oğlunuz yok, dün kurşuna dizildi dense şaşmayacaktı, nerdeyse tutuklu anaları.

Korkunç söylentiler her gün daraltıyordu ana yüreklerini.

Her çarşamba durdu duracak yüreklerle gidiyorlardı görüşe.

"Denizler asıldı, asılacak," deniyordu. Tutuklu yakınları arasında yaratılan yılgınlık istenen bir yılgınlıktı. Onların yüreklerine salınan kuşku, yayılması istenen bir kuşkuydu.

İsteniyordu ki, tutuklu yakını tutukluya, tutuklular birbirine, tutuklu yakını tutuklu yakını olmayana, evi arananlar aranmayana, kovalanan kovalanmayana düşman olsun. İnsanlar dikenli teller, muhbirler, polis ve korkuyla birbirlerinden kopsun, yalnız ve tek yılgınlaşıp sinsin. Sağlayabildikleri kin oldu, bütün bu yapılanlara karşı biriken kin.

Bir de korku, insanların rahatça yüreklerine saldıkları korku. Koskoca Ankara kentinde kovalananları yaralı bir av hayvanı yalnızlığında, nerdeyse açıkta bırakan korku.

Benim evim arandığında, apartmanda kimse oturmuyor sanırdınız. Bütün perdeler kapanıverdi. Bütün sokak kapıları arama bitene dek açılmadı. Kimse merdiven aralığına bile çıkmadı, sokağa çıkacak olanlar işlerini erteleddiler.

Hani belki, birinden birine başvururum, birinden birine sığınmaya kalkarım diye korkudan.

Oysa sıradan bir aramaydı, bir baskın bile değildi.

Gelin baskınlardaki havayı siz düşünün.

"İşkence."

Bu sözcük, önce yavaştan yavaştan, sonra gitgide yükselerek yayıldı Ankara'ya. Ve bütün söylentiler gibi, işkencenin söylentisi, işkence gerçeğinden bile etkili oldu.

Selam sabahlar en çok o dönem kesildi. Telefonlar sustu, aramalar sormalar eksildi. Kimse de şaşmadı buna.

Aranmak, tutuklanmak sözcüklerine bir de "işkence" sözcüğü eklenmişti çünkü. Çünkü hep korkunç şeylerin sözü ediliyor, çünkü korkunç şeyler bilinmedikçe korkunçlaşıyorlardı.

İşte o dönemde, tutuklular aralarında, tutuklu yakınları tutuklularıyla ve tutuklusu olanlar birbirleriyle daha da yakınlaştılar.

O dondurucu Ankara kışında, Mamak girişindeki anayoldan, görüş anma kadar tam bir mahkûm gibi davranılıyordu tutuklu yakınlarına.

Onlar sevdiklerini görmeye mahkûmdular. Bu mahkûmiyet sıkıyönetim görevlilerince yapılacak türlü eziyetlere, çıkarılan akıl almaz zorluklara, mantıksız, eziyetten başka anlamı olmayan uygulamalara bir gerekçeydi sanki.

"Bir fotoğraf getirin, iki fotoğraf getirin, üç fotoğraf getirin. Nüfus kâğıdı getirin, suretini getirin, muhtarlıktan belge getirin."

"Şunu götürün, bunu götürün."

Bir çarşamba sabahı bana tam iki çuval dolusu kitap veriverdiler. "Bunları burdan derhal götürün," diye.

"Yahu, benim arabam yok, buraya otobüsle geldim, çuvalların biri bile yerden iki santim kaldırılamayacak kadar ağır," demedim. Zaman, ricalar ve dert anlatmaların anlamsız kaçtığı, hem de içten gelmediği zamandı.

Tutukevlerinde bütün kitapları toplamışlardı. Mümtaz'ın, savunması için getirmiş olduğu bütün o ağır hukuk kitaplarıyla öteki bilimsel kitaplarını da.

İki çuval kitap. Hemen alınıp götürülecek.

Bana bunları söyleyen cılız astsubay, bu çuvallardan tekini bile iki adım taşıyamadı.

Ses etmedim. Mamak tepesinden aşağıya kadar iki çuvalı sürükledim. Ankara'nın dondurucu soğuğunu duymayacak kadar ısındım bu arada, fena mı?

Sonra anayolda, bir atlı araba durdurdum. İki çuval kitabı şaşkın arabacıyla birlikte yükledim. Sonra öyle, Anayasa ve hukuk kitapları yüklenmiş sucu arabasıyla geldim şehre.

Böyleydi bu, buydu Anayasa ve hukuk, hürriyetin sözü mü olur?

Altı yıl sekiz aya mahkûm olan Mümtaz, tam o günlerde Askeri Yargıtay kararıyla tahliye oldu. Özgürlüğe mi?

İşte tam o günlerde, Mümtaz çıkar çıkmaz, iki muhbir ajanın ifadesiyle "orduya hakaretten" tutuklandım.

Daha önce tutuklanmış olduğum için, eski bir film seyre-

der gibiydim. Tek üzüntüm, Mümtaz'ın da uyduruk bu özgürlüğe salınmış durumuydu.

Mamak'tan kurtulur kurtulmaz Yıldırım Bölge kapılarında beklemek zorunda kalışıydı. Tutukluluktan çıkıp tutuklu yakını oluşuydu. Yer değiştirmiştik. O kadar.

Seyrettiğim eski bir film gibi değildi. Her şey, her şey değişmişti Yıldırım Bölge'de.

Tutuklular da, polisleri de, tutukevleri yönetimi de değişmişti.

O eski ilk tutukluluk döneminden, "O zaman sosyalizm vardı," diye matrak geçmeye o sıralar başlandı. Her gün bir öncekinden, o zaman yine de koşullar iyiydi, diye söz edilir oldu.

Ne olduysa oldu, bu kez de "orduya hakaretten", 12 Mart dönemi için yine de sudan bir nedenden ve yine Ali Elverdi mahkemesince tutuklandım.

Ne olduysa oldu, yine eski arkadaşları görürüm, diye seviniyorum.

14
Suna

Polis odasına getirildiğimde kararmıştı hava. Tutuklular önce polis odasına alınır. Havalandırma bahçesine bakan, nöbetçi kulübesini andırır bir yer bu. Beni ciple getiren astsubay polislere teslim edip gitti.

İki polis var odada. Biri yeni. Ötekini tanıyorum. Polis Suna bu. Öteki tutuklanmamda yeni gelmişti. Tahliyeme yakın tutukevi yönetimi değişmeye başlamıştı yavaştan. Trafikten gelen kadın polislerin anarşist gardiyanlığına yeterli olmadıkları anlaşılmıştı demek ki, emniyetten yeni polisler görevlendirmeye başlamışlardı kadın tutuklular için.

Polis Suna da onlardan. O öyle şişman gibi değil, tam bir polis.

Suna daha geçen yaz başlamıştı polisliğini ispata. O zamandan beri sertleşen havalar düşünülürse, polisliği daha da artmış olmalı.

Esmer tenli, kara kuru bir kız Suna. Evli değil. Sıkıyönetim görevlileri arasından bir koca arıyor kendine. Kirpiklerine sürdüğü bir ton rimelle, üniforması hiç uyuşmuyor birbirine. Gerçek bir polisten çok, gezginci tiyatroda polis rolüne

çıkmış bir mahalle kızına benziyor.

Suna beni görünce gözlerini süzerek başını salladı.

Her şey var bu süzmede. "Seni gidi"den, "oh olsun"a.

"Bakıyorum Mümtaz Bey çıkar çıkmaz siz içeri girdiniz."

Polis Suna'dan alınacak en iyi öç, onu meraklara koymak.

* * *

Esrarlı bir yüz takınıp susuyorum.

Şimdi, beni sorguya çekmekle görevlendirilmek için neler vermez. Hep de özel şeyler soracaktır. "Mümtaz Bey'le kaç gün beraber kaldınız? Nerde oturuyorsunuz? Ev sizin mi? Maaşınız kaç? Çocuğunuz olmuyor mu? Nerde tanıştınız?"

Bütün bu sorulara verilecek tek bir karşılık vardır:

"Elinin körü." Suna, insanın aklına sadece bu sözü getiriyor. Şöyle karşınızda durup bakması, "elinin körü" demeniz için yeterli.

Suna, merakından polisliğini unuttuğunu fark ediverdi. Ansızın tiz ve cırlak bir sesle bağırıyor:

"Çık, çık diyorum sana!"

Yahu ne yapayım şimdi? Çıkıp da tıpış tıpış evime mi gideyim? Ne demek istiyor ki bu polis?

Suna da sorayım diye bekliyor. Sorayım da o tafrasını alsın, "Haberiniz yok mu?" diye.

Hiç aldırmıyorum. Çık dedi madem. Arkamı dönüp çıkmaya hazırlanıyorum polis odasından.

"Nereye?"

Durup ses etmiyorum hiç. Doğrusu ya, sabahtan beri yeter belaya çattım. O sıralar çalıştığım "ANKA" Ajansı'na sabah telefon gelmiş. "Sevgi Soysal merkez komutanlığına buyursun," diye. "Buyurmak" kelimesinin anlamını biliyoruz. Buyurmanın sonunu da. Buyurmamanın sonunu da.

Buyurduk. Önce merkez komutanlığına, ordan sıkıyönetime, ordan savcılığa, ordan Ali Elverdi mahkemesine, ordan

tutuklu odasına, ordan cipe, ordan buraya. Benim günüm fazlasını kaldırmaz.

Suna, bir türlü postasını koyamadığı için kudurdu kuduracak.

Bense anlamaz anlamaz bakıyorum suratına. Suna'nın tren olması için öküz olmaya çoktan razıyım. Suna hışımla geçiyor yanımdan. Polis odasının kapısına varınca bana dönüyor.

"Buraya bak. Böyle girilecek bu odaya."

Bakıyorum. Ben yoruldum mu hiç gülmemi tutamam. Beni, gülmemek için çaba harcamak zorunda bıraktığı için iyice kızıyorum Suna'ya.

Ama ona bakıp da gülmemek elde mi?

Kapıda durup, odasına nasıl girileceğini oynuyor bana.

Ayaklarım bitiştirirken kollarını da kalçalarına yapıştırıyor. Başıyla da selam veriyor.

"İşte böyle. Bundan sonra bu odaya böyle girilecek."

* * *

Aklıma hep Kafka'nın "Değişim"i geliyor. Yahu böyle kitaplarda olanlar, hayatta niye olmaz ki? Şimdi bir fare oluversem. Suna'nın ayakları dibinde dönsem. O zaman haddine mi düşmüş bana bu gösteriyi yapmak. Ayaklarını dünyada bitiştiremez sıçrar durur.

Fare mare değil, "orduya hakaret"ten tutuklu Sevgi Soysal'ım. Kafamdaki düşüncelerin ufak bir bölümünü uygulamaya soksam, bir de polise hakaretten tutuklanacağım. Bir eksik bir fazla, ne fark eder diye geçiriyorum aklımdan. Patladım patlayacağım.

Suna, kim bilir ona nasıl bakmış olacağım ki, pısıyor birden.

Yeniden prova yaptırmaya kalkan rejisör pozunu bırakıyor.

"Bu seferlik kalsın. Ama bundan sonra böyle, anlaşıldı mı?"

Tamam. Suna vazgeçti ya. Bu kez inadım inat. Ben aynen uyguluyorum dediğini. Benden istemiyor ya olsun. Böyle durumlarda en iyisi budur. Zart zurt etmeye kalkanın zurtunu, tam gevşediği an uygulamak.

* * *

Geriye dönüp tam kapının orda, jimnastik dersinde öğrendiğimiz biçimde, sağ dönüş yapıyorum. İyice abartarak, ayaklarımı birbirine, ellerimi de baldırlarıma çarpıyorum, başımla sert bir selamı unutmayarak.

Suna daha da kızıyor. Bütün fiyakası bozuldu. Ama yapacak bir şey yok. Sonuç olarak benden istediğini yaptım.

Üstümü başımı arıyor. Nedense bir çekingenlik geldi üstüne. Yoksa, Suna bu. Şimdi akşam akşam, "soyunun" diyebilir bana.

Bir yandan çiklet çiğniyor, bir yandan konuşuyor benimle. Şimdi de ahbaplık havasında. Zaten hiçbir havayı sürdüremez.

"Ay, sizi niye tutukladılar ki. Albayım telefon etti, bir de cezalıymışsınız, tecrite konacakmışsınız."

Sorayım diye bekliyor. Öyle ya, eski zamanda tecrit diye bir şey yoktu. Sormuyorum. Suna dayanamıyor. Hep o yeni takındığı, benim iyiliğimi ister pozunda, açıklıyor:

"Gözaltını tecrit yaptılar, azılıları oraya koyuyorlar."

Göz ucuyla da, benim bu "azılılar" yaftasını nasıl karşıladığımı anlamaya çalışıyor.

Kıpırdamadan bekliyorum.

"Hani anarşist kızlar tutuklandı geçen gün, işte onların koğuşuna koyun dedi albayım."

Böylece, eski tanışlarımı hemen göremeyeceğimi anlıyorum.

Bu anarşistler de kim ola? Benim bildiğim, 12 Mart'tan beri herkes anarşist.

Suna'nın dudakları ciğer kırmızısı. Çikletine de boya bulaşmış. Hiç dinlemiyorum sözlerini, gözüm ağzına dikili. Ağzını fazla açtıkça, kırmızı çiklet gözüküyor. Ne manzara, ama nasıl olursa olsun, manzaraya bakmak sinirlere iyi gelir, bilirim.

"Bir hafta da havalandırmaya çıkmama cezanız var. Albayım söyledi telefonda."

Fare olmaktan vazgeçtim. Baştan ayağa tek bir cümle olmak istiyorum.

"Elinin körü, elinin körü, elinin körü."

15
Türkân

Polis Suna, bizim eski koğuşun tam karşısına düşen gözaltı koğuşunun kapısını açmadan önce tabancasının kılıfını açtı. Her zamanki arsız ve pişkin tavrının yerine, bir çekingenlik gelmiş üstüne.

Bu koğuşa taktığı "azılılar" yaftasından yine kendisi etkilenmişe benzer.

Geçen yaz kaldığım koğuşa, eskiden oturmuş olduğum bir eve bakar gibi bakıyorum. Suna aklımın orda olduğunu sezmemeli. Yoksa öldür Allah beni o koğuşa koymazlar. Tutukevleri yönetiminin pek özen gösterdiği bir şey de, arkadaşları, kardeşleri, hatta analarla kızları ayrı ayrı koğuşlara koymak. Yalnız eziyet olsun diye değil elbet. Koğuşlarda bütünlük havası olmasın da, yeri gelince direnemesinler diye.

Hoş, benim eski koğuşun sakinleri de değişmiş olmalı. Oya'yla Sema tahliye oldular. Behice Hanım da tahliye oldu. Ama Mehtap'la Sevim hâlâ oradalar, biliyorum.

Suna koğuş kapısının zincirlerini, sürgüsünü açtı. Koğuştan içeri girmedi. Benim girmemi bekliyor.

İçeri girmemle kapıyı ardımdan kapatacakken ufacık tefecik bir kız dikildi karşımıza.

"Söyle o albay babana, yarın buraya odun kömür göndermezse bütün yastıkları, battaniyeleri falan yakacağız."

"Onlar demirbaş," diyor Suna. Sesindeki ürküntüyü bastırmaya çalışarak.

"Demirbaşmış, söyle o albayına, bize odun kömür göndermezse, burda ne varsa yakacağız."

Suna, kararsız, durakalmış. Boyu, Suna'nınkinin yarısı kadar olan miniminnacık kızsa, makineli tüfek gibi konuşuyor.

"Bana bak, buraya kendi keyfimizle gelmedik biz, böyle giderse donacağım. Donmuş adam ağır olur, sonra asamazlar. Böyle söyle albay babana, e mi?"

Sonra Suna'yı dışarı itercesine kapadı kapıyı.

"Hadi yallah, odun getirmeden buraya ayak basarsan, seni de yakarım. Nasıl olsa idamlığız, sayende cennete gideriz."

Suna zincirleri kaparken de kahkahayı bastı ufaklık.

Karşımdaki o kadar ufacık, çocuk gibi, komik bir kız ki, polis Suna'nın nasıl olup da ondan korkabildiğine şaşmış kalmışım.

Küçük kız kendini tanıttı:

"Ben Türkân Sabuncu, kusura bakmayın, ama şu karı sinirimi bozuyor. Her gün gelip lak lak laubaliliğe kalkıyordu, çareyi, 'Nasıl olsa idamlığız seni tepeleriz,' diye korkutmakta bulduk. Şimdi başımız rahat, içeri adımını bile atamıyor."

* * *

Koğuşta yadırgadığım bir şey var. Ufacık kız, açıklamalarını sürdürüyor: "Şimdi faşizm dönemi."

Koğuşun içi yarı karanlık. Gözlerim iyice alışmadı içeri. Az sonra, koğuşu niçin bunca yadırgamış olduğumu anlıyorum.

O anılarıma yerleşmiş yatılı koğuş görünümü hiç yok burda.

Bir kez koskoca koğuşta, sadece üç kişi var. Ufacık kız, başka bir kız daha, bir de orta yaşlı bir kadın. Koğuştaki bir yığın boş ranzayı duvarlara itmişler, kendi yattıkları ranzaları da ortadaki sobanın çevresine dizmişler. Koğuşun ortasında bir daire çizen üç ranzayı koğuşun öteki bölümünden ranzadan ranzaya gerdikleri battaniyelerle ayırmışlar.

Battaniyelere baktığımı gören Türkân "Duvar yaptık, soğuk kesiyoruz," diyor. Koğuş gerçekten buz gibi... Türkân öteki tutukluları tanıştırıyor, "Bu Gülay, bir Gülay daha var ama, onu hükümet taraftarı gerillalar esir aldı."

Bu "hükümet taraftarı gerillalar" dediklerinin kontrgerilla olduklarını öğreniyorum sonradan. Türkân Sabuncu'yla aynı evde bir yığın silahla basılan Gülay Özdeş'i kontrgerillaya götürmüşler.

"Benim kalbim olduğu için elleşmediler. Malumunuz cesetler konuşmaz." Dehşet verici şeylerden peynir ekmek gibi söz eden bu ufak kız ilgimi çekiyor çok.

"Bu Gülay da bizim otelcinin kızı!" Yataklık yapana "Otelci" diyor.

"Bu da Huriye Üstün, bizim otelci." Karşımda orta yaşlı yorgun bir kadın var, böyle bir yerde beklenmeyen kendi halinde biri.

"Allahlık 12 Mart basını"nın deyimiyle "konsomatris Sevim." Kadına bir daha alıcı gözle bakıyorum. Boyasız yorgun yüzün, aslında bayağı ince çizgili güzel bir yüz olduğunu fark ediyorum. Gazetelerde yazılanları da hatırlayıveriyorum:

"Konsomatris Sevim'in evinde anarşistler basıldı," gibisine bir haberdi okuduğum. Bir de üç genç kız fotoğrafı, önlerinde bir yığın silah...

"Ama en iyi resmi ben verdim," diyor Türkân. Tam bir

yaramaz çocuk. Sanki bir apartmanı havaya uçuracak kadar cephane ile değil de kopya çekerken yakalanmış yaramaz bir çocuk.

"Hiç ölü görmemiş," diye düşünüyorum, ölü görmüş olsaydı silahlardan böyle oyuncaktan söz eder gibi söz edemezdi. Savaş bir oyun değildir.

"Konsomatris Sevim" dedikleri Huriye Üstün, iki çocuğuyla kötü bir yere sığınmış bir ana gibi. Durup durup sobayı kurcalıyor. Çocuklarım üşütecek, diye telaşta besbelli.

Türkân, bir motor gibi, durmadan konuşuyor.

Huriye Üstün'ün kızı Gülay sessiz, dinliyor.

Huriye, durmadan konuşan Türkân'ı susturuyor.

"Bunca açlığa bir de bu kadar konuşursan, dayanamazsın."

Sonra açıklıyor bana. "Denizler için açlık grevi yapıyor üç gündür."

O günlerde, Denizler için, asıldı asılacaklar, sözü çıkmış. Zaten, onları asmadan önce, kaç kez herkesi asılmıştan beter ettiler.

"Albayım, pek telaşlanıyor benim açlık grevinden," diyor Türkân.

"Benim Antepli sülale az dişlidir de, sonra dişini sökerler diye korkuyor."

Huriye Hanım sobanın üstünde demlediği çayı dağıtıyor. Çayı yudumlarken ısınıyorum.

* * *

Koğuş kapısı açılıyor. Kapıda Albay Saldıraner. Esmer, ufak boylu, gaga burunlu bir adam.

Akşam akşam, albayın gelişine şaşırıyorum doğrusu.

Önce bana bakıyor.

"Niye geldin?" diyor.

Albayın yüzüne yüzüne, "orduya hakaretten" dememek için anlamazdan geliyorum.

"Nerelisin?"

"Hiçbir yerli."

Öyle ya. Hiçbir yerli değilim ben. İstanbul'da doğdum, Ankara'da yaşıyorum. Annemle babam ise bambaşka yerlerden gelmişler...

Albay ters ters bakıyor. Bana laf olsun diye bu soruları sorduğunu, benim hakkımda her şeyi bildiğini seziyorum.

Sonra Türkân'a dönüyor:

"Sana söylüyorum. Grevi bırak! Bak şimdi Denizlerin yanından geldim. Onlar da 'Türkân ufaktır, böyle şeyler yapmasın, üzülürüz,' diyorlar."

Türkân hiç umursamıyor.

"Çocuk mu kandırıyorsunuz?"

Albay, eldivenleriyle Türkân'ın burnuna vuruyor:

"Ne yapacaktın onca silahla?"

"Mamak'ı basacaktık."

Ciddiler mi, matrak mı geçiyorlar, çıkaramıyorum. Albay çıkıyor. Türkân arkasından bağırıyor:

"Sabah kahvaltısına odun göndermezseniz iştahım açılmaz! Tamam mı?"

16
Otelciler

"Gerçekten basacak mıydınız Mamak'ı?"

"Ağzımdan tek kelime alamazsınız."

Bir gülme alıyor ikimizi, Türkân'la kaynaşıveriyoruz.

"Biliyor musun bana seni sordular?"

"Haydaaa!"

"Sevgi Sabuncu, neyiniz olur?" diye.

Sabuncu, Mümtaz'la evlenmeden önceki soyadım. Şimdi anlaşıldı. Türkân Sabuncu, Sevgi Sabuncu. Kafaları az kurcalanmış olmalı. Şimdi, merkez kumandanlığında, bana niçin bütün kardeşlerimin adlarını saydırdıklarını anlıyorum.

"Ne olacaktı yani kardeşim falan olsaydın?"

"Ne olacak, hemen Mümtaz'ı büyük şef diye tutuklarlardı."

Olur mu olur. Sonradan, Mümtaz'ı yeniden tutukladıklarında, hem de karar metnine "Mahir Çayan Mümtaz Soysal'ın asistanıdır" diye, (Mahir Çayan Siyasal Bilgiler mezunu bile değilken) yazdıktan sonra, bir de şunu ilave ederlerdi. "Ayrıca, karısı Sevgi Sabuncu'nun kardeşi olan Türkân Sabuncu adlı anarşist-şehir şakiyesinin dahil olduğu ve 29.

Tümen'deki Mamak Askeri Cezaevi'ni basmayı planlayan Maocu örgütün de gayri resmi şefidir."

İster gül ister ağla. Aslında gülünecek bir şey yok. "Mahir Çayan'ın asistanlığı" yakıştırmasıyla da kalmamıştı iş. Mahirler kaçtıktan sonra Mümtaz'ı kaçıracakları havasına girmişti sıkıyönetim. Mümtaz'ı Mamak'ta nerdeyse ayağından zincirleyeceklerdi, tedbir olarak. Kaçırma oparasyonunda benim de parmağım olabileceğini düşünmüş olacaklar ki, peşimde bir sivil polis kalabalığıyla gezer olmuştum. Benim muhbir ajanlar da onlardan olmalı.

Bunları Türkân'a anlatıyorum.

"Kocanı kaçırmaya kalkar mısın? Böyle atarlar adamı içeri."

"Atatürkçü bir görüşle kaçıracaktım ama."

* * *

Huriye Üstün yeniden kurcalıyor sobayı. Koğuş buz gibi. Yerler de ıslak. Yandaki helanın borusu patlamış, su sızıyor boyuna.

Huriye çaylarımızı yeniliyor.

Gözlerim onda. İlgimi çekiyor çok. Şimdi, hiçbir soru yakışık almaz, önümüzde zaman var. Onu bu koğuşa getiren öyküsünü anlatır belki bana. Aşağılık basının "konsomatris" yaftasıyla harcamaya çalıştığı Huriye'nin bir de dostu varmış. Gülayların, Türkânların, Fevzi Balların falan yakalandıkları operasyonda onu da içeri almışlar.

Ne de olsa, bunca adama ve silaha yataklık yapmış Sevim.

Ama dostunun hiçbir şeyden haberi yokmuş. Gelen gideni, Sevim'in akrabayı taallukatından sanıyormuş.

Tutuklandığı akşam da herhalde, akşam rakısını içmeye Sevim'e gidiyordu. Kapıyı çalmasıyla, tekme tokat içeri çekildiği anda ne düşünmüştür ki.

"Artık burdan çıkınca, Anadolu'dan bir kız alıp namazına niyazına döner," diyor Türkân. Huriye Hanım kızmıyor. Ya

da belli etmiyor duygularını. Ama şurası kesin ki, "Bu kızlar benim başımı yaktılar," gibisine bir yakınma içinde değil hiç. Bu işlerin nedenini, niçinini pek kurcalamış ya da kavramış olacağını sanmıyorum. Sadece kızının arkadaşlarına, onun da arkadaşlarının arkadaşlarına kanı kaynamış olmalı.

Huriye, sevmeyi bilen, sevmenin de fiyatını gözünü kırpmadan ödeyen kadınlardan.

Çok kişiyi barındırmış evinde. Ama evi "karakol" olunca, o kadar kişi de kısılıvermiş kapana.

Bu kapandan kendini sıyıran olmuş yine de.

"O gün Ömer Ayna da gelebilirdi," diyor Türkân.

Böylelikle, bunca insan ve silahla yakalanmış oluşunu unutturacak sevindirici bir şey buluyor kendine. Bu tür sevinçlerle oyalanmak ve gerçeklerden kaçmak, Türkân'ın özelliklerinden biri.

"Bambaşka bir çocuktu Ömer," diyor Huriye.

"Efendi çocuktu. Hayatımda kimse bana onun kadar saygılı olmadı."

Konuyla birlikte demleri artan çaylar acılaşıyor.

Türkân, MİT'teki anılarını anlatarak yumuşatıyor havayı.

"O Ümit Erdal var ya, ikide bir parmağıyla alnımın ortasından dürtükleyip, 'Sevgilin kim?' diye sorup duruyordu. Bir, iki, üç, beş... Sonunda hart diye ısırıverdim parmağını."

Yine bozuluyor sinirlerimiz. Üç gündür aç olan Türkân'ın, bunca çayla çeneye nasıl dayandığım düşünüyorum. Yüzü sapsarı, zayıf. Mesleğini seven bir doktor, ona şöyle bir göz attıktan sonra hemen hastaneye kaldırır.

"Sonuna kadar gidecek misin?"

"Neyin?"

Bu neyin sorusunu şaşarak soruyor Türkân. Her şeyde, mutlaka sonuna kadar gitmek düşüncesine öyle kaptırmış ki kendisini.

"Şeyin, açlık grevinin."

Gözleri parlıyor. Zaten suratı, iki kocaman gözden ibaret.

"Öleceğim," diyor, "hiç olmazsa öleceğim. Bana işkence yapmadılar."

Sanki kalp hastası olduğu için işkence görmemiş olmak bir suçmuş gibi, işkence görmediği için, başka fedakârlıklar yapması, örneğin hayatını feda etmesi gerekirmiş gibi.

"Senin ölmen neyi değiştirir?" diyorum.

Ama, bu "ölmek" düşüncesinin, artık "değiştirmek" düşüncesiyle bütün bağlantılarının kopmuş olduğu açık. Bunu söylemek gereksiz. Artık dostluklar, bağlılıklar, özveriler, sözler, namuslar, direnmeler bağlantılarından koptular.

Huriye Hanım'ın kızı olan Gülay, hep susuyor. Türkân'ın ataklığı, biraz da pişkinliği yanında nerdeyse pısırık kalan, hatta silik bir kız bu. Tam ağzı var dili yok, vur ağzına al lokmasını deyimlerini hatırlatan çok geniş bir kız.

Onu bu işlere karıştıran, arkadaşlık bağlantısı olmalı. Sessiz dünyası içinde daha da güç kazanan bağlantılar.

Bankada çalışıyormuş Gülay. Şifreyi öğrenip, arkadaşlarının soygununa yardımcı olmaya kalkmış.

Operasyonu başlatan da bu başarısız soygunmuş zaten. Gülay'ın yaptığı anlaşılınca ekipler doğru Gülay'ın evine gitmişler.

"Umduklarından çok daha fazlasını buldular," diyor Türkân.

Hani neredeyse, yakalanma ve yakalatma pahasına da olsa, polisi bunca şaşkına uğratmış olmakla övünecek.

* * *

Koğuş kapısı açılıyor yeniden.

Üç genç kadın giriyor içeri. Biri hamile, Nevin İnanç bu.

Türkân, "Otelciler geliyor, artık burası dolup taşar," diyor. Kehaneti boş değil. Mahirlerin peşine düşen baskın ve arama ekipleri ev ev izleyecekler avlarını, avlarını bulama-

manın hışmıyla yataklık yapanlara yüklenecekler. Ankara'da saklanılan evler, teker teker bir karakol olacak, gizli bir kapan gibi avını bekleyen karakollar zinciri.

Suna, bu yeni tutukluların Türkân'ın burnunu sürteceği umuduyla dikilmiş kapıda. Türkân'ın suratım kolaçan ediyor.

"Daha çok gelecekler var," diyor. Bir "oh ya" diye nanik yapması eksik.

Türkân ranzasından tam Suna'nın ayakları dibine sıçrayıveriyor.

"Söyle o albay olacak babana, buraya odun kömür yerine yeni rehineler göndermeye devam ederse, örgüt planını değiştirir, Mamak yerine Yıldırım Bölge'yi basarız, tamam mı?"

Suna telaşla çekiyor demir sürgüleri dışardan.

Ama uzun süre kapalı kalmayacak kapı. Bütün gece yeni tutuklulara açılıp duracak.

17
Sizinkiler

Tutuklanırken ayağımı sürtmüşüm. Ben geldiğimde üç kişiden ibaret olan "azılılar koğuşu" on üç kişiye çıktı.

Sabaha kadar gelen gelene.

Belli ki Ankara'da zincirleme baskın var.

Saat arasıyla kovalıyorlar Mahirleri. Baskın-işkence-yeniden ev basma zinciri uzadıkça uzuyor, Ankara'da. İşkence ekipleri en az baskın ekipleri kadar hızlı. Çünkü saatler önemli. Dakikalar önemli. Bu bilinçle yapılıyor işkence. Baskında ele geçen son sürat işkenceye götürülüyor. Bir an önce yeni bir adres koparmak tutkusu sarmış işkencecileri. Elektrik, coplama, her türlü rezillik fasılları arasında kurbanın dudakları arasından koparabildikleri ilk adresi, kapıda bekleyen baskın ekibine iletiyorlar.

Sonra şimşek hızıyla yeni baskın. Yeni avlar, yeniden işkence ve yeni adresler.

Böyle günlerce gitti bu.

Beni merkez komutanlığına götürdüklerinde, bir uykusuzluk lafıdır gidiyordu. Bunun anlamını sonradan anladım.

Eh bu aralıksız baskın-işkence-baskın harekâtı yorar kişiyi.

Mahirlerin peşinde, elektrik-falaka-coplama metoduyla sürülen iz sırasında olağanüstü bir fedakârlıkla çalışan işkence ve baskın ekiplerine fazla ödeme yapılmasına ilişkin kanun, o günlerde çıkmış olmalı Meclis'ten.

İşkence arası viski ve puro içen, durmadan barlardan ve gece hayatından söz eden görevlilerin dolgun ücret aldıkları anlaşılıyor.

* * *

Her şeye, her şeye alışılıyor. Koğuş kapısı açılıp da içeri ardı ardına bırakılan, işkence artığı kurbanların anlattıklarına çabuk alışmadık ama.

Anlatılan hep aynı hikâye olduğu halde.

Baskında ele geçen av, tekme tokat götürülüyordu gözleri bağlanarak. İşkence yapılan yere varır varmaz çırçıplak soyuluyor, kanlı ve kirli bir pijama giydiriliyordu üstüne.

Bu soyunma ve giydirilme faslı sırasında, birbirleriyle "binbaşım, albayım" diye konuşan görevliler, en hafifi "orospu" olan küfürler yağdırıyorlardı kurbana. Kurbanın vücut özellikleri hakkında en pespaye sözcüklerle görüşlerini de bildirerek. Sonra elektrik, elektriğin ardından kova kova su, falaka, falakadan şişmiş ayaklarla su içinde yürütme, yere basamayanın sırtına basıp yürütme, yine elektrik, bu arada "o", "a" ve "s" harfleriyle başlayan küfürlerin her türlüsü, sonra copla tecavüz.

Anlatıla anlatıla kanıksamlabilecek, ama o dönem bir türlü kanıksayamadığımız ve yeniden kin ve dehşetle dinlediğimiz bir hikâye.

Artık, koğuş kapısı açılıp da içeri gelenin işkenceden mi, yoksa doğrudan emniyetten mi geldiğini ayırt etmek kolaylaşıyor.

Görünüşündeki yılgınlık ve perişanlık bir yana, tavırları değişik olurdu işkenceden gelenin.

Sessizce koğuşa girer, kimsenin yüzüne bakmazdı.

Onlar siyasi tutukluların genellikle yaptığı gibi gelir gelmez tanıdık var mı diye bakınıp, bir tanıdık bulunca sevinmezlerdi.

Hani nerdeyse bildik, tanıdık kimseyi görmek istemez gibiydiler.

İşkencedeki karşılaştırmaların, yüzleştirmelerin payı olmalı bunda.

Yüzleşmelerde geçirdikleri birbirini ele verme korkusu ve utancı.

Hiç, ama hiç unutamayacakları şeyler geçirmişlerdi. Buna kadınlara yapılan rezillikleri de ekleyin.

O uzun masanın başına ilişiverip, saatler, bazen günlerce sadece yere bakanları asla unutamam. Ama hayat sürüyor koğuşta.

* * *

Çaylar demleyip yeni gelenlere sunuyoruz. Hiçbir şey sormadan, yeni gelenlere bir yatak yapıyoruz.

Sonra, az sonra, biz istemesek de anlatıyorlar.

Ağlama benzeri bir boşanmayla.

Bir koyversek, koğuşta ağıttan ve yeisten geçilmeyecek.

Bırakmıyoruz.

İşkence bile şaka konusu oluyor.

Evet, işkence bile.

Onlara ad takıyoruz. İşkenceden gelenlere.

Devos.

Kızlara edilen küfürlerin en incesi "orospu", geçtikleri muamele de malum, hop isim hazır:

Dev-os: Devrimci Orospular Örgütü.

Bunca aşağılanma, horlanmanın ardından da olsa şaka gerekli.

Gerilen sinirlerin gevşemesi, gülmek gerekli.

"Kardeşim, sen de Devos'tan mısın?"

"Hayır, maalesef güvenip de örgüte almadılar beni."

"Çocuklar Devoslar için peynir aldıralım, onların güçlenmesi gerek."

Koğuş kapısı açılıp da, bir ton rimelli gözleri, allıklı yanaklarıyla polis Suna koğuşa girince Türkân bağırıyor:

"Ah, kim bilir bu Suna Devos'a girmek için neler vermez!"

Suna şaşkın şaşkın bakıyor.

"Ah, Suna ah! Bu bakışlar boşa gidiyor. Devos'lu olacaktın ki... Albay babana söyle, seni de Devos imalathânesine göndersin... Hadi git, şimdi albay babana de ki, Devos'luya ağzım sulandı de, e mi."

Suna ne dendiğini anlamasa da, bizlerin ona iyi bir şey söylemeyeceği inancıyla hışımla kapıyor demir kapıyı.

Türkân, Suna'nın getirttiği odunları inceliyor.

Suna'nın ardından sallıyor bir odunu.

"Söyle o albay babana, daha odun göndertmezseniz, beni odunla Devos yapacaklarmış, de."

Bir bağrış çığrıştır gidiyor koğuşta. Korku filminin ardından, gülerek sinirlerini yatıştıranlar gibi.

Kimse ağlamaz oldu. Sanki olanlar, bütün o kontrgerilla öyküleri bir korku filmi.

Türkân'la birlikte sulandırdıkça sulandırıyoruz havayı.

Albay yeniden geliyor koğuşa. Derdi gücü, Türkân'ın açlık grevi.

Türkân zıp diye atlıyor ranzasından, tam albayın ayakları dibine...

"Açlık grevini bıraktım albayım."

"Aferin, sen zaten akıllı kızsın, baksana Ortadoğu'ya da birincilikle girmişsin."

"Akıllıyım ya, karar verdim albayım, sizinkilerin kızlara yaptığı rezilliklerin intikamını almadan ölmeye hevesim yok."

Albayın suratı allak bullak oluyor.

"Ne demekmiş sizinkiler, bizimkiler?"

Hışımla çıkıyor dışarı.

Türkân, benim ranzama çıkıyor.

Ayaklarımı Türkân'ın karnına dayayıp ellerinden tutarak havaya kaldırıyorum onu. Birlikte bağırıyoruz.

"Kendi uçağını kendin yap, kendi uçağını kendin yap."

18
Hamam

Koğuş kalabalıklaştı ya, polis Suna'nın da Türkân'dan korkusu azaldı. Bunca adam içinde kendisini tepeleyemeyeceğini düşünüyor. Sarkık naylon çoraplı, sıska ve çarpık bacaklarını sallıyor, ortadaki uzun masaya oturmuş.

"Kızlar, bugün hamam günü, sabununuzu, kesenizi hazırlayın."

Sonra, sanki bu koğuş bizim evimizmiş gibi iğrenerek bakıyor.

"Amaaan, ne pis yer bu. Hayvanlar yaşamaz burda."

Herkes kitabını okuyor. Kimsenin Suna'ya aldırdığı yok.

Suna masadan atlayıp koğuşun içini teftiş ediyor. Askeriyenin verdiği leşin leşi çarşaflarımıza, nevresimlerimize, gelininin yıkadığı çamaşırları ayıplayan bir kaynananın ekşi suratıyla bakıyor. Yatak yüzlerimizin üstü, bir türlü yanmayıp durmadan tüten sobamızın isiyle kapkara olmuş. İki parmağının ucuyla, ölü bir fareymiş gibi tuttuğu yastığı sallıyor.

"O... ay bitlenmişsinizdir siz! Hamamda iyice bir yıkanın bari."

Sinirden çatlayacağız. Türkân yapıştırıyor hemen.

"Aman mersi, söyle albay babana, sırtımı o yıkamazsa öldür Allah yıkanmam."

"Terbiyesiz! Seninle konuşan var mı?"

"Yok, atışma köpek!"

"Bana hakaret ettin, zabıt tutup albaya bildireceğim!"

"Aman durma, bir de benden selam söyle."

Suna, o mahalle kızı kurnazlığıyla 146/1'den tutuklu Türkân'ın artık ufak tefek cezaları takmayacağını hatta daha dahasını göze alacağını kestiriyor. Üstelik, koğuşta maraza çıkarsa, kendisi için de iyi olmaz.

Uzatmıyor. Sıska kalçalarını sallaya sallaya:

"On dakkaya kadar hazır olun, binbaşı götürecek sizi hamama."

Suna'nın çıkmasıyla patlıyor kahkaha.

"Senin sırtını keselemek binbaşıya kaldı galiba Türkân."

"Olmaz, albaydan aşağısına razı olmam. Hem yıkanırsam daha hafiflerim, asılmam için ayaklarıma ağırlık koymaları gerekecek!"

Türkân'ın asılma üstüne yaptığı espriler o kadar çok ki. Nerdeyse, bu idamlar konusunu bir şaka sanacağız. Oysa, Denizler asıldı asılacak.

Koğuş kapısı açılıyor. Suna, arkasında cezaevi yöneticisi binbaşı.

Binbaşı koğuşta gezinirken, hamam torbalarımızı inceliyor.

Sonra buyuruyor.

"Hizaya gir!"

"Ne hizası, bizim orduda hiza falan yok."

Elbet, Türkân bu.

Binbaşı kapıda bekleyen iki ere buyuruyor.

"Hizaya sokun şunları."

Erlerin itip kakmasına yol açmamak için, sıraya giriyoruz. Bir Türkân girmiyor, yere oturuyor.

"Hamama gitmekten vazgeçtim. Bünyem kaldırmaz zaten."

"Sokun şunu da hizaya!"

Boyları nerdeyse Türkân'ın üç misli olan iki doğulu er, Türkân'ı koltuklarından tutup havaya kaldırıyorlar. Türkân, yaramaz bir çocuk gibi çırpınıyor, havada sallıyor bacaklarını. Onu sıranın en arkasına bırakıyorlar. Türkân'ın boyu ufacık olduğundan, sıradaki yerini almış sayılır.

"Hamama, marş."

Binbaşı, hamam harekâtını yönetiyor.

Önde polis Suna, iki yanımızda ikişer tomsonlu er, hamama gidiyoruz, tek sıra halinde.

Dikenli tellerle çevrilmiş havalandırmadan çıkıp Yıldırım Bölge içinden geçiyoruz. Sağda solda, serbest gezinen erler sırıtarak seyrediyorlar bizi. Biri laf atıyor.

"Anam!"

Binbaşıdan korkmasalar daha neler söyleyecekler.

Hafiften marş söylüyoruz.

"Çıktık açın alınla, hamama da girdik nalınla."

Binbaşı kükrüyor:

"Marş söylemek yasak!"

"Sizin marşınızı söylüyoruz binbaşım!"

Yine, Türkân.

Binbaşı hamam harekâtını, hamam kapısına kadar yönetiyor.

Hamama geldiğimizde, Suna'yla tomsonlu erlere terk ediyor bizi.

"Türkân, senin sırtın polis Suna'ya kaldı, ama aldırma, sizin orduda rütbe yok zaten."

Suna, salaş ve tahta bir kulübeye benzeyen hamamın kilidini açıyor, bizi içeri tıktıktan sonra, arkamızdan sürgülüyor hamamın kapısını. Tomsonlu erleri da kapıya gözcü dikiyor.

Hamamın deliklerinden dışarıyı gözlüyoruz.

"Yahu, siz dışarıyı gözlüyorsunuz, dışardan da burası rahat rahat gözlenir," diyorum. Yıkanmadan önce, muhtemel gözleme deliklerini, erlerin oraya buraya saçılmış peştemallarıyla tıkıyoruz.

Hamamın iç kısmına geçip kurna kapışıyoruz.

Üç dört kişiye bir kurna düşüyor. Hamamdaki sıcak su kısıtlı. Uzun saçlı olanlar yanıyor. Saçlarını ikinci sabunlayışlarında kesiliveriyor su.

Türkân hamamın kapısını yumruklayıp polis Suna'ya bağırıyor.

"Suna! Söyle albay babana, gelip başımıza su döksün, yoksa hamamdan çıkmama grevi yaparız."

Bir yerlerden bir kova su bulunuyor, saçları sabun içinde kalmış arkadaşın saçlarını durulamak için.

Hamam faslı bitti. Yeniden sıraya dizilip koğuşa dönerken, beni polis odasından çağırıyorlar.

"Sevgi Soysal, avukatınız geldi."

Tutuklandığımın ertesi günü Doğan Tanyer, tutuklanmama itiraz dilekçesiyle hızır gibi yetişmişti, hiç unutmam. İtirazlar hep reddedildiği için, yeniden gelmesinde fayda yok aslında.

Polis odasına girdiğimde, masanın başında avukatımı, Uğur'u görüyorum.

Uğur Alacakaptan. Sevinçle yanaklarından öpmek istiyorum. Ama polis Suna bu duygumu sezmişçesine hemen uyarıyor.

"Temas yok, özel konular yasak!"

Avukatla sanık bütün dünyada müdahalesiz ve yalnız görüşürler. Kimse onları ne dinleyebilir, ne de konuşmalarına karışabilir. Ama hukuğu kim takıyor artık? Ankara Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Profesörü Uğur Alacakaptan, sanıkla nasıl konuşulacağı konusunda Suna'dan emir alıyor. Uğur'un sinirden yüzü kızarıyor. Davadan konuşsun mu ko-

nuşmasın mı bilemiyor. Cebinden bir Maltepe paketi çıkarıp uzatıyor bana.

"Koy o paketi cebine! Sanığa cıgara ikram etmek yok!"

"Davan," diyor.

"Boş ver!" diyorum. "Boş ver!"

19
Pasta

Çorap söküğü gibi gidiyor tutuklamalar. İşkence, mertlik çemberini kırıyor. Mertlik yetmiyor. Dürüstlük, inanç, atılganlık, yüreklilik yeterli değil işkenceye direnmek için. Nice üstün niteliklerle donansalar da insanların tek başlarına kırabilecekleri bir çember değil bu. Bu, ancak yığınların gücüyle etkisiz kılınabilecek, gittikçe ufalıp gücünü yitirebilecek bir çember.

İşkence çemberi şimdilik Ankara'yı kıskaca almış durumda. Daraldıkça daralıyor. Halkın bastıran gücü değil ama onu sıkıştıran; kendi girdabında daralıyor, ortasına çektiği devrimcileri sırayla ezmeye, yutmaya, yok etmeye daralıyor. Bir doğa afetine dönüşüyor işkence. İnsan yutan bir girdaba. İnsanlar tek tek girdabın gücü karşısında ne yapabilirler?

İçine çektiklerini, bir posa gibi fırlayıp duran bir girdap bu. Bağlantılar tek tek çözülüyor. Kovalananların güvenebilecekleri, yardımlaşabilecekleri insanlar artık girdaba düştüler.

Yataklık suçu, en korkutucu, en belalı suçlardan birine dönüştürülüyor bilerek. Öyle ki, kimse kovalananları barındırmasın, en insanca yardım bile göze alınamaz olsun. Eski, bil-

dik bir uygulama. Direnişçilere yardımcı olanları, direnişçiler kadar şiddetle cezalandırmak, hatta direnişçiler adına rasgele vatandaşları cezalandırmak, böylece direnişçileri halktan soyutlamak. Yer yer başarı sağlamış bir uygulama.

Ankara'da avlara hayat yok artık. En yakınları bile tutuklanmaya başladı. Saffet Alp'in karısı Nazan, Mahir'in arkadaşı Ülker, Kürt kızı Serdane geliyorlar koğuşa.

* * *

Koğuş sanki kontrgerillanın bir uzantısı olmuş. Koparılması elimizde olmayan bir bağlantı var arada. Horlanmış, bir limon gibi sıkılmış arkadaşlar art arda sürdürüyorlar bu bağlantıyı. Hava gergin. İstesek de şaka yapamaz olduk. Olan kötülükler yetmiyormuş gibi hep daha kötüsünü, daha kötüsünü beklemenin gerginliği içindeyiz. Ne sessizlik saati, ne de okumak mümkün. Hızını alamayan gerginliğini atmak için ya marş söylüyor ya da uzun masanın çevresinde volta atıyor.

Türkân'la birlikte yeni gelenlere yatak hazırlıyoruz. Boş olan ranzaların şilteleri, battaniyeleri is içinde. Onları elimizden geldiğince silkeliyoruz. Bütün ranzaları, sobadan eşit uzaklıkta olacak biçimde dizmeye çabalıyoruz. Türkân harcadığı çabadan soluk soluğa kalıyor. Kaç gündür açlık grevi yeterince yordu onu. Ranzasına sırtüstü uzanıyor. Belli ki kafası arkadaşlarında.

"Tutukluluk çok kötü şey, rezillik," diyor durmadan. Dışarda, arkadaşlarıyla birlikte ölümü karşılamak için çok şey verebilir. Burada, bu rezil bekleme koğuşunda, arkadaşlarının acı haberini beklemenin gerginliği içinde. İlk günlerdeki gevezeliği suskunluğa dönüştü. Ya düşünüyor ya da Ahmet Arif'ten şiirler okuyor ezbere. Sık sık tekrarladığı mısra, "Görüşmecim taze soğan getirmiş..." Sonra yattığı ranzada yoğunlaşan gerginliği bir zemberek gibi boşanıveriyor. O

zaman atlıyor ranzasından, iyice yorgun düşene dek ya marş söylüyor ya koşturuyor.

* * *

Ülker uzun saçlarını yıkamış. Ondaki temizleme, yıkama isteğinin nedenini anlıyorum. Üstüne, hiç çıkmayacak bir pislik sinmiş gibi geliyor ona. Zayıf, ince yüzlü gencecik bir kız. İş yerinden alınıp götürülmüş işkenceye. Poliste adı "Mahir'in nişanlısı"na çıkmış olduğu için, onu tutuklayanlar, "Mahir'in adresini bulduk," diye bayram etmişler neredeyse. Bayram içinde yapmışlar işkenceyi. Kıza yapılanları, o bilinen korku filmini yinelemeye gerek yok. Adres? Adres? Mahirler nerde? Nerde?

Oysa Ülker de bilmiyor bunu. O sırada Mahirler Ankara'da değiller. Ülker'in uzun, açık kumral saçlarını örüyorum. Bozuk çalıyor. Yaşadıklarından ötürü değil yalnızca, az önce koğuştakilerden birinin yaptığı eleştiri dokunmuş ona.

"İşkenceye dayanmak gerekir, diye gak guk konuşuyor. Kendi başına gelmemiş ya."

"İşkenceye bu koşullarda dayanılmayacağım anlamak için işkenceden geçmek gerekmez," diyorum.

"Dayanmak isterdim, dayanmalıydım."

"Üzme kendini, yeterince yorgunsun."

Ülker gerçekten koptu kopacak incelikte. İşkence aralarında verilen yemekleri de yememiş. Kapıda bekleyen bir er, arada bağırıyormuş içeri:

"Bunlara bir de yemek veriyorlar, taramalı gitmeli bunları!"

"Su içtim sadece, durmadan su içmek istiyordum. Elektrikten olurmuş böyle."

"Unut," diyorum, "Unut."

"Mümkün mü abla, mümkün mü?"

"Mümkün!"

"Öyle aşağıladılar ki, yalnız eziyet olsa, öyle çirkin şeyler yaptılar, öyle çirkin çirkin sövüp aşağıladılar ki."

"Onlar kendi pis kurallarını uyguluyorlar, senin olmayan kurallar seni acıtabilir, aşağılamaz ama."

Başını gömüyor dizlerine, omuzları sarsılıyor.

Huriye Hanım ranzanın yanında, elinde bir bardak çay. Ancak hayatı bilenlerin edinebileceği bir anlayışlılıkla. Ülker'i asıl üzenin, işkencede geçirdiklerinden çok, "Niye işkenceye dayanamadınız?" diye onu eleştiren Hukuklu kız olduğunu seziyorum.

"Aldırma şu ukalanın laflarına. Hem, üstün insan ideolojisi, faşist ideolojidir." Ülker duruluyor.

"Abla, inanır mısın, en çok da pasta için dövdüler beni."

Ülker, bir gün Mahirlere pasta götürmüş bunca kovalamaca arasında belki canları çekmiştir, diyerek. İşkencede birinin ağzından almışlar bunu. Hemen Ülker'i yeniden çekmişler sopaya.

"Vay orospu, onlara bir de pasta götürürsün ha!"

Bu dayak, anlaşılır bir dayak. Adamlar Mahirlere hiç, ama hiçbir yardım yapılmasın diye tozu dumana katarken, onlara pasta götürmeye kalkan, incecik Siyasallı kız. Aç halka, "Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler," diyerek, onları hiç umursamadığını gösteren Mari Antuanet gibi, Ülker de, haklarında itlaf hükmü çıkmış avlara pasta getirerek, avcıları, işkencecileri takmamış olmuyor mu? Pasta götürmek da, pasta yemek de yılgınlığa fazlasıyla ters düşüyor. "Sizi takmıyorum"un daha açıkçası olur mu?

"Pastayı getirdiğimde, akşam yedi sularıydı. Cihan Alptekin radyonun dibine oturmuş, radyoda bildiri üstüne bildiriler. Cihan, görmeyeli, saklana otura iyice şişmanlamış. Yine de tanıyorum onu. Cihan üsteliyor. 'Sahi tanıdın mı?' diye. Şişmanlığı hiç olmazsa kılık değiştirmeye yarasın istiyor.

"Radyodaki bildirilerde, Mahirlere gelen haberlerden, yakalanmalarının gün, hatta an meselesi olduğu belliydi."

"Bunun farkında mıydılar?"

"Olmamaları mümkün mü? Ama belli etmiyorlardı. Pastayı çocuklar gibi yediler. Sonra Cihan, durup durup, yahu abiler, bunlar bizim Ankara'da olduğumuzu çaktılar galiba, demesin mi? Gülmüştük çok."

Ülker anlatırken gülemiyoruz. Öyküyü dinleyen kızlardan biri, belki de havayı dağıtmak için soruyor:

"Nasıl pastaydı götürdüğün?"

"Ufak, o ufak pastalardan."

20
Erkek Huriye

Bir gerile, bir boşala koğuşun havası çığrından çıktı. Bir türlü düzene sokamıyoruz. Ne zamanında kalkılıyor, ne yataklar yapılıyor, yemekler bile rasgele. Karavana gelince kimse bir şey yemiyor da, olduk olmadık zamanda ekmek koparıp ne bulursa katık yapıp yiyen yiyene.

Huriye Hanım'sa, sanki her işin sorumlusu oymuş gibi bütün gün didinip duruyor.

Baktık olacak gibi değil. Koğuşta bir düzen kurmaya karar verdik. Uyanma ve yemek saatlerinden, sessizlik ve yatma saatine kadar her şeyi kurala bağladık. Koğuşun temizlik ve düzeninden her gün sorumlu olacak ikişer nöbetçi listesi de hazırladık. Başka çare yok. Böylece hem Huriye Hanım'ın kendiliğinden üstlendiği yük kalkacak, hem de koğuşun, yorgun sinirlerimizi daha da yıpratan disiplinsizliğinden kurtulacağız.

Kahvaltılık için neler alınıp alınmayacağını bile kâğıda dökü yoruz. Aramızda çok zayıf olanlar var, işkenceden yeni geldiler, güçlenmeleri gerek, bir de hamile. Onları düşünerek reçel yazıyorum alınacaklar listesine.

"Bu lükse ne gerek var arkadaşlar?"

Kâzime bu. Diyarbakır tutukevinden getirildi. Ufak tefek, üzüm gibi kara gözlü bir kız. Ortadoğu'yu bitirmiş. Siverek'te, köylü kılığında yakalanmış kocası ve bir arkadaşlarıyla.

Türkân kulağımın dibinde,

"Bu PDA'cılar keskinliği pek sever," diyor.

Bir bakıma Türkân haklı. Kâzime, söyleyeceğini, önemli bir şeymiş gibi, bir partizan tavrı takınarak söylüyor. Ama kara, üzüm gözleri sımsıcak. İnsan sevgisi dolu.

"Peki," diyorum. "Reçel alınacak, ama sadece haftada bir kez. O da Ülker gibi sıskalarla, hamile arkadaş için."

Öteki kurallarda anlaşıyoruz. Ötesi yok.

Çekilmiş acıların, birikmiş yorgunluğun, düzensiz bir günlük hayatta, çekilmez boyutlar kazanması mümkün çünkü.

"Faşist" diye matrak geçiyor benimle Türkân. Gündelik yaşamımızı kurallara bağlamak konusundaki ısrarımdan dolayı.

Kurallar konuşulurken, "Ben anarşistim, dinlemem," diye maraza çıkarıp duruyor ya, sonra bu konuda en büyük yardımcım oluyor.

Koğuşun sorunu Nazan. Tümüyle dengesiz davranışları. Tam sessizlik saatinde, ansızın hıçkıra hıçkıra ağlamalar, olduk olmadık zamanda türküler söylerken, havalandırmada polis Suna'yla laubali olup kol kola dolaşmalar.

Herkes tedirgin bu durumdan.

Ama Nazan, Saffet'in karısı. Her an ya kocasının öldüğü ya da tutuklandığı haberini alabilir. Artık kimse onların sağ ele geçeceğine inanmadığı için, haber ölüm haberi olacak, biliyoruz.

Nazan'ın dengesizliği bu yüzden hoşgörüyle karşılanıyor.

"Olsun," diyor Türkân. "Böyle bir adamın karısı, bütün bunları göze almış olmalı, bir devrimci madem o da."

Ülker, Nazan'ın işkencedeki tutumundan çok tedirgin olmuş.

Gerçi hepsi konuşmuşlar, bir şeyler söylemek zorunda kalmışlar ama Nazan, ürküntüsünü, yılgınlığını iyice belli ettiği gibi, sonunda laubali de olmuş işkencecilerle.

"Onun basitliğini anladılar, bilinç düzeyinin çok düşük olduğunu da."

Nazan, yeşilimsi mavi gözlü, açık kumral, güzel bir kız. Ama her halinde tavrında, bir fotoroman güzeli havası var. Fotoroman aşkı devrimci olmaya yetmiyor.

Nazan kocasını gerçekten sevmiş, ona inanmış olmalı, ama onunla birlikte olduğu süre.

Sonradan, Nazan'ın gelişimi, onunla ilgili tedirginliğimizi haklı çıkaracak.

Nazan'ın basitliği, temelsizliği sıkıyönetim görevlilerinin de kaçmadı gözünden. Bunca tutuklu geçti ellerinden, bunca kişiye eziyet ettiler, işkence yaptılar, ama hemen hemen hiçbirini yıldıramadılar. Hemen hemen hiçbirini istedikleri biçimde yoğuramadılar. Bu bakımdan Nazan gibi temelsiz ve zayıf kişilikleri çabuk sezdiler, oyuncak ettiler kendilerine.

Nazan'ın sonradan, mahkemede, ipsiz sapsız şeyler söylediği, "Beni koğuş arkadaşlarımdan ayırın, beni zehirleyip öldürecekler," diye dilekçe üstüne dilekçeler verdiği, deli numaraları yapıp, koğuş arkadaşlarına cehennem hayatları yaşattığı, mahkemede, "Beni Türklüğüm'den etmek istiyorlar," diyecek kadar sapıttığı biliniyor. Hatta, şimdi bir polisle evlendiği söylentisi bile yaygın.

Ama o sıralar, bütün bunları bilemezdik. Yine de, Nazan'da hepimizi rahatsız eden bir şey vardı. Ölümü göze almış bir devrimcinin karısıydı; silahlara, eylemlere bulaşmıştı, evet, ama bütün bunlar Nazan'da, değil bir sosyalistte, oldukça tutarlı bir kişide olması gereken niteliklerin bunda olmayışını kapatacak özürler değildi.

Yine havalandırma saati. Suna, kalçalarım sallaya sallaya dolaşıyor. Nazan yine hüngür hüngür ağlıyor.

Hiçbirimizin içinden onu teselli etmek gelmiyor.

Aramızda sessiz bir anlaşma var, yüz vermeyeceğiz Nazan'a.

Kendine gelsin, az adam olsun diye.

Ama biz Nazan'a aldırmıyoruz ya, bu kez Suna, göz ucuyla, "Bunlar da insan mı, ne taş kalpli şeyler," dercesine bizi süzerek, yaklaşıyor Nazan'a. Nazan'ın koluna giriyor.

Artık bu kadarı fazla, Nazan'ın kendisini toparlayıp, Suna'nın kolundan çıkmasını, silkinmesini bekliyoruz. Bu polis sululuğundan silkinmesini.

Ama Nazan oralı değil. Hüngürtülerini sürdürüyor. Bu kez, başını dayıyor Suna'nın omzuna. Sanki iki mahalle kızı acıklı bir yerli film seyretmişler, birbirlerini teselli ediyorlar.

Türkân dişlerini sıkıyor. "Döveceğim bu kızı," diyor, "döveceğim."

"Onu iyice eleştirelim," diyor Kâzime.

Ama ikisini de yapmayacağız. Yapamayacağız.

Havalandırma bitiyor. Nazan, Suna'nın kolunda giriyor içeri. İkisini uzaktan seyrediyorum. Nazan'la Suna'da ortak bir yön olduğu açık. Sadece biri çirkin, biri güzel.

Suna bize nispet vermiş olmaktan memnun.

Nazan'a dönüp, "Bir şeye ihtiyacın olursa, ben gelirim, doktor falan," diyor. Kendisini pek anlayışlı bularak.

En zırva konularda bile anamızı ağlatan Suna, Florance Nightingale pozunda.

Koğuş kapısı kapanınca Nazan susup, bu kez marş söylemeye başlıyor.

"Tırlattı galiba," diyor biri. Elimizde değil, acıyoruz. Huriye Hanım, nereden buluşturup buluşturuyor, bir kahve pişiriveriyor ona.

12 Mart basınının Huriye'nin mesleğini teşhir ederek,

devrimcilere çamur atmaya çabalamasmdaki ucuzluğu düşünüyorum. Huriye'nin basından da, o resimleri basıp, o resim altlarını yazanlardan da daha erkek, daha dürüst ve namuslu olduğunu düşünüyorum.

21
Makas

Hamam maceramızda uzun saçlıların başına gelenler unutulmadı. Kimse bir daha başı sabunlu kalmak istemiyor. Özellikle Türkân. Saçlarını kesmeye karar verdi, ama nasıl?

Koğuşta ne makas var, ne jilet.

Polis Suna'ya meseleyi söyledik.

"Bize makas lazım."

Suna hepimize, Sarıyer canavarıymış gibi bakıyor.

"Ne yapacaksınız makası?"

Şeytan diyor ki, "Seni şişleyeceğiz," diye ödünü patlat. Ama Suna'nm ödünü patlatmaktan genellikle biz zararlı çıkıyoruz. Üstelik bu saç kesme işi, güncellik kazandı.

"Saçlarımı kestireceğim," diyor Türkân. "Kuaförüm buraya gelmezmiş! Ondan biz keseceğiz."

"Size kesici alet vermek yok."

Gırgırına,

"Peki o zaman orduevi kuaförünü getirin," diyorum. Orduevinde, subay hanımları için ucuzun ucuzu bir kuaför olduğunu biliyorum. Orduevi berberlerinin ucuzluğu, berberlerinin kötülüğünden değil, bu berberlerdeki sanatkârların

askerliklerini yaparken bu işle görevlendirilmiş olmalarından. Bu sayede, piyasada yüz liradan aşağı yaptıramayacakları saçları en fazla yirmi liradan yaptırıyorlar.

Suna bu önerime karşılık bile vermiyor.

"Peki orduevi kuaföründen vazgeçtim, erleri tıraş ettiğiniz berbere götürün."

Suna, görgüsüzlüğümüzü yüzümüze çarpıyor.

"Ay, onlar kadın saçı kesebilir mi ayol!"

"Benimki kadın saçı değil, anarşist saçı!" diyor Türkân.

"Olsun, hiç erkek berberine gidilir mi?"

"At ahırına adam hapsettiğiniz gibi, erkek berberinde de kadın saçı kestirebilirsiniz."

Suna kesip atıyor.

"Laubalilik istemem."

Dan diye kapatıyor koğuş kapısını suratımıza.

Suna'dan makas koparamayacağız. Anlaşıldı.

"Bir dilekçe yazalım," diyorum ben.

Ne de olsa, "küçük burjuva entelektüeli" olarak, hukuk yollarına meraklıyım.

Oturup bir dilekçe yazıyorum.

"Yıldırım Bölge Cezaevi Müdürlüğüne,

Bölgeniz gözaltı koğuşu kadın tutukluları olarak, içinde bulunduğumuz koşullar saçlarımızın kısa kesilmesini zaruri kılmaktadır. İş bu nedenle, saçları uzun olan tutukluların, saçlarının kesilmesini sağlanmasını, bu mümkün değilse, saçlarımızı kesebilmemiz için koğuşa bir makas verilmesini talep ederiz.

Gözaltı koğuşu tutukluları."

* * *

Dilekçeyi cezaevi müdürü binbaşıya ilettik.

Ertesi gün binbaşı koğuşa geldi.

"Makas istemişsiniz?"

"Evet."

"Niçin istediniz?"

"Gerekçeyi dilekçeye yazmıştık."

"Ne yapacaksınız makasla?"

"Saçlarımızı keseceğiz."

"Niçin keseceksiniz saçlarınızı?"

Biri dayanamıyor.

"Modaya uymak için."

Binbaşı ters ters bakıyor. Makas konusunu açık bırakarak çıkıyor koğuştan.

"Binbaşım, bir dakika. Madem makas vermiyorsunuz, ben saçlarımı erlerin berberinde sıfır numara kestirmek istiyorum."

Binbaşı ağır ağır dönüyor. Türkân'a, "Yakaladım seni," der gibi kurnaz bir bakış fırlatıyor.

"Yaa, sonra saçlarımızı tıraş ediyorlar diye dünyayı ayağa kaldırın."

"Bunca işkenceye ayağa kalkmayan dünya, saç kesmeye mi kalkacak, isterseniz, saçlarımın kesilmesini ben istedim, diye kâğıt imzalayayım."

Binbaşı düşünüyor. Kafası karıştı.

"Kim kesecek peki saçlarınızı?"

Belli ki makası teslim edeceğinin kişiliği önemli.

"Polis Suna kessin."

Suna bu hakarete dayanamıyor. Binbaşının yanında, aşağı rütbeli biri olarak hiç ağzını açmazken, tutamıyor dilini,

"Allah yazdıysa bozsun, bu pislerin saçını öldürseniz ellemem."

"Ben keserim," diye atılıyorum. Bu saç meselesini bir an önce yoluna koymak gerekiyor.

Binbaşı, uzun uzun bakmakla insanların ciğerini okuduğuna inananlar gibi, beni iyice inceledikten sonra, kararını bildiriyor.

"Peki, yalnız başınızda iki nöbetçi duracak."

* * *

Saç kesme olayı, koğuşun gergin, acılı havasını hafifletiyor biraz.

Öğleden sonra, koğuşça saç kesme işlemine hazırlanıyoruz.

Karavana alınır alınmaz, polis Suna, yanında iki tomsonlu erle giriyor içeri, elinde de makas.

Koğuşa bir de iskemle istiyoruz.

Türkân iskemleye oturuyor. Önüne, bizim allahlık çarşaflardan birini bağlıyoruz.

Makası elime alıyorum. Tomsonların gölgesinde, ilk berberlik deneyime girişiyorum.

Bu saç kesme işi sandığım kadar kolay olmuyor. Türkân'ın saçları hem kıvırcık, hem de sık. Bir türlü düz kesemiyorum. Saçlar kısaldıkça kısalıyor. Dilim bir karış dışarda, cebelleştiğimi gören Türkân gönlümü alıyor.

"Aldırma, sıfır numaraya razı olmuştuk nasıl olsa."

Benim kestiğim saç da sıfır numara değilse bile ona yakın bir şey. Kafasının arkasında iki de delik açıyorum. Beyaz beyaz, kafa derisi görünüyor.

Erler büyük bir ciddiyetle bekliyorlar başımızda. Tomsonlar tetikte.

Türkân'ın saçlarını gören öteki hevesliler, saç kestirmekten vazgeçiyorlar.

Suna, "onlar çirkin-ben güzel" kurumlanmasıyla, makası alıp çıkıyor tomsonlu erlerle birlikte.

Türkân'ın kafasındaki delikleri suluboyayla kapatıyoruz.

Kısa saç, yine de yaraşıyor ona. Eşofmanıyla, ufak bir oğlan çocuğuna benziyor şimdi.

22
Sabah gazeteleri

Koğuşun kapısı güm güm vuruyor. Hemen koşup kulağımızı kapıya dayıyoruz. Koğuşun dışından Sevim'in sesi geliyor.

Sabah çorbası için karşı koğuşun kapısı açılınca, bizim kapıya koşuvermiş. Erler göz yumardı buna bazen. İki koğuş böylece haberleşirdik.

Sevim'in sesi heyecanlı.

Demir kapının ardından seziyoruz sesinin titrediğini.

"Haberleri dinlediniz mi?"

Dinlemedik. İşkence, emniyet hikâyelerinden geç uyuduk yine dün gece. İşkenceden gelenler bizim koğuşa getiriliyor.

"Mahirler Kızıldere'de sarılmış dört İngiliz rehineyle birlikte."

Sevim'in sesi kesiliyor. Onu koğuşa geri soktular.

Haber koğuşta bomba gibi patlıyor. Duygular karmakarışık.

"Denizleri kurtarmak için intihar eylemi," diyor biri.

Nedense, Denizler asılmayacakmış gibi seviniyoruz.

"Mahir hep, bütün arkadaşlarım öldü, ben sağ kaldım, diye üzülürdü, şimdi onu da öldürecekler," diyor Ülker.

"Belki ölmezler."

Huriye Hanım, Nazan'a bakarak söylüyor bunu.

Nazan'ı hepimiz unutmuşuz. Kocasının şu an Kızıldere'de sarılı olduğunun bilinciyle susuyoruz.

Nazan'ın yüzü sapsarı. Yeşil gözleri kocaman kocaman açılmış.

O an, ona olan bütün kızgınlığımız geçiyor.

Bütün koğuş gittikçe hızlanan bir yürek gibi. Mahirlerin yakın arkadaşları var aramızda. Haberler soluk alınmadan dinleniyor.

Artık koğuş düzeni falan kalmadı. Bütün gün marş söyleniyor.

Gerginlik arttıkça artıyor. Kimse, Mahirlerin öldürüleceği, bu eylemin Denizleri kurtaramayacağı düşüncesini dile getiremiyor.

Ama sarıldılar biliyoruz, teslim olmayacaklarına göre öldürülmeleri an meselesi.

Akşama kadar kimse ağzına bir şey koymuyor. Huriye Hanım çayları demliyor art arda.

* * *

Nazan ilk kez suskun. Ağlamaya başlayacak diye ödümüz kopuyor. Ağlamadığı, boş gözlerle baktığı için ona minnettarlık duyuyoruz.

O gün bizi havalandırmaya çıkarmıyorlar. Hiçbirimizin aklına da bunun nedeni üstünde düşünmek gelmiyor.

Cezaevi yönetimi, aramızda Mahirlerin, Cihanların, Ömer Aynaların yakın arkadaşları olduğunu biliyor. Bir taşkınlık olur diye çıkarmıyor bizi dışarı.

O gün Suna'yı karavanalar getirip götürülürken görüyoruz sadece. Görmediğimiz iyi. Suna çekingen. Koğuşun

patladı patlayacak bir bomba gibi olduğunun farkında.

İçeri girmelere falan kalkışmıyor.

Huriye Hanım'ın, kimseye sezdirmeden sulanan gözlerini sildiğini görüyorum.

Konuşuyoruz.

"Ömer Ayna geldi aklıma. Çok yorgundu, evimde uyuyakaldı bir gün.

Şimdi uyurkenki yüzü geldi aklıma. Bir çocuk gibiydi. Düşünüyorum da, onun bir saat fazla uyumasına, bir gün daha fazla yaşamasına yaradıysa, bana verecekleri bütün cezalara razıyım."

146/1'den tutuklu Huriye, bir insan hayatının değerini çoğu aydınlarımızdan iyi biliyor, yaptığı işin fiyatını ödemeyi de.

Akşam karavanasına kadar çın çın ötüyor koğuş. Marşlar söyleniyor. Kimse susmuyor. Susunca, sanki tüfek seslerini duyacağız.

Sinirler gergin. Akşam karavanası da yenmiyor.

Haberler dinleniyor soluk alınmadan.

Kızıldere'dekilerin imha edildiklerini, böylece öğreniyoruz.

TRT spikeri, o güzelim sesiyle, tane tane okuyor ölülerin adlarını. "Saffet Alp"in de adı okunuyor. Nazan'ın çığlığı bin parçaya bölüyor sessizliği.

Hep bunu haykırıyor. Yerlere atıyor kendisini. Onu ranzasına yatırıyoruz, üç kişi. Yüzüne tokatlar atıyoruz. Her şey faydasız, koğuş kapımız dışardan yumruklanıyor. Suna'nın sesi.

Kapıya koşuyorum:

"Söyleyin gürültü yapmasınlar," diyor. Kızgınlığımı yutkunup karşılık veriyorum:

"Lütfen üstlerine gitmeyin, ölülerin yakınları var burda."

Ses gelmiyor kapının dışından.

Sonra, Suna'dan bütün tutukluluğum süresince, ilk ve son olmak üzere bir ricada bulunuyorum.

"Sabah gazetelerini... Ölülerin fotoğrafları basılı olanları ayrı tutun, onları sonra alırız," diyorum.

Suna karşılık vermiyor.

Nazan'ı yatırmışlar, kimi bileklerini ovuyor, kimi kulaklarına teskin edici şeyler fısıldıyor.

O arada, Türkân'ı fark ediyorum. Ranzasına sırtüstü uzanmış, yüzü mosmor. Beynimde şimşek çakıyor. Kalp! Kalp! Türkân'ın kalbi var. Kriz geçiriyor.

Koğuş kapısını yumrukluyoruz.

"Doktor! Doktor getirin. Türkân kriz geçiriyor." Türkân, ağır ağır kendine geliyor. Ansızın yine fırlayıp atlamak istiyor ranzasından, her zaman yaptığı gibi.

Omuzlarından bastırıyoruz ranzasına, hareket etmemesi için yalvarıyoruz.

"Öldüreceğim," diye bağırıyor. "Öldüreceğim."

Gece, aklımda kalan gecelerin en kötüsünden biri.

Kimse gözünü kırpmıyor.

Nazan hiç kendinde değil. Türkân'ın yüzü hâlâ mosmor. Haftalardır biriken gerginlik boşalıyor. İşkencelerin, baskınların bir yumruk gibi kaskatı ettiği yürekler gevşiyor.

Herkes ağlıyor. Kimse ağlamaktan utanmıyor. Türkân'ın aslında ne derece duygulu biri olduğunu, o efe tavırlarının, aslında bir koruyucu paravan olduğunu anlıyorum o gece.

Daha doğrusu sonradan. O gece hiçbir şeyi kavramak, hiçbir şey üstünde düşünmek mümkün değil.

Kıyılan, amansızca kıyılan bir kuşağa, bunca yakın olduğum o gece, bu kıyımcılardan biri de benmişim gibi utanıyorum.

Sabah oluyor. Koğuş kapısının dışında bir tıkırtı duyuyorum. Ardından bir hışırtı. Kapının altından gazeteler atılıve-

riyor. En başlarında Tercüman gazetesi. Paramparça ölüler baş sayfada. Saffet Alp'in parçalanmış başı da.

"Alacağın olsun Suna," diye bağırıyorum.

Hayatımda ilk kez, kin denen şeyi içimde duyarak.

23
Gececi

Ben tutuklanalı bir ay oldu olmadı, Gülay Özdeş'i İstanbul kontrgerilladan getirdiler. Ayağında pantolon, üstünde bir erkek gömleği. Gülay, kızıl kumral saçlı, oldukça alımlı bir kız. Kalınca sesiyle, pantolonuna rağmen hiç de erkeksi bir havası yok.

Genellikle kestirip atan, kararlı ve gözü kara bir havası var. Ama, arada sırada ışıklanan elâ gözlerinde, yer yer yakaladığım öyle sıcak bir yumuşaklık var ki, aklımda yer ediyor.

Gülay gelir gelmez takımını topladı. Türkân'la şakalaşmalarımıza bozuluyor. "Devrimci ciddiyetle bağdaşmaz," buluyor.

Ben şakanın ciddiyetle çatışır bir şey olmadığı, hatta ciddi konuların şaka açısından bakıldığında, yozlaşmayıp aksine düşündürücü boyutlar kazandırabileceğine inanırım. Kendisiyle alay edemeyen insanın, kendisini aşamayacağına da... Ama sonuç olarak içeri düşmüş bir "burjuva aydını"yım ben. "İçinde bulunduğumuz durumu alaya almayı yakışıksız buluyorlarsa, onların bileceği iş," diyerek, kopuyorum Türkân'ın yakasından.

İşkence, baskılar, Kızıldere kapanmaz yaralar açtı gibi. Ama bütün yaralar kapanır. Bizim koğuş da dudağının kıyısında gülümsemeyi eksik etmeden başını dik tuttu o günlerde. Geçmişe ağıt yakmanın anlamı yok, gelecek önemli şimdi.

* * *

Şimdilik "gelecek", koğuşta yaşanan bugünlerden ve yarınlardan ibaretmiş gibi. Ama şimdi çok uzak gözükse de, tahliyeden sonrasını düşünmek gerekiyor. Tahliyeden sonra vücutça ve kafaca diri kalmayı başarmak...

Hepimiz, teker teker ve birlikte arıyoruz bu yolları. Listelerle kitaplar ısmarlanıyor. Dışarda pek okuma olanağı bulamadığımız nitelikte kitaplar. Daha çok tarih kitapları, sosyal incelemeler.

Bir de romanlar. Tutukluların sevdiği, yeniden okuduğu bazı romanlar. Güç veren aydınlık romanlar. "Tütün" gibi, "Fırtına" gibi.

Kitapların içeriye girmesinde zorlukla karşılaşıyoruz. Sol yayınlar yasak. Fazla büyütmüyoruz bu yasağı. Okunması gerekli yasaklanmamış o kadar çok kitap var ki, bunları araştırıp buluyoruz.

Kimimiz dil öğreniyor. Gülay Fransızca çalışıyor. Gazi Eğitimli Hatice'den Fransızca dersi alıyor. Hatice, Kızıldere için yapılan boykot yüzünden tutuklanmış. Kızıldere'nin ardından çoğu devrimci öğrenciler boykot yaptılar. Sıkıyönetim de toparladı onları. Hatice'yi, okuldaki faşist kızlar ihbar etmişler. Gözaltına alınan öteki öğrenciler serbest bırakıldığı halde, Hatice tutuklandı bu yüzden.

Hatice uzun kıvrık saçlı, boylu, dünya sevimlisi bir kız. Hafif Doğulu şivesiyle konuşması, ona ayrı bir sevimlilik katıyor. Kendisini ihbar eden faşist kızların taklidini yaparak güldürüyor bizi. İnanmış, "erkek" sıfatının tam oturduğu kızlardan. Ağabeyi de Diyarbakır'da tutuklu.

Ben Brecht'in "Beş Paralık Roman"ını Türkçe'ye çevirmeye çabalıyorum. Ama diyorum ya, o gergin günlerden sonra çalışma konusunda da, disiplin kazanmak kolay olmuyor.

Her gün, en az on sayfa çevirmek istiyorum. Hem bunca kalabalık koğuşta çeviri yapmanın zorluğu, hem de henüz tam sağlayamadığımız sessizlik engel buna. Kör topal, tam tembel öğrenci gibi çalışıyorum. İki sayfa mı çevirdim, ardından masanın çevresinde beş volta atıyorum.

Huriye Üstün en iyi okuyuculardan biri. Kitapları deviriyor art arda. Gülay, küçük Gülay, Türkân, Huriye Hanım baş başalar çoğu. Gülay ilk geldiği gece Türkân'la uzun uzun konuşuyor. Bunun ötesinde Gülay az konuşanlardan.

Küçük Gülay'ı daha yakından tanıyorum. O ilk günlerde üstümde bıraktığı "arkadaşlık adına eyleme bulaşma" etkisi siliniyor, yavaş yavaş. Çoğu sessiz insanlar gibi onu tanımak ve kavramak çaba gerektiriyor. Bilinç düzeyi yeterli olmasa da, tam anlamıyla güvenilir biri.

* * *

Koğuş kalabalıklaşalı, albayın işleri çoğaldı. Cezaevi yönetiminin usuldan usula yeni yöntemler geliştirdiğini, bunca siyasi tutukluyu baskı altına almak için daha etkili yollar aradığı seziliyor.

İkide bir brifing yapıyor cezaevi personeli. Bizim polis kadınlar da katılıyor bu brifinglere. Bizim hakkımızda arada söylenenleri dinleyen Suna, daha da azıyor. Kendi küçük kafasında ezilmeleri gereken fareler gibi görüyor bizi. Ezemedikçe de kuduruyor.

Her türlü ufak eziyete başvuruyor. Mektupları bir gün geç vermekten, ikide bir hamam yasağı koymaya kadar.

Koğuş, artık eskisi kadar soğuk değil. Bahar geliyor. Baharı tutukevinde karşılamak... Mevsimler tutukevlerinde de değişir.

Biz de baharla birlikte canlanıyoruz. Havalandırmalarda koşup açıyoruz adalelerimizi...

Öğleden sonra havalandırma bitti. Kimimiz okuyor, kimimiz mektup yazıyor. Aramızda karı koca tutuklular var. Cepheye yataklıktan girenler öyle. Onlar da Yıldırım Bölge'nin erkekler kısmındaki kocalarına yazıyorlar. Mektupla karşılıklı moral veriyorlar birbirlerine.

Koğuş kapısı açıldı. Polis Suna, zayıf, siyasi tutukluya hiç benzemeyen çocuk yaşta bir kızla giriyor içeriye. Kızı az sonra tanıyoruz: Aysel.

"Gececiyim ben," diyor. Gece yasağında "icra-i sanat"tan girmiş içeriye. Az sonra binbaşı teftişe geliyor koğuşa. Aysel'i görünce az şaşırıyor:

"Buraya neden geldin kız?"

Aysel pişkin pişkin sırıtıyor.

Binbaşı çıkar çıkmaz sövüyor ardından:

"Neden gelmişim? Tiki tikiden geldim."

Sonra bize açıklıyor:

"Bu var ya, bizim Gençlik Parkı'ndaki gazinoya haftada bir gelirdi. İyi bilirim bunu, iyi bilirim."

Bu ziyan olmuş küçük kız, içimizi acıtıyor aslında. Kimimiz onu bilinçlendirmeye bile çalışıyor. Ama yok, o kadar kolay değil bu. Aysel kısa bir süre sonra, binbaşı adına polislik yapacak içerde. Aramızda konuşulanları kavradığı ölçüde aktaracak binbaşıya...

24
Sözcü

Koğuşları değiştirdiler. Cephe davasından tutuklu olanları İstanbul'a gönderdiler. Beni, Gülay Özdeş'i, Türkân Sabuncu'yu, Huriye Üstün'le kızını karşı koğuşa aldılar.

O en acılı günleri paylaştığımız arkadaşlardan ayrılmak zor oldu. Ben yine de Sevim'i, Mehtap'ı, eski arkadaşların bir kısmını göreceğim için seviniyorum.

Sevim'in yanında, Olca Altınay'ın altındaki boş ranzaya yerleşiyorum. Olca, dost canlısı bir kız. Sıcaklıkla karşılıyor beni.

Naciye Hanım hâlâ tutuklu. Dev-Genç davası başlayana kadar da tutuklu kalacak.

Öğretmen kızlardan Meral'le Güler'den başka hepsi tahliye olmuş. "TÖS" davasından bir de Mehtap var.

Bizim de gelişimizle koğuş, iyice kalabalıklaşıyor. Sessizliği sağlamak da zorlaşıyor o ölçüde.

Kısa bir süre sonra, koğuşu disipline sokmak işine önem veriyoruz. Gücümüzü ayakta tutmak, gereksiz yorulmamak, gün gün artan baskılara direnebilmek için.

Askeri cezaevi yönetiminin koyduğu kurallardan daha katılarını koyuyoruz kendimize, istenenden erken kalkıp, ko-

ğuşu temizliyor, yatakları yapıyoruz. Koğuş nöbetçileri sorumlu bundan.

Uzun bir süre bir yere kapatılan insanlarda bazı davranış bozuklukları gözükür. Bunlardan biri uykuculuk. Günün her saatinde uyuklamak, gittikçe tutuklu yaşamının imkân verdiği hareketlerden bile sakınmak, hatta havalandırmalarda koğuştan dışarı çıkmamak.

Arada sırada bazı arkadaşlarda bu eğilimi sezince, sarsıyoruz onu. Gerekli bu. Tutuklulukla geçecek yaşam dilimini yıpratıcı değil, yapıcı kılmak için.

Koğuş içi disiplini sağlamak kolay olmuyor. Acı anılardan silkinip yenilenmek, kabuk değiştirmek zaman alıyor.

* * *

Aldığımız kararlardan biri de, cezaevi yönetimiyle araya mesafe koymak. Bunun için kişisel ilişkilerden, bireysel çıkışlardan kaçınmak gerekiyor.

Albayla, binbaşıyla, kadın polislerle karşılıklı konuşmaları engellemek için sözcü seçiyoruz.

Cezaevi yönetiminin her yeni uygulaması, her tavrı hepimizi birden hedef aldığına göre bizim cevabımız da ortak olmalı. Üstelik kişisel sürtüşmeler, sadece polis kadınların daha da laubalileşmelerine yol açıyor.

Koğuşta çeşitli fraksiyonlardan tutuklular var. 12 Mart öncesi karşılıklı kuşkularını sürdüren fraksiyonlar. Bu nedenle şimdilik sözcünün fraksiyon dışı olması uygun bulunuyor. Sözcülük görevini yükleniyorum.

Aslında tatsız ve zor bir görev bu. Koğuş havasını cezaevi yönetimine saptırmadan yansıtmanın sorumluluğu bir yana sevgili gardiyanlarımızla sık sık konuşmak gerekiyor.

Tam havalandırma ertesi, çalışacağım. Polis Suna çikletini patlatarak giriyor koğuşa. Kimse bakmıyor yüzüne. Ben tetikteyim. Bir şey sorarsa, koğuş adına karşılık vereceğim.

"Bu yatak kimin?"

"Mahiye'nin."

Suna, battaniyeyi çekip yatağı bozuyor:

"Ne biçim yatak yapmak bu? Gelsene buraya, yatak böyle mi yapılır?"

Mahiye kımıldamıyor.

Onun yerine ben gidiyorum.

"Bütün gün koğuşta bu yataklardan başka oturacak yerimiz yok. Gün içinde yapıldıkları gibi kalması mümkün değil yatakların."

"Sana sormadım, ukala!" diyor.

"Şikâyetlerinizi koğuş sözcüsüne bildirmeniz gerekiyor," diyorum.

"Şikâyetmiş, ben emir veriyorum emir."

"O zaman emrinizi koğuş sözcüsüne bildirmeniz gerekiyor."

İstediği dalaşa giremeyen Suna, hışımla çıkıyor dışarı. Şimdi gider, bizi binbaşıya da albaya da fitler. Bizim için fark etmez. Sistemin bizi ezmeye yönelik bütünlüğü içinde işin bu yanı bizi pek ilgilendirmiyor.

Az sonra Suna yine beliriyor kapıda.

Bilmiş bilmiş bakıyor bana:

"Albayım çağırıyor sizi."

Gitmeye hazırlanıyorum.

"Böyle olmaz, çıkar bu üstündekileri, doğru dürüst giyin."

Üstümde eşofman var. Uzatmadan pantolonumu, bluzumu giyiyorum.

Suna, gözcü kulübesine giderken, yan gözle süzüyor beni.

Kulübeye giderken, Suna'nın uyarısıyla selam veriyorum. Albay masanın başına oturmuş.

Bana bakmadan konuşuyor önce.

Suna albayın yanında dikilmiş... "Oh ya, sizi fitledim ya," dercesine bakıyor.

"Niye dağınık koğuşunuz sözcü?"

"Otuz kişiden fazla insanın bir arada yaşadığı yer nasıl olursa öyle koğuşumuz. Üstelik de bunca insanın bir arada yaşayabilmesi için hiçbir tedbir de alınmamış."

Suna dayanamayıp atılıyor:

"Albayım, bir koğuşlarını görseniz, vallahi ben kadınlığımdan utanıyorum. Elbiseler, her şeyler ortada."

Kızmamak için ardı ardına tükürüğümü yutuyorum.

Albay, sanki Suna'yla ben eşit koşullarda iki kişiymişiz de, birbirimizden davacı olmuşuz gibi, babacan bir hâkim tavrı takınarak soruyor:

"Suna'nın dediği doğru mu?"

"Suna'nın görüşleri bizi ilgelendirmez," diyorum. "Onun görevi polislik, intizam mümessilliği değil."

Albay bozulduğunu belli etmiyor.

İskemleyi gösteriyor bana.

"Buyur otur, niye kızıyorsun."

"Teşekkür ederim. Rahatım."

Bu kez sigara tutuyor bana.

"Avukatımın sunduğu sigarayı içmeme izin verilmedi. Burada sigara içilmeyeceğine göre, sizin sigaranızı da içemem."

Albay paketini cebine koyuyor. Susuyor bir süre. Beni acıtacak bir şey düşündüğü muhakkak.

"Demek sözcüsün sen. İyi, iyi. Mümtaz da öteki tarafta sözcülük yapmıştı. Aferin, aferin. Demek cezaevi yöneticiliği elinizden geliyor. İyi, size yardımcı olayım bari. Mümtaz Beyi Mamak'a, seni buraya."

Ayakta bekliyorum.

Yüzümü hareketsiz tutmaya çaba göstererek. Gözlerimi bile kırpmamaya çalışarak.

"Hadi, çık git. Bir daha şikâyet gelirse karışmam."

* * *

Gözcü odasından çıkıyorum. Karışmama tehdidini düşünüyorum albayın. Ne yapacak? Yeniden mi tutuklayacak bizi. Bize yapabileceklerinin sınırlı oluşu hoşuma gidiyor. Yürürken gülümsüyorum.

Gülümsememi yanlış yorumluyor Suna.

"Albay baba gibi!" diyor.

Bir bu eksik. Suna'yla oturup albay üstüne dedikodu yapmak. Benim için genellikle zor olduğu halde suratımı asıyorum, koğuşa girene dek.

25
Tahliye duası

"Mahkeme demek, birkaç saatliğine de olsa Yıldırım Bölge'den çıkmak demek."

Ranzamın ucuna güneş vuruyor. Tam oraya oturdum.

"Yüzünü sağa çevir, az güneş gelsin."

Sevim Onursal resmimi yapıyor. Pastel kalemle. Bugün mahkemem var. Tahliye olurum düşüncesiyle resmi bu sabah bitirmek istiyor Sevim. Oysa tahliye olacağım falan yok. Öyle bir dava ki bu, dava konusu mahkemeyi bile fazla ilgilendirmiyor. Aslolan, tutukluluğum.

Yiyeceğim ceza bile belli değil. 159. madde bir yıldan başlıyor. Bu bir yılı da verecekler o kadar.

Yine de mahkeme heyecanı sardı beni. Mahkeme, biz Yıldırım Bölge tutukluları için, hukuk ötesi önemli olan bir şey. Mahkeme demek, birkaç saatliğine de olsa, Yıldırım Bölge'den çıkmak demek. Tomsonların, dikenli tellerin dışına. Tabii gerçek bir çıkış değil bu. Tomsonlar da, dikenli teller de gittiğimiz yol boyunca çevreliyor bizi. Mahkemeyi de içine alacak kadar esniyor, biliyoruz. Ama yine de... Yine de...

Sonra mahkemede yakınları görmek var. Görüş günlerinde olduğundan daha insanca bir durumda görmek yakınları.

Mahkemeyi beklerken, öteki tutukluları görmek, haberleşmek.

"Kımıldama."

Sevim çabuk çabuk yapıyor resmimi. Bugünlerde onun da ressam yönü canlandı yeniden. Her gün başka bir arkadaşın resmini yapıyor.

Bir yandan da zincirleme "Birinci" içerek. Bugün bütün koğuş Birinci içiyor. Birinciler tükenince er sigarasına geçiyoruz. Herkes günlük sigara tüketimini artırmış durumda. Koğuşun sorunlarından biri de bu. Kalabalıktan iyice havasız olan koğuşta, bir de baca gibi tüttüğümüz için hepimizin üstüne ucuz tütün kokusu sinmiş.

Gelen giden, Sevim'in resmi üstüne fikir yürütüyor:

"Burnu benzemiş."

"Burnu benzememiş."

Resim bitiyor. Resme seviniyorum. Ranza komşum Sevim'in ürünü olduğu için. Yoksa resim, bütün fotoğraflar, resimler gibi yabancı bana. Başka bir şey o, benim dışımda kendi başına bir şey. İşte ben bu kendi başına bir şey olan resmin, sadece Sevim'in elinden çıkmışlığım seviyorum.

* * *

Eteğimi bavuldan çıkardım. Tutuklandım tutuklanalı üstümden çıkarmadığım eşofmanımın rahatlığına öyle alışmışım ki, etek giymek yadırgatıyor.

Eteğimin boyu gereğinden uzun. Tutuklandığımdan beri etek boyları kısaldı.

Bunları kimsenin taktığı yok tabii. Ama benim eteğim biraz fazla uzun. Yani geçmiş de olsa yine modaya uymuş bir etek. Hiçbir şey eski bir özenti kadar itici değildir. Artık, es-

ki özentilerimi taşıyacak durumdayım. Aldırmadan giyiyorum etekliği.

Bir arkadaş bir mektup veriyor. Kocasının da bugün mahkemesi varmış. Tutuklu odasında karşılaşırsak, mektubu elden verebilirim belki.

Dışarı değil mektup, kartvizit bile çıkarmak yasak. Ama denemeye değer. Sansürsüz bir mektup almanın ve yazmanın önemini biliyorum çünkü.

Mektubu el çantamın gözüne koymak için atlıyorum ranzamdan.

Atlamamla Olca söyleniyor.

Atlarken ranzayı salladım. Onun iki saattir karton üstüne dizdiği renkli taşlar karman çorman oldu.

Olca, renkli taşları çeşitli biçimlerde karton üstüne yapıştırır saatlerce. Dışardaki yakınlarına gönderir sonra bu yaptıklarını. Bu taş boyama, koğuşta iyice yayıldı. Özellikle Mehtap, Meral, Hülya, Emine meraklısı bu işin.

Hülya ile Emine de TÖS davasından tutuklular. Hülya ufak tefek. Emine ise uzun, değişik bir kız.

Hem taşları boyar, hem de hikâyeler anlatır. Çocuk hikâyeleri. Her hikâyenin sonunda da sorar.

Bundan çıkan sonuç?

"Çizmeli kedi prensin hizmetinde."

Bundan çıkan sonuç?

"Kedilerde sınıf bilinci yok."

Koğuş kapısı açılıyor. Mahkemeye gitmeye hazırım. Suna giriyor içeri.

Beni yukardan aşağı süzüyor.

"Giyinmişsin?"

Karşılık vermiyorum. Yok soyunacaktım, elbet giyindim. Suna benim sürekli eşofmanla dolaşmama bozulanlardan. En çok bozulan da albay; karşısına eşofmanla çıkılmasını saygısızlık sayıyor.

Suna, anlamlı bir susuştan sonra ekliyor:

"Eh, bugün tahliye olursun artık."

Bunu söylemekteki amacı açık. Cezaevi yönetimi, arada tahliye havası yaratmakta özel fayda görür. Dışarı çıkma umudu, boşa çıkarsa yıldırıcı bir duygudur.

Sonra, kalçalarım sallayarak çıkarken, dönüveriyor ansızın:

"Boşuna giyinmişsin, mahkeme öğleden sonraymış."

Deminden beri, bana bunu en münasebetsiz biçimde söylemeyi kurmuş. Birkaç saatliğine de olsa, dışarı çıkmanın bizim için önemini biliyor.

Suna çıkınca, yavaş yavaş çıkardım giysilerimi.

Bildik, dost eşofmanımı giyiniyorum yeniden.

Şimdi öyle hareketsiz duramayacak kadar gerginim. Ne de olsa, bir cip gezisine, mahkemede Mümtaz'ı görmeye şartlamıştım kendimi.

"Resmi boş ver. Tahliye duası edeceğim şimdi."

* * *

Tahliye duası, bir oyun. Polis kadınlar girip çıkıp, çocuk kandırır gibi, "Yakında çok tahliyeler var," dedikçe, sinir oluyorduk. O zaman çıkardım bu tahliye duasını.

Başımın üstünde amuda kalkıp, izciyken öğrendiğim bir tekerlemeyi söylüyorum.

Ama bir aydır okuduğum bu dua, hep tersine işliyor. Koğuş kapısı hep yeni tutuklulara açılıyor. Hiç tahliye yok.

Kızlar, benim amuda kalkmamı hiç hayra yormuyorlar bu yüzden.

Suna'nın "tahliye olacaksın" kandırmacasını yutmadığımı göstermem gerekiyormuş havasına kapılıyorum.

Ranzamda, başımın üstünde amuda kalkıyorum. Tahliye duamı okuyorum bir yandan:

"Efsunu gandi,

Şunu bilmem zemazem.

Babılı şeydi, babılı neydi
Şimdi bunu bilmem zemazem."

Tepe üstü koğuşu seyretmek oyalıyor beni. Beyne hücum eden kan, dinlendirici. Tam yanımda, mektup veren arkadaş duruyor. Onu görür görmez, mektubu geliyor aklıma.

Ses etmeden bekliyor. Ranzamın yanma astığım çantamdan mektubunu geri veriyorum. Kocasının mahkemesi sabah. Mektubu iletmek olanağı kalmadı.

Mahkeme saatimin değişmesinin önemli bir yönü daha var. Bugün görüş günü. Sabah, mahkemem var diye kimse gelmez görüşüme.

Buna bozuluyorum biraz.

26
Kelepçe

Öğleden sonra mahkemeye götürüldüm. Karşı koğuştan, bir öğretmen kızla beni birbirimize kelepçelediler. Öğretmen kızın davası 142. Nişanlısına yazdığı mektupta komünizmi övmüş. Mektuplara özel bir düşkünlüğü var 12 Mart'm.

Bizi mahkemeye götürecek olan askeri aracın arkasını açmışlar. Araca atlamamız gerekiyor. Aracın arkası oldukça yüksek. Birbirimize kelepçeli oluşumuz bu atlamayı zorlaştırıyor. Binmemizi kolaylaştırmak için tabure falan koymuyorlar. Bizi mahkemeye götürecek olan astsubay sırıtarak bakıyor durumumuza.

Bu astsubaya taktığımız ad "sipsi." Sipsivri bir suratı var çünkü. Olduk olmadık zamanda kızları tersler. Sövüp saymayı, mümkün olduğu kadar çok insan tokatlamayı, mesleğinin gereği sayanlardan.

Bileğimden kelepçeyle bağlı olduğum öğretmen arkadaş iri ve şişman. Araca birlikte atlamamız zor olacak. Serbest olan sol elimle tutunup önce kendimi çekiyorum yukarı. Arabanın arkasına çıktıktan sonra arkadaşın binmesine yardım ediyorum.

Mahkemeye vardığımızda, birlikte atlıyoruz aşağı. İnmek daha kolay oluyor.

Sıkıyönetim mahkemesinin girişinde, Doğan Tanyer'le Uğur Alacakaptan bekliyor. Beni kelepçeli görmek tedirgin ediyor onları.

Hep böyledir bu. Kelepçelenmek bana hiç dokunmadı. İçinde olduğum durumla uyumlu bir şey bu, bunun gizlenmesinden yana da değilim. Ama insan, bir yakını kelepçelendiği zaman elinde olmadan bozuluyor.

Tutuklu odasında Mümtaz'la bir iki cümle konuşuyoruz. Dava hakkında söylenecek bir şey yok. Her şey o kadar açık ki.

* * *

Mahkeme çabuk bitiyor. Bir yıl mahkûmiyet. Dört ay da Nevşehir'de sürgün.

Mahkeme bittikten sonra Mümtaz'la şakalaşıyorum.

"Yahu haksızlığa bak. Sana Kuşadası'nı sürgün verdiler."

"Kapadokya, fena mı?" diyor Uğur. Doğan her zamanki gibi duygulu. Gözlerinin yaşarmasını engelleyemiyor.

Mahkemenin çabuk bittiği iyi oldu. Belki görüş bitmeden varırım koğuşa.

"Geleceksin değil mi?" diyorum Mümtaz'a. Gereksiz bir soru.

Yıldırım Bölge'ye geri götürülmek için, yeniden kelepçeleniyoruz öğretmen arkadaşla.

Askeri arabanın arkasını açmışlar yine. Binmemizi kolaylaştırabilecek herhangi bir şey yok ve yine sırıtıyor bizim astsubay.

Yıldırım Bölge'den gelirken yaptığım gibi, yine sol elimle tutunup önce kendimi çekmek istiyorum arabaya. Bu kez hemen başaramıyorum. Düşecektim çünkü nerdeyse.

"Yardım etsenize be."

Tam arkamdan geliyor ses. Az önce bana bir yıl giydiren hâkimlerden biri bu.

Astsubay, üst rütbenin emrini yerine getirmek amacıyla yaklaşıyor. O an, bütün çevikliğimi kazanıveriyorum. Astsubayın elini havada bırakıp atlıyorum arabaya. Arkadaşı da çekiyorum, ardından.

Hâkimin yüzünü merak ediyorum, ama bakmıyorum ondan yana.

Sıkıyönetim mahkemesi yardımseverliğine gerek kalmadığı için memnunum. Bazı yardımlar, zorluklardan acıtıcıdır.

Koğuşa vardığımda kızlar çevremi sarıyor. Mahkûmiyetim, "yaşasın adalet" sloganlarıyla kutlanıyor.

Ama uzun uzun mahkemeyi anlatacak zaman yok. Herkes görüş havasında.

Koğuş kapısı açılıyor. Bir demet kır çiçeği giriyor içeri. Mümtaz'm geldiğini, içeri gönderdiği kır çiçeklerinden anlıyorum.

"Sevgi Soysal görüşe."

* * *

Tam bir hayvanat bahçesi kafesine benzeyen görüş yerine çıkıyorum. Bu görüş yeri vahşi hayvanlar düşünülerek yaptırılmış.

Arada iki metreden fazla bir boşluk olan iki demir parmaklık yapmışlar. Parmaklıkların bir yanma tutuklular yığılıyor. Öte yanına da yakınları. Arada da tabancalı kadın polisler. Bir yanda tutuklular, bir yanda görüşçüler avaz avaz bağırıyorlar. Arada konuşmalara kadın polisler karışıyor.

"Kapat bu konuyu, kapat dedim, şimdi keserim görüşü."

Bağrış çığrış arasında, karşılıklı anlaşmak hem güç, hem de sinir yorucu.

"Hoş geldin."

Mümtaz bir şeyler söylüyor, ama duyamıyorum. Oldum olası bağırmayı sevmez. Burada da aşamıyor bu yönünü.

"Tekrar et! Duymadım!"

Yine bir şeyler söylüyor. Söyledikleri mahkûmiyetim üzerine olmalı. Bana, üzülme gibisine bir şeyler söylediğini düşünerek karşılığını bağırıyorum.

"İyiyim iyi. Vatan millet sağ olsun, memleket için hayırlı olsun."

Mümtaz gülüyor.

Yanımda Olca, parmaklığın öte yanındaki iki ufak kızıyla konuşuyor. İkiyle - beş yaş arası, iki sevimli kız çocuğu. Kafese kapatılmış analarına bir şeyler bağırıyorlar.

Çocuklar gözlerimi yaşartıyor.

"Ayıp, ayıp, yakışır mı sana?"

"Boş versene, çocuklara üzüldüm."

"Bir ihtiyacın var mı?"

"Lastik pabuçlarım delindi. Annemlere telefon et. Ne söyleyeceğini bilirsin."

"Pabuç kaç numara olacak?"

"36. Sana resim gönderiyorum."

Sevim'in bugün yaptığı resmi boru yapıyorum.

Kadın polis hemen karışıyor.

"Ne o elinizdeki?"

"Resim, benim resmim. Görüşçüme veriverin."

Polis kadın, resmi uzun uzun inceliyor. Verip vermemekte kararsız.

Ya bir şifre varsa resimde?

Ama nedense, mahkûm oldum diye midir nedir, resmin çıkmasına izin veriyor.

Koğuşa geri dönüyorum. Ranzasında yine bir baca gibi tütüyor Sevim.

"Tahliye tamam," diyorum.

Anlamaz anlamaz bakıyor.

"Ben tahliye olursam resim kalacaktı. Ben kaldım, resim tahliye oldu."

Sevim, o gün resmimi yapmış olduğuna seviniyor.

Olca da giriyor koğuşa.

Çocukları için ördüğü iki hayvancık gönderiyor dışarıya.

27
Gerginlik

Havalar ısındı. Mayısa giriyoruz. Koğuştaki soğuk da kırıldı. Bahar; hayat, canlılık demektir. Oysa, bu uğursuz 72 baharı bir ölüm Tanrısı gibi. Bu bahar Kızıldere'yle çakıldı beynimize. Baharın bütün fidanlarına inat, ölümü hayata kaim kılmak isteyenlerin operasyonu, Kızıldere'yle. Ama belirleyici olan, aslolan ölüm değil, hayattır. Bizim koğuş da geçmiş ve yakın ölümlerin acılı noktasına bir virgül ekleyip sürdürüyor yaşamı.

"Kızıldere içinde aynalı çarşı,
Ana ben gidiyom ölüme karşı..."

Söylediğimiz şarkılarda hep ölüm sözcüğü olsa da, herkes geçmişle bağlantılarım yeniden kurmaya başladı. Başka türlü bir "yarın" düşüncesi mümkün olmadığından, 72 baharının bombalarla yok etmeye kalkıştığı "gordium" düğümünün koparılmış parçaları canlanıyor yeniden; belki yeni bir düğüme, ama henüz çok erken. Canlanan parçalar eski bağlantılarının derdindeler şimdilik.

Koğuşta 12 Mart öncesinin fraksiyonları kemikleşiyor yeniden.

"Ordu" ve "Cephe" davasından tutuklu olanlar toplu halde çıkıyorlar. Kızıldere, orduyla "cephe" arasındaki buzları çözdü.

Öğretmen kızlar, balyoz harekâtının içeri fırlattığı birkaç solcu aydın, bu gruplaşmanın dışında, "Şafak" tutuklaması yapılmadı henüz. Yine de, ilerde "Şafak" davasına bağlanacak dört kişi var koğuşta. Onlar, Gülay'ın başını çektiği takıma nazaran azınlıktalar. Kâzime, Nina, Semra onlardan.

Kızıldere herkesi sarstı. Yine de yakın bağlantısı olanlar, kendilerini ortak üzüntüden ayırıyorlar. Bu anlamda anlaşılır bir ayırım. En yürek paralayıcı ölümlerde bile, ölülerin sahipleri belirlidir.

* * *

Bizim koğuşta da "ölüleri olanlar" ve "olmayanlar" havası esmeye başladı. Birinciler, farkında olmadan da olsa, bu ayrıcalığın havasını basıyorlar. İkincilerin de beklemeye, bu anlaşılır dönemin zaman içinde aşılmasına sabırları yok. Onlar, henüz azınlıkta olmanın çekingenliğiyle de olsa, başkalıklarının altını çizmeye çaba gösteriyorlar. Ufaktan ufaktan başlıyor bu. Havalandırma saatinde, sol yerine sağ yumruk kaldırıp selamlaşmak gibi.

Koğuşun havası henüz böylesi farklılıkları yedirebilmek için çok gergin. Patladı patlayacak bir sürtüşmenin kaygısı içindeyim.

Sıcakkanlı, hayat dolu bir Musevi kızı olan Nina, bu sabah fitili ateşledi patavatsızca.

Patavatsızca, ama hiç istemeden. Çünkü, gerçekten insan canlısı bir kız Nina. Herkesle dost olmak istiyor, herkesle tartışabilmek. Sonuç olarak Gülay'la arasında fazla bir fark yok. Çünkü düşünceleri gruplarıyla bağımlı. İkisi de, uzlaşması pek mümkün olmayan gruplardan oldukları için, tartışmalarından bir sonuç beklemek de yersiz. Gülay, tartış-

maya bile gerek görmüyor. Nina, inancının ayırıcı katılığına karşın, kişiliğindeki insana açıklık ve sıcaklıkla konuşmakta direniyor. Çoğu kez de istemeden kızdırıyor karşısındakileri. Bu sabah da öyle oldu, Kızıldere'nin sözü edilirken.

"Hareket içinde kadın olsa, böyle olmazdı," deyiverdi Nina.

Der demez de, hatasını anladı ya çok geç. Kavga, o an kopmadıysa, Nina'nın görüşündeki çocuksuluktan. Kendi grubunda kız sayısının fazla oluşunu, ölümlere bir cevapmış; yani ölüsü olmamanın nedeniymiş gibi koymadı mutlaka. Ona bu sözü söyleten, belki de koğuşta azınlıkta olmanın getirdiği bir "kendini belirleme" itişi.

Öğlen karavanası bu gerginlikle yendi. Eski grup çatışmalarının anıları her lokmada tazeleniyor sanki.

Yemekten sonraki sessizlik saatini, daktilo tıkırtısı bölüyor. "Şafak" grubundan Semra, bir arkadaşına, Mamak'taki arkadaşlarının "TÖS" davasında yaptıkları savunmayı yazdırıyor. Şafakçıların bir kısmı, başta TÖS davası sanığıydı. Ama onlar, bu dava içinde kaybolup tahliye olmak yerine, kendi görüşlerini ve ayrılıklarını açığa çıkaran bir savunma yaptılar. Sonunda "Şafak" davasının savunmasına temel olacak bir savunma. Şafakçılar, yazılı metinlere önem veriyorlar.

Mamak'taki arkadaşlarının savunmasını çoğaltıyorlar bu nedenle. Sonra, defalarca okumak için.

Semra, yeşil gözlü, irice bir kız. Harekette yeni ağır işkenceden geçmiş. Hareketin eskilerini şaşırtacak bir direnç göstermiş, işkencede. İşkence, sağlığını altüst etmiş. Savunma metnini tane tane daktiloya yazdırırken, "çektiklerinin bir anlamı olması" gereksinmesi içinde sanki. Sanki sadece dikte ettirmiyor, inancını pekiştiriyor. Savunma, "Şafak" savunmasının sonraki özelliğini şimdiden taşıyor. Tarihsel olayları yorumlaya yorumlaya, kendi hareketlerinin bugününe geçmişten açıklamalar, temeller getiriyor. Bütün "sol" hareketlerin kendi açısından değerlendirilmesini yapıyor. Semra,

tane tane okuyor. Sesi yükseliyor perde perde. Sessizlik saati için fazla yüksek buluyorum sesini.

* * *

Koğuşun içinde, "küçük burjuva" sıfatı patlıyor.

Hemen ardından da:

"Burada, bize sövdürmeyiz!"

"Ölülerimize hakaret ediyorlar," cümleleri...

Ranzamdan fırlıyorum. Kavga kopacak belli. Gülay iki arkadaşıyla havalandırmaya fırlıyor. Gülay'la takımının öfkesindeki doz kaygımı artırıyor. Ne de olsa, onlar çoğunluktalar. Çıkacak bir kavgada, azınlığın ezilmemesi mümkün değil, orta yere konuşuyorum. "Bu koğuşta, böyle çıkışlar yapmayalım karşılıklı. Kimse de cart curta özenmesin."

Sonra makinemin başına oturuyorum. "Brecht" çevirmek için sözde. Gülay'ın arkadaşları, yaptığım çıkışı ona yetiştirmiş olacaklar. Gülay kızgınlıkla giriyor içeri. Ardında Hatice'yle, tespih sallayan bir kız daha. Üstüme yürüyorlar.

"Sevgi, bana bak, böyle giderse bozuşuruz. Arkamdan atıp tutmuşsun." Aslında ben bir aracım, haddi bildirilecek olan ötekiler.

"Burası sivil hapishane değil, koğuş ağalığına kimse özenmesin," diyorum.

Gülay'ın gözünde öfke çakmak çakmak, ama benim de dövüşü göze aldığımı anlıyor. Arkasında iki kişiyle, makinesi başındaki birini dövmesinin yakışık almayacağını, üstelik bunun "koğuş ağası" yakıştırmamı perçinleyeceğini düşünecek kadar zeki. Vazgeçiyor.

"Biz ölüler verdik, onlara sövdürmeyiz burada," diyor. Öfkesinin haklılığını açıklamak ister gibi.

Daha önceki patavatsızlıkları da bildiğimden, içimden öfkesini anlıyorum. Üstüme yürüdüğü için kızgın değilim ona. Ama, "karışmam ha" tavrına bozuluyorum.

Elimde olmadan sivriliyor dilim:

"Kimimiz öldük, kimimiz nutuk söyledik," diyorum. Söyler söylemez de, sevmiyorum ağzımdan çıkanı; kızdırıcı, fitili ateşleyici, yararsız bir atışma cümlesi bu. Ölülerden sık sık tafrayla söz edilmesi, ölümün bir üstünlük ideolojisine dönüştürülmesine yol açabilir. Bana bunu söyleten bu kaygı.

"Bak Sevgi, ciddi konuş sonra..."

"Ne olacakmış sonra... Ciddiyet bir hareketin özündedir, basılan havada değil."

Kavga koptu kopacak. Üstelik de kavga kopmasını yersiz ve zamansız bulan ben, kavganın nerdeyse kışkırtıcısı olacağım.

Neyse ki koğuştaki öteki arkadaşlar, toparlayıveriyorlar havayı. Gülşen, "Sevgi, seninle bir derdimiz yok, ne üstüne almıyorsun?" diyor.

Böylelikle benimle kavganın anlamsızlığı, Gülay'a anlatılmış oluyor. Gülay da vazgeçti. Uzatmıyor. Zaten, meseleleri çekiştirmeyi sevmez. Şafakçılar tedirgin. Onları savunmuş olmam düşüncesi, pek hoşlarına gitmiyor. Nitekim, Mamak'tan azar geliyor.

"Kendinizi kendiniz savunsaydınız," diye. İyice anlamsızlaşıyor durumum.

28
Ayda

Koğuşun pencereleri yukarda. Arada ranzaların başlarına basarak pencere demirlerinden dışarı bakıyoruz. Gördüğümüz, yine havalandırma avlusu, dikenli teller, tomsonlar, bir de Kazıkiçi bostanları. Bütün bunları havalandırmada görüyoruz nasıl olsa. Bizi koğuşta kapalı olduğumuz saatlerde ranza demirlerine tırmanmaya çeken bu manzara değil. Öteki koğuştaki tutukluları seyretmek, mümkünse onlarla konuşmak. Karşı koğuş biz içerdeyken çıkıyor havalandırmaya. İki koğuşun birbirleriyle haberleşmesi, konuşması yasak.

Sarışın, tam bir Laz kızı olan müzik öğretmeni Mahiye, gitarını almış eline. Sessizlik saatinde gitar çaldığı için ona bozulan çok. Ama şimdi çaldığı hoşumuza gidiyor. Tam koğuş penceresinin altında çalıyor gitarını Mahiye. Bir yandan da söylüyor.

"Karşı karşı dururken,
İçime hasret saldı.
Al beni kıyamam seni..."

Karşı koğuş şarkıyı duyup yanaşıyor bizim pencerenin al-

tına. Ben de çıkıyorum ranzaya. Gözaltına yeni kimseler gelmiş, onlara bakacağım.

"Aaaa, bu bizim Selçuk Baran be! Ne arıyor burda?"

Selçuk, hikâyeci bir arkadaş. Edebiyat çok eski bir anı şimdi. Yanında gencecik, çocuk yaşta bir kızla dolaşıyor havalandırmada.

Meraktan çatlıyorum.

Akşama küçük kızı bizim koğuşa getiriyorlar. Tutuklanmış, Selçuk'u soruyorum ona.

"Annemdi, onu bıraktılar," diyor Ayda. Ayda Baran.

* * *

Bu küçük kızın öyküsü tam sıkıyönetimlik.

Ayda, 13 yaşında, sessiz, tam anlamıyla içine kapanık bir kız. Ortaokul öğrencisi. Kızıldere olaylarından derinden etkileniyor. Mahirlerin, Cihanların, Ömer Aynaların bombalandığı hareket darmadağın ediyor iç dünyasını. İçinde taşan öfke ve isyanı kusmak için tek kişilik bir eyleme girişiyor.

Ufak ufak pusulalarla, Mahirleri öldürenleri katillikle suçlayan cümleler yazıp rasgele kapıların altından atıyor.

O zamanın uyanık vatandaşlarından olan kapıcı, kendi apartmanında böyle bir olay olunca pusuya yatıyor. Kolundan yakalıyor Ayda'yı. Ayda, ne, "Ben yapmadım," diyor, ne de kaçmaya kalkışıyor. Kahraman kapıcı emniyete teslim ediyor onu. Emniyet de kızın yaşının küçüklüğüne bakıp, "Buna öğreten vardır," mantığıyla anasını da getiriyor. Selçuk'un girişi böyle. Ama Ayda'nın işinin tek kişilik bir eylem olduğu apaçık. Anasını bırakmak zorunda kalıyorlar.

Ve koskoca sıkıyönetim mahkemesi 13 yaşındaki Ayda'yı "Orduya hakaretten" tutukluyor. Artık, burada hakaretin sözü mü olur?

Ayda çok sessiz bir kız, evet, ama yaptığına iyice inanmış.

Pişmanlık falan da duymuyor, korkmuyor da. İç dünyasına öylesine kazılmış ki bu katillik sıfatı, asıl bunu yazmamış, kapı altlarından atmamış olsa, daha tedirgin olacak belki.

Gülayların, Türkânların arasına karışıyor hemen. Onlar, Ayda için tek kişilik eylemin simgesi olan kahramanların bir uzantısı.

Onun ötesinde, sessiz sessiz ders kitaplarını okuyor koğuşta. Yalnız, geceleyin tam iki kez, "anne" diye ağladığını duyduk, uykusu arasında. Ertesi gün kimse Ayda'ya söylemedi bunu.

Ayda yirmi gün kadar kaldı içerde. Sonra ilk celsede tahliye oldu. Onun da avukatı Uğur Alacakaptan.

Bizim Ayda, mahkemede de pusulalardaki üslubunu değiştirmiyor hiç. Yani, "katiller..." falan.

Ayda'nın çıktığı mahkemenin başkanı, Uğur'un deyimiyle, "babacan" bir adammış.

Buncacık çocuğun isyanına dayanamıyor. Eğilip, babacan babacan soruyor kıza:

"Evladım, niye böyle söylüyorsun? Bak, ben senin baban yerinde adamım. Ben şimdi, senin düşmanın mıyım?"

"Evet," diyor, "düşmanımsın!"

Araya avukat giriyor. Havayı yumuşatmak için. Ne de olsa, sanık on üç yaşında. Hâkimler de ne yapacaklarını şaşırıyorlar.

Bu kez savcı, kızın tahliyesini istiyor.

Gerekçe, "Bu kız içerdekilerin yanında daha uzun kalırsa daha da azar, bu nedenle tahliyesini..."

* * *

Ayda sonradan altı aya mahkûm oldu. Mahkûmiyetini, Askeri Yargıtay bozdu.

Tahliye kararından sonra, Ayda'yı koğuşa getirdiler. Ayda'yı hepimiz sevdik. Ama gidişine de seviniyoruz aynı ölçü-

de. Ne olursa olsun on üç yaşında bir kızın, Yıldırım Bölge tutukevlerinde sürünmesini yüreğimiz kaldırmıyor.

Ayda isteksiz isteksiz topluyor eşyalarını. Ama içerdeki gergin hava yordu onu. Gepegenç sinirlerini, aşırı hassas dünyasını fazlasıyla etkiledi.

Onun bütün bu yaşadıklarını içinde kapalı tutmamasını, rasgele önüne gelene anlatmasını diliyorum. Ama bunu yapamayacağı belli. Yarası geç kapananlardan o. Cerahatı içine işleyenlerden.

Ayda hazır. Onunla vedalaşmak için ranzalarımızın önünde diziliyoruz. Aynı sayımda olduğu gibi. Bu kez, askeri gardiyanlarımıza değil, Ayda'ya hazrol duruyoruz.

Ayda hepimizin tek tek elini sıkıyor. Tek tek öpüyoruz onu. Ayda sıkılgan, yüzü kızarıyor. Sonra ardından, hep birlikte şarkı söylüyoruz.

"Bir gün dostlar mutlaka,
Sıra gelecek bize, mutlaka,
İnanın siz buna, ah mutlaka,
Sıra gelecek bize."

Polis Suna kapıda. Şarkı söylememize bozuluyor.

"Hadi kız çabuk ol, annen bekliyor."

Böylece, Ayda'nın çocukluğunu kafasına kakarak, onu adam yerine koymadığını belli ediyor.

Biz, Ayda'yı, adam yerine koyuyoruz ama. Cinayete cinayet dediği için tutuklanan, sonra çocukluğuna koskoca bir sıkıyönetim mahkemesinin sığındığı bir "adam."

Ayda içerde idamları yaşadı.

Çıktığında, 13 yaşında da olsa, çocuk değildi mutlaka.

29
İdamlar

Sofya'ya kaçırılan uçak gereksiz bir gerilim yarattı koğuşta. Gereksiz, çünkü idamların gün meselesi olduğunu biliyoruz. Günler saate indi şimdi. Ama, dört harflik bir sözcük de olsa idam düşüncesi, kaçak umutlara sarılmamız için yeterli.

Ölümlerle başlayan bahar idamları da içerirse, çok fazla olacak bu, çok fazla.

Ama, yeşertici değil, kan içici bir bahar bu.

Uçak kaçırıldığı haberini duyduğumuzdan beri, koğuşta kurduğumuz düzen allak bullak oldu. Artık sessizlik saati, okumak, hatta konuşmak mümkün değil. Sinirler koptu kopacak. Uzun masanın çevresinde volta atılıyor durmadan. Bir tek, haberler dinlenirken sakin herkes.

Aylardır, sözü hiç edilmese de idamları beklemenin gerginleştirdiği sinirlerimiz gevşeyiverdi.

Şimdiki gerginliğimiz Kızıldere günlerindekinden değişik. O sıra işkenceler, baskınlar, ölümlerle darmadağın olan bir hareketin çöküntüsü altında kalmamaktı ana sorun. Başı dik tutup inançları başarısızlıkların kuyruğuna takmamaktı. Yılgınlaşmamak, ölümlerden de önemliydi handiyse.

Oysa şimdi, Kızıldere'nin ardından çizilen çizgi, idamları tek başına önemli kılıyor. Üç gencin ölmesi ya da yaşaması, hareketle ilgili görünmüyor bize bile. Bize bile anlamsız bir vahşet gibi görünüyor idamlar.

Ama hiçbir vahşet anlamsız değildir.

Bunu biliyoruz. İdamların olmayacağına ilişkin umutlara sarılmamız, sarılmak istememiz bundan.

Bilinçli vahşetin dize gelmesi, dize gelmek zorunda kalması.

Uçak kaçırma bunu sağlayabilirmiş gibi.

Aslında bugün bile tam açıklığa kavuşmayan bu uçak kaçırma olayı günlerce tetikte tutuyor bizi.

"Belki?"

* * *

Artık devrimcilerin hayatı, güçlenen bir hareketle bağlarını kopardı. Artık Dışişleri yetkilileri, Bulgarlar ve uçak kaçıranlar arasındaki görüşmeler belirliyor hayatı ya da ölümü. Hareket için ölüm bu, idamlarla somutlaşacak bir ölüm.

Uçak kaçırmanın koğuşta yarattığı heyecan durulmadan, Eken'i kaçırma teşebbüsünü öğreniyoruz.

O öğleden sonra, koğuşların kapısı açılmıyor. Havalandırma yok.

Havalandırmaya çıkarmamanın anlamını biliyoruz. Kızıldere'den önce de koğuş kapılarını kapalı tutmuşlardı üstümüze.

Ama heyecan o kertede ki, bundan da anlam çıkarmıyor ya da çıkarmak istemiyoruz. Umut, yine umut, en belirli duygu.

En kıtıpiyos hukuk yollarını bile geçerli saymamıza neden olan umut.

Gece marşlarla geçiyor. Baygın düşüyoruz sabaha.

Yine TRT spikeri, tane tane okuyor idam haberini. Tane tane adları ve soyadlarını, doğum yerlerini, ana ve baba adlarını tane tane, düzgün düzgün okuyan spikerin idam haberini verdiğini kavrayamıyoruz.

Koğuşta uyuyanlar var. Önce kimse, haberi duyduğunu ya da kavradığını belirten bir hareket yapmıyor.

Sonra, tam karşımdaki ranzada yatan Kâzime'nin ansızın ranzasından fırladığını, uykusunda kötü düş görmüş bir çocuk gibi bana doğru koştuğunu görüyorum.

Yorganımın içine gömülüyor. Ağlıyor.

Ağlamayan var mı?

Bize herkes, bütün dünya ağlıyormuş gibi geliyor.

O sabah kapıyı açan kadın polisler bile ağlıyormuş, ağlayabilirmiş gibi.

Gülay, sobanın yanındaki ranzada oturuyor.

Arada, Denizlerden, Ortadoğu'daki anılardan söz ediyor. Anlatmayı sevmez Gülay, ama anlatıyor. Anlattıkları hareketle ilgili değil, o konulara değinmekten sakınır genellikle. Nasıl bir tepsi baklavayı kantinden kaçırdıklarını falan anlatıyor. İdam, insanlığa öylesine aykırı bir şey ki, insanca şeyler anlatmak istemesi onca doğal.

İdamlar bambaşka bir şey. Eylem içinde olmaya, öldürmeye benzemeyen bir şey. Ölümü de eylemden soyutlayan, ama bir anlamda bütün insanlığı zedeleyen bir şey.

Sobanın üstünde demlediğimiz çayı bir bardağa boşaltıyorum. Gülay'a götürüyorum. Gülay'la aramızda geçen tatsız konuşmanın ikimizce unutulmasını istiyorum. Ben çoktan unuttum. Ama Gülay!

Unutulmamış da olsa, önemli değil. Önemli olan, sabahtan beri aç olan midesine bir bardak çayın girmesi.

Türkân'ın ilacını vermek gerekiyor.

Sonra ne kadar üzülsek, küçük Ayda'yı gözetmek gerek.

Aramızda küçük bir tutuklu var. Tam on üç yaşında, Yıl-

dırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda idamları yaşayan bir tutuklu.

Koğuştaki üzüntü çok hırpalamamalı onu.

* * *

Koğuş kapısı akşama dek kapalı duruyor. Erler aralıktan karavanayı bırakıp çekiliyorlar.

Kadın mahkûmlarını teftiş etmeyi pek seven albay bile görünmüyor.

Bugün koğuşa girip o hiçbirimizi kandırmayan babacan tavırlarını takınsa, ne olacağı belli değil.

"İdamlarda bulunmuştur. Bu seyir, birkaç gün yeter ona," diyor Kâzime.

Ama albay hemen ertesi gün gelecek. Akıl almaz bir sözde ilgiyle,

"Nasılsınız?" diye soracak.

İşkencelerin, Kızıldere'nin, idamların ardından, "Nasılsınız?"

Koğuş adına, albaya, "İyiyiz," diyorum.

O an tek düşüncemiz, albaya en ufak bir üzüntü belirtisi bile göstermemek. Polis Suna'nm meraklı bakışları kaç gündür koğuşu, yaşlı göz görmek için didikliyor.

Bu bakımdan, albaya duygularımızı gizlemek hiç zor gelmiyor bize.

Albay, koğuştaki sessizliği, durgunluğu neye yoracağını bilemiyor.

Arkasındaki astsubaylara emir veriyor:

"Şu duvarı ölçün!"

Uzun uzun ölçülüyor duvar. İki astsubay aldıkları ölçüleri bir kâğıda not ediyorlar.

Albay, büyük bir ciddiyetle ölçüleri bir de kendisi kontrol ediyor.

Koğuşta sinek uçsa, kanat seslerini duyacağız.

Sessizlik albayın sinirini bozuyor olmalı ki, yeniden okuyor kâğıttaki rakamları.

Sonra, astlarını peşine takmış çıkarken, dönüyor koğuşa:

"Şu duvara, bir dolap yaptıracağım da!"

Gülecek havamız olsa, güleceğiz. Gülemiyoruz ama.

30
Erlik

Polis odasında kadın komiserle polis Suna'nın karşısında ayaktayım. Komiser kestirip atıyor:

"Bundan sonra hukukçuluk sökmeyecek, Sevgi Hanım," diyor.

Komiser hanımın, hukukçuluktan söz etmesi Saldıraner'in yüzünden. Koğuş sözcüsü olarak, albayla her tartışmamızda Anayasa'dan söz etmek zorunda kalıyorum; albay da polis hanımlara, "Bu hukukçudur, ondan böyle konuşuyor," diye açıklıyor. Sanki Anayasa'dan söz etmek, Anayasal haklara sahip çıkmak için hukukçu olmak gerekirmiş gibi. Ben de meseleyi dağıtmamak için, "Hukukçu değilim," demedim hiç.

Komiser hanım kesin konuşuyor:

"Koğuştakilere söyleyin. Bundan sonra, yok 'Anayasaymış,', 'siyasi tutukluymuş', hiç tartışmaya girişilmesin. Artık durumunuzu bilin."

"Durumumuzu biliyoruz. Haksız yere buradayız."

"Ya, öyle mi?"

Nerdeyse, bir "pışık" yapacak Suna:

"Size tartışma yok dedim."

"Tartışmıyoruz, durumumuzu bildiriyoruz."

Komiser hanımın sesi tizleşiyor:

"Ne durumu? Ne hakkı? Sizin hakkınız falan yok. 'Er'siniz, siz bundan sonra, 'er!'"

"Hem er, hem tutuklu yani."

"Bundan sonra böyle," diyor Suna. "Bunlar çok terbiyesiz kadınlar, komiser hamm. Albayım yüz verdi, şımardılar. Aslında albayım da biliyor bunların ne mal olduğunu. Geçen gün brifingte, bunları tutuklamak gereksiz, bir duvara dizip kurşun..."

Komiser kadın sert sert bakıyor Suna'ya. Ne de olsa tecrübeli. Bize neyin söylenip söylenmeyeceğini biliyor.

"Siz karışmayın, Suna Hanım."

Suna iyice bozuluyor. Benim karşımda, azarlanmış olmanın fiyatını mutlak ödetir bana.

"Tekrar ediyorum, bundan önce sizinle tartıştıksa, kanunların yetersizliğinden. Şimdi, artık kanun apaçık. Sizlerin statüsü belirlendi. 'Er statüsü' verildi size."

"Teşekkürler. Teskere tarihimiz de belirlendi mi?"

"Terbiyesiz! Görüyorsunuz komiser hanım, hâlâ konuşuyor."

"Tartışmayın lütfen. Bu bir emirdir."

"Başüstüne komutanım."

Komiser hanım "komutanım" sözcüğünü duyunca yadırgıyor. Ama "ast"lar "üst"lere "komutanım" derler. Durumun gülünçlüğünü kavrayıp kavramadığını merak ediyorum doğrusu.

İyiliksever bir hava takınıyor bayan komiser:

"Bana komutanım demeseniz de olur. Albaya, binbaşıya deyin, kâfi."

Suna neredeyse beni paralayacak.

"Sen kiminle alay ettiğini sanıyorsun. Bir çarparsam şimdi!"

Bayan komiser, Suna'nın birkaç tutukluyla mahkemelik olduğunu bildiği için, kesiyor.

"Çıkın! Söyleyin koğuşa, bundan sonra böyle olacak. 'Ast' - 'üst' ilişkilerine kesin riayet! Polis odasına girip çıkarken, selam! Üstlerinizin karşısında hazrol durumu! Üstünüz sormadan konuşma yok!"

Tam koğuştan çıkarken, dönüyorum. Asker gibi kollarımı iki yanıma yapıştırarak ve ayaklarımı bitiştirerek:

"Bu konuda avukatlarımıza danışmak istiyoruz. Lütfen, avukatlarımıza haber verilsin!"

"Avukata haber vermek falan yok."

Suna'ya hiç bakmadan, komiser hanıma soruyorum.

"Savunma hakkımız kısıtlanmış olmuyor mu, komutanım?"

"Çık! Koğuşa doğru dürüst anlatmazsan, seni sorumlu sayarım!"

Koğuşa girer girmez, kızlara doğru dürüst anlatıyorum.

"Bundan sonra böyle."

"Nasıl böyle?"

"Bundan sonra, gardiyanlarımız amir oldular, tamam mı?"

* * *

Koğuşa, yeni yasadan söz ediyorum. Bundan sonra yapmak zorunda kalacağımız şeylerden. Artık, siyasi tutukluluktan er tutukluya terfi ettiğimizden; polislerin, albayın, sıkıyönetim cezaevinde görevli uçan kuşların bile komutanımız olduklarından ve bizden komutan selamı beklediklerinden.

Koğuş karışıyor.

"Arkadaşlarımızı öldürenlere bir de selam mı vereceğiz," diyor Türkân.

"Suna'ya selam verceğime, her gün polise hakaretten yeniden mahkûm olurum daha iyi," diyor Gülay.

Çekilmişlerin üstüne daha çekmeye, Yıldırım Bölge'deki baskının artmasına hazırız.

Koğuştaki tepkinin nedeni bu değil. Tepkimiz, daha çok duygusal.

Amacın, bizleri iyice aşağılamak, horlamak olduğunu seziyoruz. Daha çok, daha çok sıkıntı çekmeye herkes hazır. Ama, daha çok aşağılanmaya hayır, buna hazır değiliz henüz. Uzun tartışmalar ve kabuk değiştirmeler sonucunda, karşıdan gelen hiçbir şeyin bizi aşağılayamayacağım, bizi aşağılayabilecek tek şeyin, sadece ve sadece kendi tavrımız olduğu yargısına varacağız.

Ama şimdi, bu selam meselesi, "başüstüne komutanım" meselesi, Kızıldere'nin ve idamların ardından, yutulmaz bir kılçık gibi takıldı boğazımıza. "Bir selam forumu yapalım," diyor Mahiye. Her konuda forum yapmaya düşkündür Mahiye. Ünlü Laz inadına ve forumun başından sonuna hiçbir düşüncesini değiştirmemesine rağmen.

"Forum, diye gak guk çıkarmayın yine," diye kestirip atıyor Gülay. "Bizden istenen uzlaşmadır, sıkıyönetimle uzlaşma."

"Bizlere MİT'te 'orospu' dediler şimdi de 'ersiniz' diyorlar, onların tanımları, onlarındır. Arkadaşlar." Kâzime bu. Meseleyi en iyi o kavradı galiba.

Tartışma uzayacağa benziyor. Selam forumu yapmak düşüncesi kabul edilecek gibi.

Kapı açılıyor. Albay giriyor, babacan bir "üst" olarak.

Hepimiz olduğumuz yerde taş gibiyiz. Kimi ranzasında oturmuş, kimi masasının yanındaki banklarda.

"İyi, komiser hanımla konuştun mu sözcü?"

Sanki neler konuştuğumuzu bilmiyor. Tepkiyi anlamak için geldiği muhakkak.

"Evet."

Komiser hanıma yaptığım gibi, hazrola geçip "komuta-

nım" diyemiyorum henüz. Yapsam, aslında daha iyi olacak belki, ama aşamıyorum kendimi.

"İyi. Bundan sonra, mahkemeye doğrudan dilekçe yazmak falan yok.

Er dilekçesi gibi, önce künyeniz bildirilecek... Tabii sizin künyeniz yok. Adınızı soyadınızı bildirirsiniz. Sonra, bir üstünüze verirsiniz dilekçeyi. O da bir üstüne verir. Böyle, astüst ilişkilerini zedelemek yok."

Koğuşu şöyle bir dolanıp ayağa kalkmamış olanları gözleriyle tespit ettikten sonra önümde duruyor.

"Ne yapalım kanun böyle sözcü; sen kanuna, Anayasa'ya meraklısmdır."

Sesindeki alayı anlamazlıktan geliyorum.

"Anayasa'ya, kanunlara meraklıyımdır, evet komutanım!" Albay bir şey sezdirmiyor yüzünden. Teftişini bitirdikten sonra, babacan tavrını yineleyerek soruyor:

"Sözcü, bir şeye ihtiyacınız var mı?"

"Hela tıkanık komutanım!"

31
Rahat

Koğuşun neredeyse bir ucundan ötekine uzanan masanın çevresine doluştuk. Er tutukluluk konusunu tartışıyoruz. Yalnızca bir tartışma değil bu. Günlerin birikiminin boşalması. Her kafadan bir ses çıkıyor:

"Tutukluların asker sayıldığı dünyanın neresinde görülmüş?"

"Nazi toplama kamplarında neler olduğunu biliyor muyuz?"

"Ama bunlar faşistliği kabul etmiyorlar ki, mahkemede 'faşist' diyene, yeniden dava açıyorlar..."

"Faşizmin bütün yönlerinden yararlanıyorlar ama..."

"Burda hâlâ faşizmin varlığı yokluğu tartışılacaksa..."

Mesele o değil, kanuni haklarımızdan sonuna kadar yararlanmalıyız. Hükümet, dünya kamuoyuna faşist bir hükümet olarak görünmek istemiyor. Parlamento, partiler gibi korunan müesseseler var. Bu durumda, siyasi tutuklulara yapılan hukuk dışı uygulamaları dışarı duyurmanın, sonuç alınmasa da, hukuku insan hakları açısından sonuna kadar zorlamanın faydası var. Yerli ve yabancı kamuoyu-

nun dikkatini çekmek açısından..."

Gülay yumruğunu masaya vurarak kalkıyor.

"Yahu kardeşim, ne diyorsunuz siz, lafı karıştırmayalım. Selam verilecek mi verilmeyecek mi?"

"Bunu tartışıyoruz ya işte?"

"Tartışacak yanı var mı bunun?"

"Peki senin önerin ne?"

"Ben kendi adıma, selam melam vermem."

"Burda kimsenin kendi adına konuşmaya hakkı yok. Ortada bir kanun var, keyfi bir uygulama değil. Mesele açık, ya bu kanun hep birlikte sonuçlar göze alınarak açıkça çiğnenecek ya da öteki antidemokratik kanunlar sepeti içinde, dikkate alınacak..."

Sesler yükseliyor perde perde. Saatlerdir sürüyor tartışma. Bu kanunu Meclis'ten çıkaran milletvekillerinin, bunun üstünde bunca tartışıp tartışmadıklarını düşünüyorum.

Türkân ranzasına çekiyor kendini. Kızgın bir sesle atılıyor.

"İsterlerse iki kez assınlar, selam vermeyeceğim, o kadar."

"İdam sanığı arkadaşlar bizi de düşünürlerse iyi olur," diyor Mehtap. Bir anlamda haklı. 146/1'den tutuklanmış olmak, bir bakıma tutukluya bir rahatlık veriyor, artık bana daha fazla bir şey yapamazlar rahatlığı. Yıldırım Bölge'de, bu durumdaki tutukluların tavırları, hemen ayırıyor kendilerini, ağızlarına geleni söylüyorlar polislere.

* * *

Ama biz, bir süredir, cezaevi yönetimine karşı ortak bir tavır koyma kararındayız. Öyle bir tavır olmalı ki bu, yarın tahliye olabilecek arkadaştan idamla yargılanacak arkadaşa kadar herkesçe benimsenmiş. Bireysel yüreklilik ya da yılgınlığa göre değişmeyecek bir tavır.

"Ortada bir kanun var," diyor Mehtap. "Bu kanunu uygulayacaklar ve de uygulatacaklar. İyisi mi, zorla baş eğmek yolu-

na gitmeyelim, asıl yenilgi bu olur. Cezaevi yönetimiyle sürtüşmenin ötesinde, hukuki bir baskı olarak alalım, bunu."

"Ne hukuku, bunun hukuku mu kalmış? Kanunlara göre tutuklunun hürriyeti esasken, bunlar bir de er sayıyorlar bizi."

"Ne eri? Er-tutuklu! Bu durumda erler de 'üst'ümüz oluyor."

"Bizi er saymakla, ordu mevcuduna tutuklu sayısı kadar anarşist katmış oluyorlar. Ha ha ha!... Anarşist bölüğü sıraya geç."

"Meseleyi sulandırmayalım arkadaşlar, sabahtan beri tartışıyoruz, hiçbir sonuç aldığımız yok."

"Ne sonuç alacaktık ki..." Mehtap'ın iri mavi gözleri sıkkın.

"Arkadaşlar, gece yarıları evlerin basılması, bu yıl her yerde satılan kitapların toplanıp yakılması, insanların, bilinmedik yerlere götürülen yakınlarından günlerce hiçbir haber alamamaları, hepsi hepsi, sıkıyönetim kanunu içine yedirilmedi mi? Üste de TRT sabah akşam, 'Anayasal bir kurum olan sıkıyönetim...' diye bangır bangır yayın yapmadı mı? Yani 12 Mart'tan bu yana kanunlardan, Anayasa'dan ne anlaşıldığı belli, bu kanun da bütün bunların bir parçası..."

"Yalnız o kadar değil, burda bizden beklenen bir şey var, karşılarında bizi hazrola geçirip iyice sindirmek istiyorlar."

"Sinip sindirmemek bu kadar basit değil. Askerliğimi yapanlar hazrol duruyorlar diye düşüncelerini değiştirmiyorlar."

"Biz asker değiliz."

"Yeni kanuna göre askeriz işte."

"Askerlik kanununa göre, kadınlar asker olmaz."

"Şimdi meseleyi kadın-erkek açısından koymayalım. Bütün tutuklulara yöneltilmiş bir baskı var ortada."

"Buna da boyun eğersek, bu işin sonu yok. Biz boyun eğdikçe, bunlar baskıyı çoğaltıyorlar."

"Arkadaşlar, ortada boyun eğmek ya da eğmemek mesele-

si yok. Bir kanun var. Ya bu kanunu çiğneyeceğiz, yani isyan edeceğiz ya da direnişi biçimcilikten ya da bireysel çıkışlardan kurtarıp öze, daha temel esaslara bağlayacağız."

"Temeli memeli yok. Beni öldürseniz günde bilmem kaç kez hazrol durduramazsınız."

"Kimse meseleyi kişisel açıdan almasın lütfen. Ortada alacağımız bir ortak karar ve ortak disiplin sorunu var."

Tartışma, neredeyse, bizi asker sayan yasanın uygulanmasından daha da çok yıpratıcı boyutlar kazanıyor.

Selam ve hazrol durumunun, şu ya da bu biçimde uygulanması öneriliyor bu arada. Öyle bir "hazrol" olacak ki, "hazrola" benzemeyecek.

"Askerler buna izin verir mi? Aramızda askerlik yapan yok ki, taviz vermeyecekleri bir konu varsa budur."

"Selam, hazrol, ordu için, varlık yokluk konusudur."

"Askerliğimizi yapmıyoruz, ama askeriyede tutukluyuz. Bu uygulamaya bu çerçeve içinde bakalım, bu çerçevenin bir parçası olarak."

* * *

Tartışmanın biteceği yok. Ama sonunda karar veriliyor. Selam da, hazrol da, yani bizden beklenen askerlik bizi çevreleyen dikenli tellerin, tomsonların sadece bir uzantısı. İçimizi, inancımızı, direncimizi belirlemeyen, belirlemeyecek olan baskı çemberinin bir parçası. O kadar. Arkadaşlara, tutuklu Filistin gerillarınm "Stern" dergisinde çıkmış fotoğrafını gösteriyorum. Onları da tabura sokup havalandırmaya çıkarmışlar, resimde. Sabahtan beri süren tartışma, ortak kararın rahatlığıyla gevşiyor. Koğuş kapısı açıldı. Havalandırma saati. Sabahtan beri, otura otura gerilmiş adalelerimizi yürüyerek açıyoruz. Dikenli tellerin dışında bekleyen tomsonlu erlerden biri, ansızın komut veriyor:

"Hazrol!"

Albay daha uzakta. Ama şimdiden veriliyor komut. Hepimiz, taştan bir heykel gibi olduğumuz yerde hazrol bekliyoruz. Albay yaklaşıyor. Yüzünden, kadın tutukluların böyle hazrol durmasından pek memnun olduğu anlaşılıyor.

Memnun, babacan bir yüzle yaklaşıyor bana. Hani neredeyse, sanki ben koğuş sözcüsü değil de çavuşmuşum gibi, koğuşun asker görünümü için sırtımı sıvazlayacak.

Albay, herkesin hazrol durduğuna emin olduktan sonra, gönlü olmuşçasına komut veriyor:

"Rahat!"

Ama kimse bozmuyor durumunu. Herkes, yine hazrol durumunda, taş gibi.

"Rahat!"

Albayın sesi babacanlığını yitiriyor. Sinirlendiği belli. Havalandırma avlusunda, kadın tutuklu heykelleri dizilmiş sanki. Bu görünüm rahatsız ediyor onu. Albay önümde dikilip bağırıyor:

"Rahat, dedim sözcü, rahat, dedim."

İyice sakin bir sesle cevap veriyorum albaya.

"Biz, böyle rahatız komutanım!"

32
Gürbüz çocuk

Selamlar, hazır ollar, uzun tartışmalar yordu bizi. Havalar ısındı, içimiz ısınmadı bir türlü. Bizim için tek değişiklik, her sabah büyük zorluklarla yanan sobayı artık yakmak zorunda olmamak. Bambaşka değişiklikler de var ama.

"Kantine erik gelmiş."

Yeşil erik! Hepimizin canı çekiyor birden. Kantine bir de erik yazdırıyoruz. Koğuşun genel ihtiyaçları kantinden ortak olarak almıyor. Bu görevi üstlenen arkadaş, hepimizden haftada yirmi beşer lira topluyor. Kahvaltılık peynirden bulaşık tozuna, koğuşun ihtiyaçları bu paradan karşılanıyor. Bunun dışındaki özel ihtiyaçlara karışmıyor ortak.

Koğuş içindeki grupların bir de kendi aralarında kurdukları ortaklık var. Her grup, kendi içinde çözümlüyor para konularını. Dışardan parası gelmeyen arkadaşlarının ihtiyaçlarını da görüyorlar. Huriye'yle kızı Gülay, hapse düşmekle işlerinden oldular.

Türkân, onları kolluyor.

Gülay Özdeş'in de geleni gideni, kimsesi yok sayılır. Her grup böylesi sorunları kendi içinde çözümlüyor. Aslında, bu

tür özel sorunlar da "ortak" içinde çözümlenir. Sık sık öneriliyor da bu. Bunu engelleyen grupçuluk. Her grup kendi içinde para biriktiriyor, ailelerinden gelen parayı harcarken tutumlu davranıyor; dışardaki ya da Mamak'taki arkadaşlarına yardım edebilmek için. Bu durumda, fraksiyon ayrılıkları para konularına da sıçrıyor ister istemez. Kimse kendi dışındaki bir gruba para yardımında bulunmak için para biriktirmeye yanaşmıyor.

Öğleye doğru geliyor erikler.

Kâzime'nin tek sevdiği şey, erik. Oysa, onun özel olarak beslenmesi gerekiyor. Ciğerleri rahatsız. Uyurken öksürdükçe, içim eziliyor. Sık sık terliyor. Parlak siyah saçları, terleyen alnına yapışıyor, üzüm gözleri buğulu buğulu. Onu korumak, kollamak istiyoruz. Böyle katı kurallar içinde ufak, sağlıksız bir kızı korumaya çabalamak öyle zor ki.

Kâzime de korunmak istemiyor hiç. Ona süt, yumurta aldırmamıza karşı çıkıyor.

* * *

Mehtap koşarak koğuşa giriyor havalandırmadan. Her zaman pembe olan yanakları daha da kızarmış. Sararmış, çatılmış suratlarımıza şöyle bir bakıyor:

"Aman sakın, gülüverirsiniz kızlar," demesiyle gülüyoruz.

"Bu akşam bir moral gecesi yapalım."

"Sosyalistlerin morali daima yüksektir," diyor Nina.

"Sosyalist de olsa, er-sosyalistiz," diyorum. "Askerler arada moral gecesi yaparlar, bildiğiniz gibi."

Sonunda moral gecesi yapılıyor.

Moralin ilk şartı çay. Akşam karavanasından sonra çay demliyoruz. Mehtap Güler'le birlikte ekmekbalı yapıyor. Askeriyenin verdiği bayat ekmekleri, dilim dilim kesip yumurtaya bulayarak, yağda kızartıyor. Sonra da üstüne pud-

ra şekerle karıştırılmış tarçın ekiyorlar. İşte koğuşun "moral tatlısı."

Uzun süredir yetersiz gıda almaktan mıdır nedir, herkeste bir tatlı özlemidir gidiyor. Ben ki ağzıma tatlı şey sokmam, baklava dendi mi ağzım sulanıyor.

"Yalnız yeme içmeyle moral gecesi olur mu?"

Askerlerin moral gecesinde olduğu gibi, bize kimsenin artist ve şarkıcı getireceği yok. Tek çare, kendi eğlencemizi kendimiz yaratmak.

"Gürbüz çocuk müsabakası yapalım."

Sonunda kızlardan bir kısmı, gürbüz çocuk müsabakası için hazırlanıyorlar.

Bir de jüri kuruyoruz.

Koğuşun en şişman kızı Sibel, seyircilerin ve jürinin en çok alkışını toplayan gürbüz çocuk o.

Koğuştaki eski pantolonlardan birinin paçalarını kesip kısa pantolon yapmış.

Jürinin sorularına karşılık veriyor.

"Oğlum, senin baban kim?"

"Tevfik Türüng."

"Nerede oturuyorsunuz?"

"Bütün Ankara babamın evi."

"Boş zamanlarında ne yaparsın, çocuğum?"

"Karınca ezerim... Sinek kanatları koparırım... Kedilerin gözünü çıkarırım, köpeklerin kuyruklarını keserim... Sapanla kuş avlayıp, serçelerin boyunlarını kırarım..."

"Aferin, oğlum."

Jüri üyelerinden biri çocuğu ayıplıyor:

"Ayıp değil mi, oğlum? Canlılara eziyet yapılır mı?"

"Sana ne ordan, eşek!"

"Oğlum, hiç büyüklere eşek denir mi?"

"Derim. Niye demeyecekmişim? Babam anneme, 'Anarşist kızları eşek damına attırdım,' diyor."

"Ama bak biz senin iyiliğini istiyoruz."

"Yaaa, pişik, size inanayım da vatanımı satın, yağma mı var."

"Vatan niçin senin oluyormuş?"

"Benim tabii, geçen gün babam çarşıdan aldı bana. Benim işte, benim işte..."

* * *

Bizim gürbüz çocuk kendini yere atıp ter ter tepinmeye başlıyor. Güçlükle teskin ediyoruz onu. Sibel, ressam Tülin'in iki kızından büyüğü, bir de kız kardeşi var. Nihan, üç kişilik aile, yataklıktan girmişler.

Sibel, jüri üyelerine yeterli saygıyı göstermediği için yarışma dışı bırakılıyor. Sonunda sıra, Sibel'in gürbüzlükte ondan geri kalmayan kız kardeşine geliyor.

Nihan, ayağına kısa bir etek geçirmiş. Kartondan da bir emzik yapmış ağzına. Yanaklarını kırmızı kırmızı boyamış.

Jüri, bu kez ona yöneltiyor sorularını.

Ama Nihan hiç ses çıkarmıyor.

"Kızım, adın ne?"

".....".

"Baban anan kim?"

Nihan'da yine hiç ses yok.

"Kızım, sana soruyoruz. Nerelisin, kimsin?"

Yine hiç renk vermiyor Nihan.

"Yahu kızım, senin dilin yok mu?"

Nihan sanki dilini yutmuş.

"Bak konuş diyoruz sana, sonra fena olur."

".....".

Jürinin tepesi atıyor. Ranzalarından inip Nihan'ın üstüne yürüyecekler neredeyse.

Jüri üyelerinden biri daha yumuşak alıyor işi.

"Bak yavrum, bak evladım, senin iyiliğini istiyoruz biz. Bir

konuş bak, sana neler yapacağız? Seni tahliyeler edeceğiz, e mi yavrum, e mi bebeğim."

Nihan, tatlılıktan anlamayınca, bu kez iş sert üyelere düşüyor.

"Bana bak, burada herkes konuşur. Biz adamı konuşturmayı biliriz. Burada Anayasa babayasa yok. İstersek, şimdi seni burda öldürürüz. Kimsenin ruhu bile duymaz."

Nihan'da yine gık yok.

Artık bu kadarı da olmaz.

"Anlaşıldı, seni Sibel'in babasına teslim edelim de gör."

Sonunda, bizim gürbüz çocuk, ağzından karton emziğini çıkarıyor. Tamam konuşacak. Ve tek bir cümle söylüyor:

"Ağzımdan tek kelime alamazsınız."

33
Doktor

Koğuştaki ilaçları da topladılar. Oysa aramızda, Türkân gibi, Kâzime gibi sürekli ilaç kullanmak zorunda olanlar var.

Yıldırım Bölge'de görevli askeri doktor her sabah, polis odasına uğruyor. Hasta listesine adlarını yazdıranlar da sıraya girip polis odasına götürülüyor. Hazrolda muayene oluyorlar orada!

"Arkadaşlar, sadece önemli hastalığı olanlar çıksın doktora."

"Canım ne oluyor? Bizleri burada tutanlar bizim sağlığımızla da ilgilenmek zorundalar."

Zorundalar evet. Aynı kontrgerilladaki doktorların işkenceden sonra, kurbanın daha ne kadar dayanabileceğini saptamak zorunda olmaları gibi.

Bizim Yıldırım Bölge'deki doktorların, işkencedekilerden pek farkları yok. Onun için, aslında bu doktorları hepten boykot etmek daha iyi olacak.

İnsanlar düşüncelerini geliştirebiliyorlar, onlara yön verebiliyorlar da, vücutlarına söz dinletmeleri çok daha zor oluyor. Vücutlarını dinlemekten, ondaki aksamaların telaşına

kapılmaktan kendilerini alamıyorlar. Bu bakımdan, kavga içindeki insanların, organik yapılarına da en az duygu ve düşünce yapıları kadar hâkim olabilmeleri ayrı bir sorun. Üstünde durulması, öğrenilmesi gereken bir sorun.

Bizim koğuşta, en çok bu yön aksıyor. Her türlü baskıya direnen, inançlarını ayakta tutan nice arkadaşlarımız, bir başağrısına yeniliveriyor. Bakıyorsunuz, "faşist" dedikleri doktora çıkmakta bir fayda umuyorlar.

* * *

Ama, aramızda doktora çıkması mutlak gerekli olanlar da var. Kimi, sürekli bakım isteyen hastalıklarıyla birlikte tutuklandılar. Kimi de 12 Mart hastası; 12 Mart işkencecileri, bazı arkadaşlarımızı yarı sakat bıraktı. Onların hastaneye sevkleri gerekiyor. Bu sevk işlemini de ancak, Yıldırım Bölge doktoru yapabilir.

Yıldırım Bölge doktorları, çaresiz kalmadıkça, arkadaşların hastaneye sevkini savsaklayıp duruyorlar.

Mehtap gibi, içerde sakatlananlar da var. Mehtap, yeni gelen arkadaşlara yer açmak için, ağır ranzaları çekerken belini sakatladı. Şimdi, arada elektrik tedavisine gitmesi gerekiyor.

Ama, geceler boyu sancıdan gözlerini kırpmadığı halde, hastaneye götürmüyorlar onu.

Semra'nın durumu daha da kötü.

Elektrikten-copa. Kadınlık organlarına yapılan işkenceler, ciddi aksamalar bıraktı vücudunda. Uzun bir süredir âdet görmüyor, çektiği sancılar da caba.

Onun da hastaneye gitmesi, tedavi edilmesi gerek.

Oysa, Yıldırım Bölge doktoru bütün bunları aspirinle geçiştirecek neredeyse.

Durumu bir üstüme bildirdim. O da bir üstüne bildirecek. O da bir üstüne. Ama bir şey olduğu yok. Bu sabah, Suna'ya,

komiserle görüşmek istediğimi söyledim. Komiserle görüşmek isteği, nedense hiç reddedilmez. Birbirimizi ihbar edeceğimizi umduklarından mıdır, nedir?

Kurallara uygun selam verip dikiliyorum komiserin karşısında.

Komiser hanım, kayıt defterine benzer bir şeye eğilmiş kaldırmıyor başını.

"Ya, öyle mi?"

Geldiğime geleceğime pişmanım. Ama, sonuna kadar her çareye başvurmaya kararlıyım.

Komiser hanıma uzun uzun, arkadaşların niçin hastaneye gitmek zorunda olduklarını anlatıyorum.

Polis odasının kapısı açılıyor. Dış kapıyı bekleyen erlerden biri yaşlıca bir kadınla giriyor.

"Bu kadının hasta kızı varmış. İlaç getirmiş."

"Peki, sen çık dışarda bekle."

Arkadaşlardan birinin anası olan yaşlıca hanım, uzun uzun anlatıyor komiser hanıma. Kızının çocukluğundan beri süregelen rahatsızlığını, beraberinde getirdiği ilacı aksatmadan alması gerektiğini falan.

Komiser hanım, ilgilenmiş pozunda.

"Peki hanımefendi, ilacı bırakın."

"Çok teşekkür ederim. Allah sizden razı olsun."

Kadıncağız, gönlü rahatlamış gidiyor.

Kadın gider gitmez, bizim komiser, tembel tembel kalkıyor oturduğu yerden. Kadının getirdiği ilacı, rasgele, bizden toplanmış ilaçların doldurulduğu naylon torbanın içine atıyor. İlacın sahibini bile not etmedi üstüne. Atmasıyla unuttu onu. Besbelli.

İçimden, az önce buradan rahat gönlüyle ayrılan ananın peşinden koşup bağırmak geliyor.

"Gelmeyin, bunlardan bir şey istemeye gelmeyin. Bunların sözüne inanmayın."

Yapmıyorum ama. Hastaneye gitmesi gereken arkadaşların durumunu anlatıyorum yeniden ve apaçık.

"Ast-üst ilişkilerine uygun olarak size başvurduk. Bir sonuç alamazsak, avukatlarımız sıkıyönetime şikâyette bulunacaklar. Oradan da yetkili makamlara."

* * *

Yıldırım Bölge doktoru, uzun çizmeleri ve kırbacıyla giriyor odaya.

Komiser hanım, başıyla çıkmamı buyuruyor.

Çıkıyorum.

Olca'yla birlikte volta atıyoruz. Şarkı söylüyoruz bir yandan.

"Gelir günler gelir, yarem sarılır."

"Gelir günler gelir, yarem sarılır."

"Bir gün olur elbet sorulur."

"Bu hesabı soracaklar bulunur."

"Bir yanım deryada çalkalanır şimdi."

Polis odasından çağrılıyorum yeniden.

Belli ki komiser hanım doktora dediklerimi iletmiş.

Doktor, alaylı alaylı süzüyor beni. Kamçısıyla parlak çizmelerine vuruyor arada.

"Arkadaşınızın derdi neymiş?"

"Siz benden iyi bilirsiniz, işkence gördüler."

"Yaaa!" Bir süre ters ters bakıyor bana. Bir karşılık aradığı belli.

"Ben kendi muayeneme inanırım, sizin uydurmalarınıza değil."

Uydurmadan kastettiği, işkence.

Gözlerimi havalandırmada volta atan arkadaşlarıma dikiyorum, polis odasının penceresinden. Çıkmamın buyurulmasını bekliyorum. Burada sürdürülecek hiçbir tartışma yok.

Ben çıkarken, doktorun, komiser hanımla gülüştükleri-

ni duyuyorum. Doktorun, "bunlar isterik" cümlesi ulaşıyor kulağıma.

Yanaklarıma öfke basıyor. Güm güm atıyor yüreğim. Semra'nın yanına gidiyorum hemen.

Avukat görüşünde, sorumlu makamlara her türlü şikâyetin yapılmasını söylesin, diye. Tabii, avukat görüşünde hazır bulunan görevliler sözünü kesmezlerse.

Ama Semra, bambaşka havalarda şimdi. Kendi derdiyle ilgili değil. Radyoda Şafak tutuklamasını dinlemiş. Tedirgin ve huzursuz.

Şafakçılar, 12 Mart'ın en son toplanan grubu. Bu, onları yanıltmış olmalı. MİT'in onları sona bırakışını, örgüt başarısı sayıyorlardı biraz. Şafakçıların kimler olduğu 12 Mart'tan önce de herkes tarafından biliniyordu. Ama, 12 Mart sonrasında bütün solu deliğe tıkmaya karar verenler, kafalarında öyle bir önem sırası yapmış olmalılar ki, Şafakçıların toparlanması herkesten sonraya kaldı.

34
Zafer

Koğuşta değişiklik var. "Şafak" grubu İstanbul'dan geldi. Yeni gelenlere ranza, battaniye bulmak zor oldu. Yeni gelen grup oldukça kalabalıktı. Kâzime, Nina, Semra hem sevinçli, hem de üzgünler. Arkadaşlarına kavuşmak sevindiriyor onları, ama tutuklanmalarına aynı ölçüde üzülüyorlar. Geniş tutulmuş bir tutuklama bu. İlk ele geçirilen Aydınlıkçılara yapılan insanlık dışı işkenceyle elde edilen ne kadar ad varsa, toparlanmış. Bu nedenle, birlikte kitap okumak, arkadaşlık, düşünce yakınlığı, ufak yardımlar bile, "Şafak" tutuklamasının kurbanı olmaya yetmiş.

İlk günlerde bu nedenle biraz şaşkınlar. Moral çöküntüsünü üzerlerinden atmak için çaba gösteriyorlar. Disiplin kuruyorlar aralarında.

Koğuştaki tek değişiklik yeni tutuklular değil.

Polis Zafer de geldi.

Sabah havalandırmasından içeri girmek üzereyiz. Koğuşun içi, yeni gelenlerin de eşyalarıyla tıkış tıkış. Saldıraner'in, her teftişte, övünerek "üst"lerine gösterdiği dolapta, yeni gelen arkadaşlara yer ayıramadık henüz. O kadar

kolay değil bu. Bizim ünlü dolap, aslında derme çatma bir şey. Elinden marangozluk gelen askerler, duvara enlemesine uzunlamasına üçer kereste çaktılar. Önüne de bir perde gerildi, tamam. Bu kadarı da bizim çok işimize yarıyor. Bir kez, elbiselerimizi asacak bir yerimiz var. Sonra, bavullarımız ranza altlarından kurtuldu. Onları dolabın üstüne koyuyoruz. Pabuçlarımızı ise dibine. Elbiselerin altına kantinden getirttiğimiz omo-fay kutuları yerleştirdik. İçine çamaşırlarımızı falan koymak için.

Bu dolabın hem toplu durması, hem de eşyalarımızın çoğunu alması bayağı mesele. Hele şimdi yeni arkadaşlar da gelince...

Üstelik tutukluluk uzadıkça bir yığın eşya birikiyor içerde. Onları ayıklamak, ayıklatmak ayrı bir sorun. Kimi gereksiz eşyayı baş tacı ettiği, kimi geleni gideni olmadığı için, dışarı eşya göndermiyor. Koğuşta yer açılması için, sürekli olarak dışarı eşya vermek gerekiyor oysa. Çünkü, aileler boyuna eşya taşıyorlar içeri.

Bu durum, koğuşun önemli sorunlarından biri olan dağınıklığa yol açıyor. Koğuş içi tartışma konularından biri de bu.

"Yatak altları pabuçtan geçilmiyor yahu! Tokyolar dışındakileri dolaba kaldırsak."

"Canım, pabuçların burada ne zararı var?"

"Koğuşu teftiş öncesi toplu tutmak, emirle toplamaktan daha doğru bir tavır."

"Bunca kişi bir arada, toplu olmak mümkün mü?"

"Niçin olmasın, biz belirli bir disiplin kurduktan sonra?"

"Koğuşu toplamak faşizme hizmettir."

"Hoppala, buna kaytarma derler. Koğuşun topluluk düzeni, bizim disiplinli olup olmama sorunumuz, faşizm sorunu değil."

Koğuş düzeni üstüne bu tür tartışmalar bitmek bilmez-

di. Bu tartışmalar, içinde bulunduğumuz koşullardan yorucu olurdu bazen.

Ama sonuç olarak, belirli bir düzen sağlamıştık koğuşta. Bunca kişinin bir arada yaşaması, öğrenilmesi gereken bir şeydir. Öğreniyorduk biz de bunu. Özellikle, koğuşun iç düzeni konusunda polis kadınların ihtarları canımızı sıktığı için, onların ihtarlarına pabuç bırakmamaya çalışıyorduk.

Onlar söyleyince değil, onlar söylemeden toplamalıydık koğuşu; bir baskının uzantısı olarak değil, toplu yaşamayı becermek açısından bakmalıydık iç düzenimize.

"Tutuklu" ya da "asker", burada kapatılmış olan bizleriz ve yaşamak zorunda olduğumuz bir yerde, yaşamanın yollarını da bulacağız.

Bunu sağlamak çaba gerektiriyor, her şey gibi.

İstanbul'dan gelen yeni tutuklularla iyice kalabalıklaşan, tıkızlaşan koğuşumuza yeni bir düzen gerekli.

Havalandırmadan içeri girdik. Koğuş kapısının üstümüze kapatılmasını bekliyoruz. Kadın polis kapıyı kapatmıyor, hemen yanında yeni bir polisle giriyor içeri. Daha doğrusu ikisi, açık kapının önünde bekleşiyorlar. Yeni polis açık kumral saçlı, atletik vücutlu, oldukça düzgün yüzlü, genç bir kadın. Üstünde polis üniforması yerine pantolon olsa, herhangi bir üniversiteli kızdan farkı kalmayacak.

Yeni poliste Suna'nın o mahalle havası yok. Yok, ama çok daha tedirgin edici, itici, üşütücü bir görünümü var. Koğuşun içinde dolaşan bakışları rahatsız ediyor bizi.

Ranzaları şöyle bir inceliyor.

"Bu yataklar nizamlara uygun yapılmamış."

* * *

Er yatağının bir yapılışı var. Herhangi biçimde düzeltilmiş bir yatak, nizamlara uygun yapılmış sayılmaz erlikte. Ama erler bütün gün dışardadırlar, bizim gibi yatakları üstünde

değil. Bu nedenle, sabahları askeri nizamlara uygun olarak yaptığımız yataklar, gün içinde sivilleşiyorlar.

Koğuşta ses yok.

"Bu yataklar nizamlara uygun yapılmamış dedim."

Yeni polisin sesi tiz. Üniformalara takılan yıldızları birbirine vurarak çıkarılabilecek madeni bir ses. Eski polis gidiyor.

Yeni polis yataklardan birine yaklaşıyor.

"Bu yatak kiminse, derhal nizamlara uygun olarak yeniden yapsın."

Polislerle, tek tek konuşmama kararımıza uygun olarak karşılık veriyorum:

"Yatakları nizamlara uygun olarak yaparız."

Böylece, yatak yapmanın bizim sorunumuz olduğunu anlatmak istiyorum.

"Öyle mi? Hemen şimdi yapılsın öyleyse."

"Biz sonra yaparız."

Yeni polisin çekip gitmesini, söylenerek ya da küfrederek kapıyı üstümüze kapamasını bekliyoruz. Ama öyle yapmıyor. Bir iskemle çekip kapının yanında oturuyor.

"Bu yatak yapılana kadar, burada bekleyeceğim."

Varlığının bizi rahatsız ve huzursuz kılacağını biliyor.

Koğuşta çıt yok.

Koğuş kapısının yanına çektiği iskemlede oturuyor. Gözleri üstümüzde. Hani hapishane kapılarında gözleme pencereleri vardır, arada gardiyanlar içeri bakar. Yeni polis, eti kemiğiyle bir gözleme penceresi olmuş, oturuyor.

Rahatsızlık artıyor. Sonra, kimse kimseye danışmadan, hep birlikte bütün yatakları düzeltmeye başlıyoruz. Hep birlikte koğuşumuzu topluyoruz. Yeni polis orada yokmuşçasına. Bir yandan da şarkı söylüyoruz birlikte. Seslerimiz perde perde yükseliyor:

"Bir gün dostlar mutlaka.

Sıra gelecek bize."

Yeni polisin yüzü sapsarı. Aslında güzel olan iri ela gözleri, buz gibi.

Ayağa kalkıp koğuştan çıkıyor. Kapıyı kapatıyor üstümüze.

Bütün hareketlerinde, "Size bunun hesabını soracağım, size her şeyin hesabını soracağım. Zaman benim. Benim elimdesiniz," havası var.

Havayı aldık. Yeni polisin bizi yepyeni bir biçimde tedirgin edeceğini de.

Polis Suna'nın mahalle tavırları, araya konan mesafeyi bir ölçüde tesirsiz kılabiliyordu. Ama bu yeni polis, bizi çok daha rahatsız edecek, belli bu. Hani Amerikan filmlerinde, taktığı erlerin hayatını zehir eden çavuşlar vardır. O yöntemleri uygulayacak. Üstelik orduda görevli değiliz biz. Tutukluyuz. Ezilmek amacıyla tutuklu!

Yeni polisin adı Zafer.

35
Bakışlarımız

Helayı açmak genellikle Türkân'la bana kalır. Türkân, teneke dolusu suları helaya boca ederken, ben de elimdeki sırıkla deliği açmaya çabalıyorum. Türkân, bir yandan gırgır geçiyor.

"Leninizmin ilkeleri kapışıldı, bize hela komandoluğu kaldı."

Hela komandoluğunun üstümüze kalışı, biraz da bu alandaki başarımızdan.

İşi ben ele alınca, hela kesinkes açılıyor.

Sonunda helayı açtık. Helaya gaddarca yüklenirken, üstümüz başımız da iyice battı. Yani, eşofmanlarımız. Şimdi, bunları yıkayıp kurulamak gerekiyor.

"Sayıma daha kaç dakika var?"

Bu soru önemli. Çünkü sayım ekibi gelmeden üstümüzü değiştirmeliyiz. Er-tutukluluk uygulaması başlayalı bu sayımlar başlı başına bela kesildi başımıza. Günde üç kez sayılıyoruz.

Sayımdan önce, ranzaların önünde sıralanıyoruz. Eller arkada kavuşturulmuş, sağ bacak açık. Rahat durumu bu.

Sayım ekibi girdiğinde bizi bu durumda bulmazsa, ne olacak?

Orduda, erlerin eğitiminde başvurulan alışılmış ve bildik usuller uygulanacak.

Önemli olan bu değil. Yönetimle gereksiz bulaşmamak.

* * *

Yataklarımızı, nizamlara uygun olarak yeniden yaptık. Üstümüzü başımızı düzelttik. Ranzalarımızın önünde sıraya dizildik.

"Bize birer üniforma versinler de olsun bitsin."

"Dikimevine yeni, 'tutuklu-er' üniforması ısmarlansın."

"Bu konuda üstlerimize bir dilekçe verelim."

"Sen kendini hâlâ, siyasi tutuklu sanıyorsun galiba. Kendini bilen bir er, zart zurt dilekçe vermez."

"Arkadaşlar burada böyle sırada durmak zorundayız, ama hiç olmazsa gözlerimizde sınıf kini olsun!"

Yeni gelen arkadaşlardan, Gülay Büyüközden bu.

"Ne sınıfı, hababam sınıfı mı?"

Türkân yanımda söyleniyor. Yeni gelenleri özentili buluyor.

"Ne sınıf, ne sınıf; aramızda tek bir işçi yok." Mehtap bu.

"İşçi kökenli olarak nitelenebilecek bir o var aramızda."

Gülay Büyüközden genellikle soğukkanlıdır. Önerisinin gırgıra alınmasına bozulsa da, belli etmiyor. Ölçülü bir sesle ısrar ediyor.

"Önemli olan sınıfımız değil, hangi sınıf adına burada olmamız."

"Hareketin halkla bağlantısı yetersizse, şöyle de baksak böyle de baksak, pek fark etmez."

Hava elektrikleniyor.

Biri hafiften şarkı mırıldanıyor.

"Suna... bakışlarının esiriyim..."

Gülay üsteliyor.

"Peki, ne öneriyorsunuz arkadaşlar?"

"Onlara hep kinle baktık," diyor öteki Gülay Özdeş. Böylece, bakış konusunda yeni bir öneriye ihtiyaç olmadığını belirtiyor.

Tartışma gelişti gelişecek.

"Sınıf kini bakmakla olmaz, koşulların ve bağlantıların getireceği bir şey bu."

"Bir de tutarlı bir dünya görüşünün." Nina bu. Teorinin küçümsendiği görüşünde.

"Halk, durumundaki değişmeyle ilgilenir, bizim bakışlarımızla değil."

"Sonuç onun yararına olduktan sonra, ne kadar sert baksak fayda yok." Kesinliğe hep karşıdır Mehtap.

Aslında hiçbirimizin tartışmaya niyeti yok. Ama sayım öncesi gerginliği, fraksiyonlar arasındaki uzlaşmazlığı ufacık bir olaydan bile ortaya çıkarıyor. Yine de tartışmalar, hiçbir zaman ileri gitmiyor. Dışardan gelen baskılar, daima, ortak bir dirençle karşılanıyor koğuşta.

Üstelik, gitgide yükselen, tutukluları kaynaştıran bir direnç.

Koğuş kapısı açıldı, sayım ekibi giriyor içeri.

Ekipten önce içeri giren çavuş 180 derece dönüş yaparak selam çakıyor. Önce koğuşa tekmil veriyor: "Hazrol", ardından üstlerine tekmil veriyor: "Tutuklu koğuşu sayıma hazırdır, komutanım."

Biz sadece komutanım sözcüğünü seçiyoruz. Öylesine bağırıyor çavuş.

Sayımın burasında gülmemek için kendimizi zor tutuyoruz.

Ekibin ardından polis Zafer giriyor, koğuşa. Hepimizin önünde duruyor teker teker. Üstümüzü başımızı inceliyor.

"Bu ne biçim pabuç bağlamak, yeniden bağla bunu."

Bakışlarımızda, Gülay'ın önerdiği nitelikte olmasa bile, kin olduğu muhakkak.

Zafer, hepimizi didiklemeye devam ediyor.

"Bu ne biçim bluz?"

"Başka bluzum yok," diyor Mehtap. "Beğenmiyorsanız, ordu bize üniforma versin."

"Sus! Astlar ancak, üstleri hatırlarını sorunca konuşurlar. Kes sesini."

Sayım devam ediyor.

Çavuş tek tek adlarımızı okuyor.

"Sevgi Soysal!"

"Burda."

"Olca Altınay!"

"Burda."

"Sevim Onursal!"

"Burda."

Sevim, çok sigara içtiğinden sesi kısık. Oysa hepimiz, "burda" derken inletiyoruz koğuşu. Bütün öfkemizi, tek bir "burda" sözcüğüne sığdırmaya çalışıyoruz.

Zafer, Sevim'in önünde dikiliyor.

"Bir daha bağır."

Sevim kızarıyor. Zafer, neredeyse kızı yaşında. Ağırbaşlı kişiliği Zafer'le çekişmesine engel. Tekrarlıyor "burda"sım.

"Bir daha, yüksek."

Sevim susuyor. Zafer'le çekişmese de, kendisiyle oynanmasına daha fazla izin veremez.

Zafer, Sevim'in tepesinde dikiliyor. Vurdu vuracak bir havası var. Vursa, Sevim ne yapacak? Bütün koğuş ne yapacağız, sineye nasıl çekeceğiz, çekebilecek miyiz? Kafamda sorular şimşek gibi.

Sevim'i bırakıp, Huriye Üstün'le uğraşıyor.

"Sayıma, bağlı pabuç giy."

"Bağlı pabucum yok."

"Görüşçülerine söyle, getirsinler?"

"Görüşçüm yok."

Zafer diyaloğa girmekle hata ettiğini fark ediyor.

Sayılıyoruz. Sağ baştan başlayarak, "bir-iki-üç" sayısını söyleyen sağ yanındakine döndürüyor başını. Sıra kendine gelen bağırıyor, "dört" başını sağ yanına döndürerek. Sayım nizamı böyle.

Zafer, çıkarken mektuplarımızı masaya bırakıyor.

"Mektuplarınızı alın."

Gevşeyip mektuplarımıza koşmamızı bekliyor. Kim bilir o zaman ne yapacak? Ama biz kımıldamıyoruz. Sayım ekibi koğuşu terk edene kadar bakışlarımız yukarda, ellerimiz arkamızda kavuşmuş duruyoruz. Kimse göz ucuyla bile bakmıyor mektuplara. Oysa, mektup en değerli şeylerden biri.

Zafer, canı sıkkın çıkıyor koğuştan.

Bize hayatımızı zehir etmesi kolay olmayacak, bunu kolaylamayacağız ona.

36
Şema

Koğuşun son olayı, yeni binbaşı. Yeni binbaşının sevdiği iki şey var. Biri konuşmak, öteki soru sormak.

Kemal Binbaşı'nm bu iki özelliği, karşısındakilerle ilişkili değil. Çünkü konuşmalarının dinleyicilerine ilişkin yönü ya da sorularının karşılıkları ilgilendirmiyor onu.

Kendi konuşuyor ve kendi soruyor. O kadar.

Yeni cezaevi müdürümüz o. Kemal Binbaşı sadece Yıldırım Bölge yöneticisi. Saldıraner ise, Yıldırım Bölge ve Mamak dahil askeri cezaevlerinin federasyon başkanı.

Kemal Binbaşı, Yıldırım Bölge federe yönetimine yenilikler getirmeye kararlı. Daha tutuklu ve daha asker olmamızı istiyor.

Öyle ya, yemekten yatmaya her şey askeri nizam ve icaplara uygun olmalı ki, muhtemel bir savaşta, Yıldırım Bölge tutukluları askeri yönden aksamayalar.

Binbaşı bizi tam bir asker olarak tahliye etmek için elinden geleni ardına koymuyor.

İkide bir teftişliyor koğuşu.

Binbaşının teftişinden önce, ranzalarımızın önünde sa-

yım nizamı alıyoruz. Binbaşı içeri girmeden astsubay komut veriyor:

"Hazrol!"

Biz ranzalarımızın önünde hazrol dururken, binbaşı sorularını yöneltiyor.

Her gün yemek yediğimiz masayı gösteriyor.

"Bu ne?"

"Bu masadır, komutanım."

Askeriyenin verdiği ekmeklerin durduğu dolabın kapısını açıp kapıyor.

"Bu nedir?"

"Bu dolaptır, komutanım."

Masanın üstünde, görüşçülerin getirdiği çiçekler var.

"Bunlar ne?"

"Bunlar çiçek, komutanım."

"Bunlar niçin burda duruyorlar?"

"Bunlar çiçek olarak burada duruyorlar, komutanım."

Binbaşı bu tür sorularını sürdüre dururken, bizler de ranzalarımızın önünde hazrolda bekleşiyoruz. Ayaklarımıza kara sular iniyor.

Binbaşı bu kez, kızların resim köşesine gidiyor. Resimleri inceliyor.

"Bunlar ne?"

"Bunlar resim, komutanım."

Sonra ranzalarımızı inceliyor.

"Bu ranzalar neye göre böyle duruyor?"

"Bu ranzalar ranzadır, komutanım."

"Hımmm. Olmadı... Olmadı..."

Binbaşı "hımm" ve "olmadı" dedi mi, "soru" bölümünden, "konuşma" bölümüne geçecek demektir.

Uzun masanın başında ayakta durarak başlıyor konuşmasına.

"Bu koğuşun düzeni, şemaya uygun değil. Bu koğuşun şe-

maya uygun olarak düzeni yapılsın. Sonra bu düzenin şeması yapılsın. Bu şema, karşıdaki duvara asılsın! Herkes bu şemaya göre ranzalara yerleşsin. Ranzalara nasıl yerleşildiği şemalarda belirtilsin.

1. a) Sevgi Soysal'ın ranzası.

2. b) Olca Altınay'ın ranzası.

Sağ baştaki ranzalar sağ başa, sol baştaki ranzalar sol başa yazılacak. Sağ başta yatanlar, sağ baştaki yerlerine göre şemada yer alacaklar, sol baştakiler şemada gösterilen yerlerini alacaklar.

Masada nasıl oturulduğu, şemada belirtilecek.

Yemekler şemaya göre yenecek.

Sağ baştakiler şemaya göre masanın sağ başında, sol baştakiler masanın sol başında yerlerini alacaklar."

Yıldırım Bölge'de en sevmediğimiz komutlardan biri "rahat" komutudur. Burada rahat olmamız mümkünmüş gibi. Ama şimdi binbaşı, yanılıp da "rahat" dese, seve seve "rahat"a geçeceğim. Pantolonumun yanına yapıştırdığım ellerim terden cıvık cıvık.

Gözlerimi tam karşımda duran Nina'ya dikiyorum. Nina gülmemek için dudaklarını kemiriyor. Bu çok kötü, Nina gülerse ben kendimi asla tutamam. Kahkahalarla bir gülmeye başladım mı, yandım.

Gülmüyorum ama, gülünecek bir şey yok.

Binbaşı eğitimini sürdürüyor.

"Karavana geldiğinde, krokiye göre sıraya girilecek. Yemek düzeni için bir kroki yapılıp şu duvara asılsın. Yemekler karavanadan, krokiye uygun olarak alınacak. Şemaya uygun olarak masaya oturulup yenecek.

Şema düzenleri aksatılmayacak.

Yemek düzeni bir, yatak düzeni iki, şemaya uyacak."

Gülmemek için Nina'dan kaçırıyorum gözlerimi. Bu kez Tülin'e bakıyorum. O da, benim karşımdaki ranzanın önün-

de hizada duruyor. Tülin'in gözlerine bakmak iyi. İri, siyah kirpikli gözlerinde gülmekten eser yok. Tülin'in gözlerine baktıkça, Tülin'in pek iyi olmadığını seziyorum. Evet, Tülin iyi değil, gözleri kayıyor. Hazrol durduğu yerde sallandığım seziyorum.

Binbaşıya döndürüyorum yüzümü.

"Binbaşım, arkadaşlarımız rahatsızlandı."

Binbaşı duymuyor. Konuşmalarda, dinleyicilerle ilgilenmez.

Sürdürüyor konuşmasını:

"Koğuştaki bütün mevcutların üstlerine adları yapıştırılacak. Her ranzanın üstüne, kimin ranzası olduğu yazılı kâğıt yapıştırılacak. Masada herkesin adı."

Tülin iyice sallanmaya başladı, yüzü sapsarı.

"Duvar dolabının üstündeki bavulların üstlerine, kimin bavulu olduğunu belirten adlar yapıştırılacak. Bavullar, ranza ve yemek düzenindeki sıraya uygun olarak sıralanacak."

* * *

Ter sırtımdan aşağı akıyor. Sanki ranzanın önüne çakılmışım. İçimden bir ses, koş diyor, musluktan bir bardak su doldurup Tülin'e içir. Ama ellerim sanki bacaklarıma kelepçeli.

"Koğuşta demirbaştan başka eşya olmayacak. Duvara şema, kroki ve nizamnamelerden başka resim gibi şeyler yapıştırılmayacak. Havalandırmalara da yemek ve yatak düzenine uygun olarak çıkılacak. Havalandırma düzeni ayrıca bir kâğıda yazılacak. Sözcü tarafından polise teslim edilecek. Havalandırmaya çıkılmadan önce, havalandırma düzenine uygun olarak hizaya girilecek. Koğuş kapısı açıldığında havalandırma düzeni tamam olacak. Tek sıra halinde, havalandırma şemasına uygun adım çıkılacak. Şemalar, kapının sağ yanındaki duvara asılacak. Kapının sol yanındaki duvara nizamnameler asılacak..."

Gözümü kaldırıp Tülin'e bakmaktan korkuyorum. Tülin bir öne, bir arkaya sallanıyor, gözlerinin sadece akı görünüyor, ellerim çözülüyor kelepçelerinden, Tülin'e doğru bir adım atıyorum. O an, herkes, bütün koğuş Tülin'e doğru bir adım atıyor. Tülin iki yanındaki arkadaşlarının tutmasına kalmadan, boş bir çuval gibi yığılıveriyor yere.

Binbaşı daha konuşuyor mu, bilmiyoruz. Hepimiz koşturuyoruz Tülin'in başına. Biri bir bardak su getiriyor.

Binbaşı, uzun masanın çevresini dönerek yaklaşıyor yerde yatan Tülin'e.

Ona, hayatında hiç görmediği bir eşyaya ya da demirbaşa bakar gibi, biraz şaşkınlıkla bakıyor.

Az önce, kızlardan biri, "Arkadaşımız bayıldı," diye açıklamada bulundu gerçi. Ama binbaşı bunu duymamış olacak.

Yerde yatan Tülin'i inceledikten sonra, soruyor.

"Nedir bu?"

"Bu bayılmış bir tutukludur," diyeceğim ama, diyemiyorum. Binbaşı, astlarını peşine takarak terk ediyor koğuşu.

37
Jimnastik

Kendimi bir bilgisayar gibi programladım. Sabahları 5.30'da kalkıyorum. Yarım saat jimnastik. Sonra, heladaki musluğa taktığım lastik boruyla soğuk duş. Giyinip kahvaltıdan önce biraz okuyorum. Herkesin uyuduğu bu sabah saatlerini seviyorum. Sabahları kendi kendime uyguladığım özel "faşizm" özgürlük duygusu veriyor bana. Gün boyunca bir yığın ufak kural koyuyorum kendime. Her gün sekiz sayfa yazmak gibi. *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanını, işte böyle, her gün sekiz sayfa kuralıyla yazdım. Her gün sekiz sayfa, ne eksik ne fazla. Öyle ki sekiz sayfa yazıp yazmamak konusu, o günlerde romanın kendisinden çok daha önemliydi.

Benim sabah jimnastiklerine katılanlar oluyor. Olca da her sabah benim ardımdan jimnastik yapıyor.

Tutuklandığından beri oldukça şişmanlayan Nina, yalnız şişmanlık açısından değil, disiplin açısından da jimnastiğe taraftar. Ama toparlanamıyor bir türlü.

Her konu üstünde uzun uzun iyi niyetle durur Nina. Her konuya teorik yorumlar getirir.

"Bu sizin yaptığınız aslında bireycilik."

Bir anlamda belki doğru. Sabahın köründe yaptığım bu jimnastik, tamamen kendime yönelik bir şey.

"Sabah erken toparlan, sen de yap," diyor Olca.

"Madem jimnastikten anlıyorsunuz, bize gösterin, toplu halde jimnastik yapalım."

"Yahu şu daracık yerde nasıl toplu jimnastik yapılır?" diyorum.

"Burda yapmak şart mı, dışarda yapalım."

Havalandırmalarda toplu jimnastik yapmak düşüncesi, "Şafak" grubunda benimseniyor.

Avluda, büyük bir daire yapıp birlikte jimnastik yapıyorlar.

Şişmanı zayıfıyla birlikte jimnastik yapan kızların görüntüsü biraz matrak oluyor.

Dikenli tellerin dışında tomsonlu erler, dikenli teller içinde birlikte jimnastik yapan kızlar.

"Şafakçılar" jimnastik yaparken Gülay bozuluyor.

"Yahu kardeşim, böyle serserilik olur mu, erlerin karşısında, bizim halk böyle şeylere bozulur..."

Nina, Gülay'ın bu görüşünde feodal moral kalıntılar buluyor.

Şafakçılar da jimnastiği sürdüremiyorlar. Yıldırım Bölge'deki erkek tutuklular da bozulmuş jimnastik işine.

"Kızlar jimnastik mimnastik yapmasın," diye haber iletmişler.

Ben de en çok buna bozuluyorum.

"Yahu, erkek tayfasının buyurduğuna uyup durmasanıza, sizin kendi kafanız yok mu?"

Tabii bu görüşlerim, "feminist" bulunuyor.

* * *

Sabah erken uyananlardan biri de Sema Nuhrut. Sema kısa kıvırcık saçlı, şipşirin bir kız. Sessiz ve çalışkan. Her sabah erken uyanıp daktiloya çekilmiş aynı metni okur.

Sema'ya takılıyorum. "Babaannem de senin gibi, her sabah Kuran okurdu."

"Leninizmin ilkelerini okuyorum ben."

"İyi ya şimdiye ezberlemişsindir."

Sema kızmıyor. Alçakgönüllü tavrıyla karşılık veriyor.

"Temel bilgileri tekrarlamanın faydası vardır."

Benim itirazım, temel bilgilere değil, tekrara. Hayata çevrilmeyen tekrarın insan düşüncesinde durağanlığa yol açtığına inanırım.

Sema tartışmaya girmeden çalışmasını sürdürüyor. Sessiz bir arı gibi. Grubu içinde durmadan sessizce görevlendiriyor kendisini. Şafakçılar çamaşırlarını ortak yıkıyorlar. Yani bütün grubun çamaşırlarını ortaklaşa nöbet değişimiyle yıkıyorlar. Ama ben, bu nöbeti sık sık ve sessizce Sema'nın üstlendiğini gözlemliyorum.

İçerde sosyalistleşmeye fazlasıyla önem veren Şafakçılar, giyimlerini de ortaklaştırdılar. Dolabm üstünde, kendilerine ayırdığımız yere koydukları bavullarını fişlediler. "Bu çamaşır bavulu, bu kazak bavulu, bu pantolon bavulu" diye. Böylece ortaklaştırdılar giysilerini.

Ama sonuç olarak fazla bir şey değişmiyor. Bir kez aileleri sık sık bir şeyler getirdikleri için, adam başına giysi değiştirme olasılığı artmış oluyor sadece. Sema hep aynı pantolonla bluzu giyiyor, yine de.

Maddi durumu oldukça bozuk olan Mehtap bozuluyor bu eşya uygulamasına.

"Sanki bu elbiseler giyenlerin ortaklaşa ürettiği şeylermiş gibi. Aileleri bol bol getiriyor nasıl olsa. Paylaşsalar ne olacak, paylaşmasalar ne olacak? Durumu iyi olmayanlara, fazlasını verirlerse yeter. Bunca şamataya gerek ne ki?"

"Bireysel eğilimlerden, yozluklardan arınmak," diye açıklıyor, Nina bu uygulamayı Mehtap'a.

Mehtap'ı koğuşta herkes sever.

"Üstüne özenen yine özeniyor, aldırmayan yine aldırmıyor."

Mehtap görüşünde biraz haklı. Fatmagül, her zaman ne kadar özenliyse, Semacık da o kadar paspal dolaşıyor.

İnsanın değişmesinin aşılması gereken zorluklarını anlatıyor Nina, usanmadan.

Bense, insanların suni zorlamalarla değil, hayat ve durumlar içinde değişeceklerine inanıyorum. Ama, "İnanmak önemli," diyor Nina.

Evet, inanmak önemli.

* * *

Havalandırmaya çıkmak için sıraya girdik. Bekliyoruz. Polis Zafer koğuş kapısını açtıktan sonra, her zamanki ukala tavrıyla konuşuyor.

"Kaç gündür jimnastik yapmaya çalışıyorsunuz. Eğitim böylece yapılmaz. Bundan sonra, size her gün eğitim yaptıracağım."

Sırtımızdan buz gibi ter akıyor. Polis Zafer'in komutlarıyla eğitim yapmak düşüncesi katlanılır gibi değil.

Suratlarımız bir karış asık çıkıyoruz havalandırmaya.

Gözlerim Zafer'in kara çoraplarında.

Zafer'in kara çorapları faşizmin simgesi olarak kalıyor kafamda.

"Sıraya girin. Kollar öne, başlar sağa, aşağı!"

Zafer, sabah havasını bıçak gibi kesen sesiyle eğitim yaptırıyor.

Kollarımızı yarım yamalak kaldırıyoruz. Arkadaşlar birer ikişer terk ediyorlar eğitimi. Zafer, avaz avaz bağırıyor. Sesi, Kazıkiçi bostanlarından yankılanıyor.

"Sıraya, sıraya dedim!"

Yok, sıraya girmeyeceğiz, eğitim yapmayacağız, herkesin yüzünde her şeyi göze almış bir ifade var.

"Bugunlük bu kadar," diyor.

Ama yinelemiyor eğitimi. Zafer'in tek iyi yönü, durmadan yeni eziyetler keşfetmek merakı. Bu yüzden, hiçbir eziyetini sürekli uygulamıyor. Israrın gücünü bilmiyor.

38
Seyyar işkenceciler

Zafer gaz tüpümüzü aldı koğuştan. Artık koğuşta çay yapamayacağız. Koğuşun tek lüksü, birlikte içilen çaylardı. Şimdi o da yok. Anlaşılır bir baskı mı? Yasaklanan, çay içmemiz değil, çayı kendimiz pişirmemiz. Kantinden istediğimiz kadar çay ısmarlayabilirmişiz.

"Zaten ailelerin her türlü yiyecek getirmesini de bundan yasakladılar, kantin tüketimi artsın diye."

"Çaysızlıktan ölsem, kantinden ısmarlamam."

"Bizi kantini zengin etmek için mi tutukladılar?"

Kantindeki çay pahalı. Kişisel tüketim konusunda son derece tutumlu olan kızlar bozuluyorlar bu çay işine. Kendileri için biraz meyveyi bile çok görürken, çaya bir dolu para vermek olmayacak.

Yine de, günde bir kez olsun çay getirtmeden yapamıyoruz. Çay tiryakiliği sigara gibi.

Tam havalandırmadayken geldi kantinden ısmarladığımız çaylar. Çay bardakları yarıya kadar dolu.

Birkaç damla da olsa, soğumuş da olsa çay bizi sevindirir. Ama sevinemiyoruz şimdi. Çünkü Zafer geleli, havalandır-

malar da ayrı bir eziyet oldu.

Yanımıza gelince herkesin ayağa kalkmasını istiyor. Kimse bankta falan oturmuyor bu yüzden. Havalandırma boyunca asker gibi gidip geliyoruz. Az önce güneşte dinlenen Hülya'ya bas bas bağırdı Zafer.

"Kalk! Kalk! Beni görünce hazır ol duracaksın!"

Çay içmek bir keyiftir. Böylesi bir havalandırmada kim çay keyfi çıkarabilir?

Suratlarımız bir karış asık volta atıyoruz. Hülya'nın her yanı titriyor. Hülya daha önceden polis Suna'yla takıştığı için "polise hakaretten" de dava açtılar hakkında; şimdi bir de Zafer'le takışmasını istemiyoruz. Bastırmaya çalışıyoruz öfkesini.

"Bırak, söylediği hiçbir sözü üstüne alma. Burada söylenen her söz, edilen her hareket, toptan hepimizedir. Senin ayrıca çıkış yapman gerekmez."

"Mücadelemizi bir bütün olarak koyacağız. Mücadelemiz Zafer'i de içine alan bir bütüne karşı olmalı. Yoksa Zafer tek başına ilgilendirmemeli bizi."

Hülya yavaş yavaş yatışıyor. Aslında hepimizin sinirleri bozuldu. Zafer'le tek tek takışmamak için büyük çaba harcamaktan herkes yoruldu. Havalandırmada volta atarken, şarkı söylemek bile gelmiyor kimsenin içinden. Marş söylemek zaten yasak. Yine de mırıldandığımız şarkılar, türküler var. Arada biri, türküye başlıyor. İçimizden gelmese de sinirlerimizi bozduğunu Zafer'e belli etmemek için katılıyoruz biz de.

"Susun! Şarkı söylemeyin!"

Aslında Zafer'in bağırması, bizi yatıştırıyor. Onu sinirlendirmek, bizim sinirlenmemizden daha iyi.

Havalandırmayı çeviren dikenli tellerin dışından üç üniformalı geçiyor.

Soğuk bakışların bizi süzdüğünü seziyorum. Mavi gözler kalıyor belleğimde. Buz gibi, gri mavi gözler.

"İşkenceci bu, işkenceci!"

Kızlardan biri üniformalılardan birini tanıyor. Kontgerillada görmüş.

Beynimde bir şimşek çakıyor. Tamam, bu yüzü ben... Bu yüzü ben...

Merkez komutanlığında gördüm.

Sorgum yapılırken kapı açılmış, buz gibi iki mavi göz şöylece süzmüştü beni.

O zaman da dönmüştü içim. Aynı şimdiki gibi.

"Burada ne işleri var, peki?"

"İşkenceyi seyyarlaştırdılar belki, tutukevinden tutukevine..."

"Seyyar işkenceci!"

Hiçbirimiz gülemiyoruz. İşkenceyi bile bir gülümseme konusu yapmaya çaba gösterdik, ama işkencecileri... Bu fazla.

"Nerde nerdeler?"

Haber havalandırmada yayıldı. Bir patlama olabilir, ama işkenceci uzaklaştı bile.

Beynimizi buran bir soruyla girdik koğuşumuza.

"Ne arıyorlar burada?"

* * *

Gözler bağlı, bilinmedik yerlere götürülme öyküleri, istesek de istemesek de sanki başka, Yıldırım Bölge'den bile uzaktaki bir coğrafyada geçen filmler gibiydi. Ama şimdi, güpegündüz, burnumuzun dibinden "işkenceci'nin geçmesi, işin bunca somutlaşıp, yakınlaşması fazlasıyla tedirgin edici.

Ne de olsa, şimdiye kadar hep emniyetten götürülünmüştü işkenceye. Tutuklanmak demek, bu korku filmini arkada bırakmak demekti. İstedikleri delilleri zorla morla kopardıktan sonra, tutukluyorlardı insanı.

Öyle ki, tutukluluk, bütün baskıları bir yana, güvence sa-

yılmaya başlamıştı; ezici ve haksız işlese de kanun nizamı altında olmanın güvencesi.

Koğuş kapısı açıldı. Zafer, kendine yakıştırdığı bir görev bulmuş olmanın tafrasıyla, elleri belinde, bir eli tabancasında dikiliyor.

Hepimiz niçin gelmiş olduğunu hem anlıyor, hem de anlamak istemiyoruz.

"Nilgün gelsin!"

Hepimiz meseleyi aynı anda anlıyoruz. Nilgün'ün milletvekili olan ağabeyi, kardeşinin arandığını duyunca, elinden tutup askeri savcılığa teslim etmiş. Kıza işkence yapmasınlar diye.

Nilgün doğrudan tutuklandı bu yüzden.

Demek, tutuklu oluşuna aldırmadan, apaçık aramızdan alıp sorguya götürecekler, hatta işkenceye.

Bu sözcüğü aklımıza getirmek istemiyoruz, ama kafamızdaki tek düşünce bu.

Nilgün de anladı. Yüzü soldu, ama kımıldamadan karşılık verdi.

"Nereye gideceğim?"

Havlar gibi bir ses çıkardı Zafer:

"Sana gel dedim!"

Hep birlikte, Nilgün'ün koğuştan çıkmaması gerektiğine karar veriyoruz. Sessiz bir anlaşma bu.

Bu kez alışılmışın dışına çıkarak hep birlikte karşılık veriyoruz Zafer'e:

"Nereye götüreceksiniz? Buradan rasgele hiçbir arkadaşımızı göndermeyiz. Arkadaşın duruşması falan yok. Buradan sadece savcılığa ya da mahkemeye götürebilirsiniz."

Zafer gözünde kurnaz bir ışıkla karşılık veriyor:

"Zaten savcılığa gidecek."

"Öyle mi? O zaman kâğıt getirin, savcılıktan celp için kâğıt gerekir."

Zafer, koğuş kapısını üstümüze kapatarak gidiyor,

"Ben onu götürmesini bilirim," diyerek.

Kararlıyız. Nilgün'ü vermeyeceğiz.

"Kol kola girip çevresini alalım," diyor Gülay Büyüközden.

Kapı açılıyor. Saldıraner, ardında bir manga askerle görünüyor.

Nilgün'ü çağırıyor. Nilgün kıpırdamıyor yine. Biz çevresini sarıyoruz Nilgün'ün.

"Buradan işkenceye adam götüremezsiniz," diyoruz.

"Söz veriyorum, işkenceye değil," diyor albay.

"Sizin sözünüze inanmayız," diyor Gülay Özdeş.

"Tutukevinden, kontrgerillaya siz göndermediniz mi beni?"

Albayın yüzü sarı.

Askerlere emir verse, kızı zorla götürecekler, biz de karşı duracağız, ama engel olabilecek miyiz?

Saldıraner kurnaz davranıyor.

"Asker sözü," diyor, "savcılığa gidecek!"

Nilgün uzatmıyor daha fazla, gidiyor.

Bütün koğuş, heyecan içinde bekliyoruz Nilgün'ü; gelmezse, ne yapacağımızı konuşuyoruz. Açlık grevi, aklımıza gelen çarelerden biri.

Nilgün, geri geliyor, işkenceye götürülmemiş. Ama, işkenceci olarak teşhis edilen albayın da bulunduğu kişilerce sorguya çekilmiş. Onu işkenceyle tehdit de etmişler, ama o kadar.

Bu kez bu kadarla atlatıldı. Ama bundan sonra, aramızdan birini işkenceye götürmeye kalkarlarsa? Kalkacaklarını hissediyoruz.

İçimizi basan karabasanı, böyle bir durumda ne yapacağımız tartışmasıyla dağıtıyoruz.

Sabah havalandırmasında kantinden gelen çaylar, tepsinin içinde geldikleri gibi duruyor.

39
Yıldönümü

Havalar sonsuz sıcak. Temmuzun ortalarına girdik. Havalandırmalarda volta atmak zorlaştı. Güneş tepemizde kaynarken bahçeyi adımlamaya yanaşmıyor kimse, koğuşta kalıyor çoğu. Ben havalandırma sonuna dek güneşin altında volta atmakta direndiğimden olacak, şunları yazıyorum mektubumda.

"Güneş patlıyor ha patlıyor. Sanki bu yazın sıcağı ona da fazla geldi. Güneşin bu bereketli, hayat verici sıcaklığının patlaması düşüncesi ürkütücü, ya o tükenmeyen bereket, güzelim oluşumların bitmeyen kaynağı paramparça olur, sonsuz karanlık ve ölüm sınırsız durallıkla kaplarsa her şeyi? Ama, güneşin güzelliklerin ve canlılığın, gelişimin bu yüce kaynağının asla kurumayacağına, bazı sarsıntılar geçirse de, dünyayı ısıtmaya, yeşertmeye devam edeceğine inanıyorum... Tutuklanıp da edebiyat yapmayan var mı?

Havalandırma avlusundan görünen Kazıkiçi bostanları da yaz sıcağıyla kurudular sanki. Dikenli teller arasında volta attığımız yerin tam karşısına düşen gecekondu benzeri evlerde de hiç hayat yok. Zaten bu evlerin önünde ne çocuk

oynadığını gördük, ne de birilerinin dolaştığını, orayı kontrol altında tutuyor olmalılar. Belki karşıdaki evleri de kiralamışlardır.

Bildiğimiz, karşıdaki evlerde bizi çeviren dikenli teller arasındaki toprak yoldan kimselerin geçemeyişi.

'Halkımız bizim için ne düşünüyor?' Bu tip sorular sorulduğu, Kazıkiçi sakinlerinin hakkımızdaki görüşlerinin merak edildiği oluyor zaman zaman.

Arada eşeklere binmiş Çingeneler geçiyor toprak yoldan. Onlar çevre sakinleri gibi çekinmiyorlar bizden, bağıra bağıra bir şeyler söylüyorlar geçerken, bazen de sövüyorlar. Bizleri bekleyen nöbetçiler aldırmıyor onlara.

Çingeneler'i adamdan saymamayı öğrenmişler.

Yoksa biliyoruz, buralarda dolaşmak kesinlikle yasak."

* * *

Bugün ayın 13'ü. Mamak'ta, 13 Temmuz'da nikâhlanmıştık. Bir yıl oldu demek, bunları düşünerek volta atıyorum güneşin altında.

Kâzime kolumu çekiyor.

"Bak, aşağı yoldan Mümtaz geçiyor."

Gerçekten, o kimselerin geçmediği, geçmenin yasak olduğu toprak yolda yürüyen Mümtaz'm sanki, herhangi bir yerde, rasgele yürüyormuş gibi bir havası var. O kadar gündelik bir tavır içinde.

Tutukevinde değilmişim de, balkondan bakıyormuşum gibi, o da aşağıda sokaktan geçiyormuş gibi.

Ama öyle değil. Ne ben balkondayım, ne de aşağısı sokak, geçilmesi kesinlikle yasak olan bir bölge.

Şaşkınlık ve sevinçle izliyorum Mümtaz'ın geçişini.

Şöyle bir bizim tarafa bakıp geçiyor. Kimse durdurmuyor onu, öylesine doğal geçişi, öylesine rasgele bir şey yapar gibi.

Bundan âlâ evlenme yıldönümü armağanı olur mu bana?

O sevinçle giriyorum içeri.

Az sonra polis odasından çağırıyorlar.

"Avukatınız geldi."

Gelen Doğan Tanyer. Tutukluların can yoldaşı. Doğan'ı görünce daha da artıyor sevincim.

Doğan'ın yüzü gülmüyor, hüzünlü hüzünlü bakıyor bana. Mavi gözleri dolu dolu, sıcaktan kurumuş bir demet çiçek bırakıyor masaya.

"Bunları Mümtaz gönderdi," diyor.

"Teşekkürler."

Bu koşullardaki bir evlilik yıldönümünden, daha fazla ne beklenir? Mutluluğum artıyor. Doğan'a, Mümtaz'ın geçişini söylemiyorum, ne de olsa polislerden astsubaya dinleyicilerimiz kulak kesilmiş.

"Bugün evlilik yıldönümünüzmüş," diyor Doğan, nedenini anlayamadığım hüznüyle.

"Evet."

"Bugün Yargıtay'da mürafaan vardı. Hakkındaki hüküm kesinleşti. Tam da evlilik yıldönümünde..."

O an anlıyorum Doğan'ın hüznünü. Doğan avukatım olarak hakkımdaki kararı, o gün bozdurmayı ummuş bize bir yıldönümü armağanı olarak.

O sıralar böylesi umutların boşluğunu bile bile.

Ama Yargıtay kararı hiç ırgalamıyor beni, bugünlük sevinç payımı aldım.

Sadece, Doğan'ın üzüntüsü azalttı sevincimi. Yine de böyle dostları olmakla yetinilebilir bugünlerde.

Doğan gidiyor. Koğuşa gidiyorum, kızlar elimdeki çiçeklere bakıyorlar.

"Evlilik yıldönümümüz," diyorum.

Mümtaz'm geçişi, çiçekler. Koğuşta gırgır çıktı. İçerde yıldönümü kutluyoruz.

"Nikâhlanmasaydık daha mı iyiydi ne?" diyorum.

"Mamak'ta kıyılan nikâhtan adama hayır mı gelir?"

"Zaten bizim nikâh geçersiz sayılır, zor altında kıyıldığına göre..."

Yıldönümü şerefine gizli çay yapıyoruz. Koğuşta çay pişirmenin yolunu bulduk. Hela aralığında gizli gizli çay demliyoruz.

Koğuşun konusu, Mümtaz'ın geçişi.

Fark ettiler mi?

Fark etmişlerdir.

* * *

Sonra konu yine, Kazıkiçi'ndeki evlere, orada oturanların bizim hakkımızda ne düşündüklerine atlıyor.

Bunu öğreniyorum sonradan.

Merkez Cezaevi'ne ilk gittiğim günlerde, yaşlı bir Çingene karısı çevirdi beni. "Gıı, seni biliyom gıı?"

Beni, tutukevi bahçesinden tanıyormuş anlaşılan. Yıldırım Bölge'nin oradan arada geçen Çingeneler'den olmalı. Yaşlı buruşuk yüzlü Çingene karısı, sırıta sırıta bakıyor yüzüme, bir yandan da anlamlı anlamlı gözünü kırpıyor.

"Ne etmişiniz gıı?"

"Ne etmişiz?"

Ne ettiğimizi öğreniyorum. Çingeneler oradan geçerken, Kazıkiçi'ndeki oturanlara bizi sormuşlar, bunları buraya niye tıkmışlar diye.

"Halkımız" da şöyle gidermiş Çingeneler'in merakını:

"Buradaki kızlar, ötedeki oğlanlarla zina etmişler, ondan tutmuşlar bunları."

İyi mi?

Çingene karısı suratıma bunları söyleyince, güleyim mi, kızayım mı bilemedim.

Ama, bu açıklamayı yapan, belki de oradaki beyni yıkan-

mış jandarmalardı. Kazıkiçi bostanlarında oturanlara böyle denmiş olabilir bizim hakkımızda. Hep buna benzer şeyler söylemediler mi?

40
Serçenin uçuşu

Günümüzün çoğu koğuşta geçiyor. Öylesine boğucu ki koğuşun havası, havalandırmalarda deli gibi dışarı fırlayacağız neredeyse. Ama yapmıyoruz bunu. Tek sıra halinde, hazrolda ve hizada bekliyoruz, ağır demir kapının açılmasını. Kapı açılana dek böyle heykel gibi durmak, belki kapının açılmasıyla dışarı fırlamaktan daha iyi. Bizi bu daracık koğuşa kapatanlar, günde iki saat bile tutmayan havalandırmanın bizim için taşıdığı önemi anlamasınlar istiyorum. Bizden esirgeneni, kapatılmışlığın boğucu sıkıntısını duyurmayalım onlara. Eziyetin tadını çıkaramasınlar.

Ama zulüm zulümdür. Düşüncemize, yüreğimize uzanamayan zulüm, görüntüyle uğraşıyor boyuna. Bizi ikide bir "hazrol" durdurmak bunun bir parçası. Sayımlarda, "hazrol, hiza", havalandırmalarda "hazrol, hiza", para almaya giderken "hazrol, hiza", doktora giderken "hazrol, hiza", mahkemeye giderken "hazrol, hiza", hamama giderken "hazrol, hiza" ama ölçüsü kaçan her şey gibi, bu "hazrol"lar üstümüzdeki etkisini yitirdi. Yüreğimizi ve düşüncemizi kim hizaya sokabilir? Kim hazrolda durdurabilir? Önemli olan da bu.

"Hazrol" uygulamalarıyla gittikçe durallaşan zulüme karşın, koğuş hayatımız dinamikliğini sürdürüyor. Sessizlik saatlerinde su gibi okunuyor, "Şafakçılar" üçer beşer eğitim çalışması yapıyorlar. Daktiloyla çoğaltıkları metinleri okuyorlar birlikte.

* * *

Nur Üster, koğuşta yeni bir merak çıkarttı. Şimdi herkes, yünden hayvancıklar, bebekler örüyor. Kiminin çocuğu, kiminin ufak kardeşi ya da yeğeni var dışarda. Yıldırım Bölge'den dışarı, bol bol sevinç tahliye ediyoruz.

Görüş öncesi, geç zamanlara kadar uyumuyor kızlar. Sabah uyandığımda, uzun masanın üstünde renk renk tavşancıkları, köstebekleri, ayıcıkları görünce, ben bile çocuklar gibi seviniyorum.

Bir merak da boncukçuluk. Minik minik renkli boncuklarla çiçekler, çiçekten kolyeler diziyor kızlar.

Koğuşta değişiklik var. Gülay Özdeş'i polis Suna'ya hakaretten bir aya mahkûm etmişlerdi. Bu geçici cezasını çekmek için sivile gönderdiler onu. Cezası kesinleşen sivile gidiyor çünkü. Sibel'le Nihan da gittiler. Benim cezam da kesinleştiğine göre, sivilin yolu bana da göründü.

Koğuşun yarısını da karşı koğuşa naklettiler. Her grubu yarı yarıya koğuşlara dağıttılar. Amaçları, koğuşlardaki birlik ve direnç havasını kırmak. Bölünerek güçsüzleşmiş grupların, koğuş içinde birbirlerine düşeceği umuluyor. Ama tam tersi oluyor sonu. Her iki koğuşta da, dışa karşı tam bir birlik var. Koğuş içi tartışmalar da dışarı yansıtılmıyor hiç. Türkân, Fatmagül, Büşra, Şule karşı koğuşa gittiler. Onları arayacağız. Sivildekiler demli çay resimleriyle süsledikleri mektuplar yazıyorlar. Demli çaya hasretimiz malum. Sivilde bizdeki kısıtlamalar yok. Ama en önemlisi askerlik bitiyor sivile gidince. Onun için pis-

liğine, gürültüsüne rağmen, sivil hapishaneye gitmeyi ister olduk.

* * *

Bizim koğuştan gidenlerin yerine yeniler geldi. İşkencenin ardından ruh bunalımı geçirip kendisini pencereden atan Çiğdem Leyla.

Leyla'yla anası Armağan'ı ayırdılar. Leyla'yı bizim koğuşa, Armağan'ı karşı koğuşa. Ana kızı ayırmakta bile fayda görüyor zulüm.

Çiğdem, alçılı kolu, bembeyaz yüzü, geçirdiği bunalımın donuklaştırdığı bakışlarıyla, faşizmin koparıp fırlattığı bir çiçek gibi.

Hiç çocukluğunuzda, yaralanmış bir sineği, karıncayı, kurumaya yüz tutmuş bir çiçeği diriltmeye, canlandırmaya çabaladınız mı? Bütün koğuş, Çiğdem'i eski canlılığına döndürmeye çalışırken çocukluğumda günlerce beslediğim bir serçeyi hatırlıyorum. Serçe bir gün yeniden uçuverdiğinde duyduğum sevinci.

Arkadaşları Çiğdem'i yıkıyorlar. Uzun parlak siyah saçlarını örüyorlar. Bavullarındaki en temiz, en ütülü giysiyi giydiriyorlar. Zehirlenme korkusuyla saatlerce önündeki tabağa bakıp elini bile sürmeyen Çiğdem'i kaşık kaşık besliyorlar.

Çiğdem'in alçılı kolu böceklenmiş, böcekleri ayıklıyorlar alçının içinden. Sonra, ona bıkıp usanmadan, kendisinin iyileşmesiyle koğuş moralinin nasıl yükseleceğini anlatıyorlar.

Çiğdem sanki bütün bunları görmüyor, duymuyor. Zulüm sanki onu aramızdan koparıp, tek kişilik, her şeye kapalı bir dünyaya atmış.

* * *

Bütün gün koğuşta kapalıyız ya, sade bu olsa iyi. Polis Zafer, ikide bir gerekli gereksiz giriyor koğuşa. Her girdi-

ğinde de ayağa kalkıp karşısında hazrolda durmamızı istiyor.

Aslında hazrol duruşu gündelik hayatımıza iyice girdi. Yine de, eskiden polis kadınlar koğuşa girdikçe hazrol durmak şartı yoktu. Şimdi olduk olmadık zamanda koğuşa girip, tam kitap okur ya da çalışırken, hazrola kalkmamızı istemesi çekilir gibi değil. Koğuşta günlerdir bunun sıkıntısı, tartışması sürüyor.

Karşı koğuş Zafer girince ayağa kalkmama kararı almış. Ayağa kalkılmadıkça Zafer durup durup giriyor içeri, her girişinde de iyice bozuyor sinirlerimizi.

Bizse Zafer girince kalkmaya, ama Zafer koğuştan çıkana kadar rahata geçmemeye karar verdik, albaya yaptığımız gibi.

Zafer giriyor içeri, hepimiz olduğumuz yerde dikiliyoruz ayağa. Kimi ranzasının üstünde hazrol duruyor. Zafer, önce zaferinden memnun, bakıyor. Sonra, "MİT"te hep yapıldığı gibi, yeterince canımıza okuduğuna karar verip dostluk havasına bürünüyor.

"Nasılsın, Çiğdem?" diye soruyor Çiğdem'e. Sözde Çiğdem'in durumuna üzülüyormuş gibi yapıyor kaç gündür.

Oysa hepimiz, topluca ruh sağlığımızı yitirsek, Zafer başarı duygusundan yere göğe sığmaz.

Çiğdem durgun durgun bakıyor Zafer'e.

Zafer, Çiğdem'e yanaşıyor. Kırık kolunu inceliyor. Alçısını bir gün önce çıkardık Çiğdem'in.

"Kaldır bakayım kolunu!"

Sözde kolunun iyi kaynayıp kaynamadığına bakacak. Oysa Çiğdem'in kolunun yarı sakat kaldığını biliyor.

"Kaldır Çiğdem kolunu, bakayım anlarım ben."

Çiğdem hiç ses etmiyor. Öyle aynı bizler gibi, hazrolda duruyor.

Hiçbir şeyle ilgilenmez görünüyordu, demek kararımızı

anlamış. Ranzamın üstünde, hazrolda dururken kavrıyorum bunu, içim titriyor sevinçten.

Zafer dönüp bize çatıyor.

"Tamam, oturun artık yerlerinize." Kimse oturmuyor, kimse Zafer'i duymamış, görmemiş gibi, sanki hepimiz anadan hazrolda doğmuşuz.

Zafer bozulduğunu belli etmeden yine Çiğdem'le uğraşıyor. Kolunu bileğinden tutup kaldırmaya çalışıyor. Çiğdem'in kolunun acıdığı muhakkak. Ama yine de bütün gücüyle, yanlarına yapıştırdığı kolunu kımıldatmamayı başarıyor.

Zafer, kara demir kapıyı üstümüze çarparak çıkıyor koğuştan. Yakında, koğuşta bizi hazrolda durdurmaktan vazgeçecek, biliyorum.

Ama önemli değil bu. Önemli olan Çiğdem'in canlanması, direnerek canlanması. Çiğdem'e bakıyorum. Kara gözlerinde, geldiğinden beri görmediğim bir yumuşama, bir parıltıyı seziyorum.

41
Sayım

Karşı koğuştan bir arkadaşı işkenceye götürmüşler. Sabah karavanası için kapıya çıkan nöbetçi almış haberi.

Sabah erken uyanmayı sevmeyenler bile fırlıyorlar yataklarından.

"Ne olacak?"

"Arkadaş gelene dek açlık grevi yapacağız."

Açlık grevinin tek başına yeterli ve etkili olup olmayacağı tartışılıyor koğuşta.

Havalandırmada haber gelişiyor.

İşkenceye götürdükleri arkadaş geri gelmiş.

Evet?

Kıza fena işkence yapmışlar.

İki koğuş da heyecan içinde, yapılan yapılmış.

Açlık grevi yerine yönetime karşı bir şey yapmalıyız.

İki koğuş arasında pusulalar gidip geliyor.

Her türlü haberleşme yasak, ama böyle durumlarda haberleşmenin yolunu buluyoruz her zaman.

İşkenceye götürülen karşı koğuştan olduğu için yapılacak eylem konusunda öncelik de karşı koğuşa bırakılıyor.

Öğleden sonra karşı koğuşun kararı ulaşıyor bize.

"Akşam sayımına kalkılmayacak."

Tamam.

Akşam karavanasına kimse dokunmadı. Sayım saati yaklaşınca, sıraya girip ayakta bekleyecek yerde, ranzasına oturuyor herkes.

Sadece sözcü duracak ayakta, kapının yanında.

Demir kapı vuruluyor.

Koğuş kapısında bekleyen erler, sayım ekibi gelmeden kapıyı yumruklarlar. Koğuş hazır olsun diye.

Kapı yumruklanınca, koğuşta kimse kımıldamıyor ranzasından, bir ben sözcü olarak kapının yanında ayaktayım.

Kapı açılıyor. Sayım ekibinin başındaki astsubay, koğuşun içindeki durumu görünce şaşalıyor.

Bir şey söylemesine zaman bırakmadan açıklıyorum.

"Karşı koğuştaki arkadaşımızın işkenceye götürülüşünü protesto etmek için sayıma kalkmayacağız."

Astsubay karşılık vermeden çıkıyor.

Az sonra koğuş kapısı açılıyor.

Binbaşı, arkasında bir manga askerle giriyor koğuşa. Ranzalarındaki arkadaşlar kıpırdamıyorlar yerlerinden.

Binbaşı sinirli, koğuşta sayımın olup olmaması, dünyanın sonuymuş gibi ya da askerliğin sonu.

Askerleri de bize gözdağı vermek için sokmuş olmalı koğuşa.

"Sayıma kalkmazsanız, dövdürürüm," demeye getiriyor.

Koğuşta çıt yok.

Astsubaya söylediklerimi binbaşıya da tekrarlıyorum.

Binbaşı meseleyi ast-üst ilişkilerine indirgemek istiyor.

Meselenin bu olmadığını, işkenceye adam göndererek Anayasa'nın çiğnenmesine yol açan yönetimi protesto ettiğimizi, elimizde başka da olanak olmadığını söylüyoruz.

Binbaşının elinde ufak ufak kâğıtlar var.

"Herkes niçin sayıma kalkmadığını bu kâğıtlara yazsın."

Kimse kımıldamıyor yerinden, binbaşı hışımla çıkıyor koğuştan.

Az sonra dışarda gürültüler duyuluyor. Saldıraner gelmiş olmalı. Kızlar sayımda hazrola kalkmadı diye cezaevleri yöneticisi albay buralara kadar geliyor, onların gözünde bir isyan bu.

Karşı koğuştan sesler duyuluyor. Saldıraner bağırıyor, epey sürüyor tartışma. Sonunda "burda" sözcüğünü duyuyorum kapının yanından. Sonradan öğrendiğime göre Saldıraner bir iki kızı da coplamış.

Sıra bizim koğuşa geliyor.

Saldıraner ilk öfkesini karşı koğuştan çıkartmış olmalı.

Öfkesini belli etmemeyi başarıyor.

Koğuşun ortasında açıklama yapıyor.

İşkenceye kimseyi bilerek göndertmediğini, göndermeyeceğini, kendi isteği dışında böyle şeyler olmuşsa, birer şikâyet dilekçesi vermemizi, bu dilekçeleri yetkili makamlara ileteceğine söz verdiğini söylüyor.

Koğuşta hareket yok.

Saldıraner'in sözlerine kimse inanmıyor aslında. İşkenceyi, işkenceye götürülenleri bilmemesi olanak dışı. Yine de şikâyet hakkı tanımış olması, protesto karşısında bir gerileme sayılabilir.

Ama bu kez yumuşak bir yüz takınıyor.

En büyük ve ağırbaşlı olduğunu düşünerek Sevim Hamm'm ranzasını sallıyor.

"Lütfen, inin," diyor.

Sevim, Saldıraner'in yaklaşmasından rahatsız olarak itişip kakışmadan da fayda ummadığından iniyor ranzasından. O inince öteki arkadaşlar da sıraları geldikçe iniyorlar. Gülay Büyüközden'le Olca biraz daha direniyorlar. Sonunda onlar da iniyorlar. Tek başına sürdürülecek bir eylemin taraftarı değil kimse.

Sıralanma işi bitince, ad okuma başlıyor. Başta benim adım.

"Sevgi Soysal."

"Burda."

Öteki arkadaşlar da "burda"larını bağırıyorlar kinle.

Koğuşta önce Sevim eleştiriliyor. Saldıraner yanına gidince, ranzasından indi diye.

Saldıraner, ekibiyle çıkıyor dışarı.

Sevim kişisel bir itişmenin gereksizliğiyle savunuyor kendini.

Lale, bana da yöneltiyor eleştirisini.

"Senin de 'burda' dememen gerekirdi. Herkes ayağa kalkmış da olsa hiç olmazsa bu noktada yeniden direnişe geçmek gerekirdi."

* * *

Ayağa kalkıldıktan sonra yeni bir direniş başlatmayı anlamsız bulduğumu söylüyorum.

Koğuşta bütün gece sürüyor eleştiriler. Koyulan eylem yeterli bulunmuyor, özellikle sonuçları açısından.

"Sonunda bütün koğuş dövülsek de sürdürmeliydik direnişi," diyor Gülay Büyüközden.

Kendi grubundaki arkadaşları da, bir anlamda eylem kırıcı durumunda görüldüğü için Sevim'i kınıyorlar.

Çok üzülüyor Sevim, ona üzülmemesini söylüyorum. Her olaya olduğundan büyük boyutlar yüklemeye kalkışmanın faydasızlığını söyleyerek yatıştırıyorum onu.

Ertesi gün karşı koğuştan haber geliyor. "Onlar hiç sayım yaptırmamışlar!" Bizim koğuş daha da bozuluyor.

İş nerdeyse koğuşlar arası sivrilik yarışına dönüşecek. Oysa sayım öncesinde kapının yanında olduğum için, karşı koğuştan gelen "burda" sözcüklerini duyduğumu söylüyorum arkadaşlarıma. Kimsenin aşağılık duygusuna kapıl-

masına gerek yok. Karşı koğuştan gelen haberi daha inandırıcı buluyorlar. "Duydum da duydum," diye ısrar etmiyorum ben de.

Daha fazla sopa yemek, daha fazla eziyet ve işkence görmek değil mesele. Acısını çoğaltarak inancını bileyen Hıristiyanlar değiliz biz.

42
Kadın madın

Baskılar arttıkça artıyor. Her şey çoğalabilir. "Bundan fazla baskı yapamazlar," demiyoruz biz de. Şimdiye kadar hep artmış olan baskının daha daha çoğalabileceğinin bilincindeyiz. Ama, baskıları umursamazlıkla karşılamamıza yol açıyor bu durum. Her yeni haksızlık daha çok geriyor bizi. Bütün sorunumuz, gerginlikleri rasgele patlamalara değil, tutarlı ve güçlenen bir direnişe dönüştürmek. Yıldırım Bölge ve Mamak tutukevleri, yargılanan insanları "tutma"ya değil, peşin yargıyla suçluluklarına karar verilmiş insanlara "eziyet çektirme"ye yarayan yerler durumuna getirildiler.

Mamak'tan aldığımız haberler kötü. Oradaki tutukluların her gün dövüldüklerini öğreniyoruz mahkemeye giden arkadaşlarımızdan. Mahkeme sırasında, hâkimlerin hoşuna gitmeyen sloganlar söyleyen tutuklular, mahkeme dönüşü doğru dayağa götürülüyorlar.

Kadınları dövmenin yaratabileceği tepki bilindiğinden, bizler sıra dayağına çekilmiyoruz henüz. Ne de olsa aramızda burjuva çocukları çoğunlukta. Yönetim, ailelerden çekiniyor yine de.

Çekiniyor mu? Ailelere yapılan eziyetler, baskılar, ailelerin tepkisinin de çoktan göze alındığının kanıtı değil mi? Ya uygulanmış işkenceler? Kızlara yapılmış işkencelerin yanında sıra dayağının sözü mü olur?

Ama tutukevi, tutukevidir yine de. Bizlere dayak atma hevesleri kursaklarda henüz. "Kanun biziz" cümlesinin noktası konmadı daha.

Polis Zafer'in dilinde "dayak" sözü dolaşıyor durmadan. Bunu yalnız bizleri yıldırmak için söylemediği muhakkak. Her sabah Mamak'ta yapılan birifinglerde kadın tutuklulara da dayak atmanın gündemde olduğunu biliyoruz.

* * *

Koğuştaki kitaplar toplatıldı. Zafer'in deyimiyle, polis odası kütüphane olacakmış. "Polis odası" ve "kütüphane", yan yana gelemeyecek iki söz; polis odasındaki kitapların fişlenmesi için bir arkadaşımız görevlendirildi.

Mehtap bu işi büyük bir sorumlulukla yapıyor. Her hafta başı, koğuş için haftalık kitap listesini teslim ediyoruz polislere. Onlar da bu listeye göre veriyorlar kitapları. Onların amacı, koğuşta istemedikleri kitapların bulunmasını engellemek. Kitapları tam bir kontrol altında bulundurmak.

Bu yeni uygulamanın bizim açımızdan bazı zorlukları oluyor. Herkes bir kitap yazdırabiliyor listeye. Oysa aramızda iki günde bir kitap deviren hızlı okuyucular var. Daha yavaş okuyanlar daimi bir baskı altında.

"'İkinci Adam'ı bitirdin mi?"

"Sen 'Türkiye'nin Düzeni'ni yarın bitir, onu Nina'ya ver. Nina'mn okuduğunu Feyziye alacak, ben sana yarın 'Osmanlı İktisat Tarihi'ni veririm..."

Kitabı zamanında okuyup bitiremeyen yanıyor. Bitirmeden devretmek zorunda.

Kitap konusunda en hoşgörüsüz de Gülay Büyüközden.

Yavaş okuyan, onun elinde yandı. O kadar sıkıştırıyor ki, kimimiz okuma baskısından yakınır olduk.

Mehtap'ın işi de zor. Polis odasına yığılmış kitapları fişleyeceğim diye canı çıkıyor.

Gösterdiği aşırı çalışkanlık koğuşta eleştiriliyor üstelik. Polisler ve faşizm öylesine bütünleştiler ki düşüncemizde. Polis odasında kitap fişleme işinde gösterilen çaba bile, bazılarımıza faşizme hizmet gibi görünmeye başladı.

Mehtap, eleştiriye haklı olarak kızıp fişleme işini bıraktı.

Oysa sorumluluk duygusuyla bu işi en iyi yapacak arkadaş o. İstemeden sivrilik edip onu kızdıran arkadaş özür dileyerek gönlünü almak istiyor Mehtap'ın. Ama Mehtap kızdı bir kez, bütün sarılar gibi inatlaştı.

Sonunda, kitap işini Gülay Büyüközden yüklendi.

Şimdi, "Elindeki kitabı ne zaman bitireceksin?" diye yakacak bizi.

Koğuşta sakladığımız bir iki kitap var yine de. Bunları saklamanın çeşitli yollarını geliştirdik. Hiç beklenmedik sırada arama yapılıyor. Onun için bu "yeraltı kitaplarını" polis kadınların koğuşa pek girip çıkmadıkları saatlerde okuyoruz.

Ama yine de, Gülay gibi motor okuyucuları susturmanın tek yolu, gündüz mündüz demeden eline bu kitaplardan tutuşturmak.

Onun için koğuş kapısı her açılışında tedirgin oluyoruz. "Geliyorlar geliyorlar. Sakla kitabı..."

Böyle amansız durumlarda kitabı naylon torbaya koyup helada ıslatılmış çamaşırların altına koymak, denenmiş ve iyi bir yol.

"Geliyorlar... Sakla kitabı..."

Gülay elinde kitapla helaya koşuyor. İşi bitene kadar helayı kitleyebilir.

Zafer, bacakları hafif ayrık, elleri belinde dikiliyor kapıda.

"Sevgi Soysal, albay görüşecek!"

Üstümdeki eşofmanı çıkarıp giyiniyorum. Eşofmanla albayın karşısına çıkmak yasak.

Ensemde, Zafer'in soluğunu hissederek, yaz sıcağına rağmen üşüyorum polis odasına girerken.

Polis odasında albay, komiserin masasına oturmuş, kaşları çatık. Karşı koğuşun sözcüsü, Özal Bayramoğlu da orda.

Birbirimize çaktırmadan gülümsüyoruz.

"Oturun!" diyor albay.

Sahte babacanlıklara karnımız tok artık. İkimiz de duymamazlıktan geliyoruz, "oturun" sözünü. Albayın karşısında hazrolda durmak, oturup tutacağı sigarayı tellendirmekten çok daha iyi.

Albay, oturmayışımıza bozuluyor. Bir kez, benim tuttuğu sigarayı içmeyişime bozulduğu gibi.

"Geçen akşam yaptığınız bir isyandı. Sizleri isyandan mahkemeye vermeme yeterli tutanak tutuldu. Burada ersiniz. Sayım yaptırmamak ne demek efendim? Orada sizleri erlere dövdürmediysem, yaşınızı başınızı düşündüğümden, ailelerinize acıdığımdan... Size iyilik yaramıyor... Bundan sonra, bu tür davranışınız derhal cezalandıracak. Karşıda hücre yaptırdım... Elebaşılar hücreye atılacak..."

Saldıraner'in sesi yükseldikçe, başı gözü de oynuyor. Saatlerce gülmek istiyorum. Gülmemi bastırdıkça soluğum kesiliyor. Yüzüm morarıyor, soluksuzluktan.

Polis odasının kapısı açılıyor. Behice Boran, solgun çizgilerle kaplı yüzüyle giriyor polis odasına, elleri kelepçeli. Tutuklanmış yeniden.

Behice Hanım'ı görür görmez Saldıraner'i unutuyorum. Bilinçsiz, doğal bir davranışla arkamı dönüyorum ona. Behice Hanım'ın kelepçeli elini sıkıyorum.

"Hoş geldiniz, hocam!"

Saldıraner'in bağırışıyla geliyorum kendime.

Hesaplamadan yaptığım bu davranış kudurttu onu.

"Çıkın! Çıkın!" diye kovuyor bizi. Bağırıyor arkamızdan.

"Bundan sonra böyle şeyler olursa, kadın madın dinlemem dövdürürüm, karşıda hücreler hazır... İsyandan mahkemeye..."

Saldıraner'in kızması iyi oldu. Behice Hanım gelir gelmez, Yıldırım Bölge'de nelerin değiştiğini öğrenmiş oldu, diye düşünüyorum.

Saldıraner'in tehditlerini aktarıyorum koğuşa.

Kimse etkilenmiyor fazla. Elindeki kitabı bir an önce bitirme telaşında herkes.

43
Şefkat

Hayatı dikenli tellerle çevirip tutuklamak mümkün mü? Bizleri Yıldırım Bölge'de, Mamak'ta, Selimiye'de, Sağmalcılar'da tutuklamakla bir oluşumu durduracaklarını sananlara inat, dışarda olaylar gelişiyor. Halk Partisi'nde önemli gelişmeler; Ecevit, yenileştirilmiş bir partinin liderliğine oynuyor. Kâmil Kırıkoğlu, ilginç konuşmalar yapıyor. Koğuşta günlük gazetelerin hemen hepsini okuyoruz, haberler de atlanmadan dinleniyor, yine de dışardaki gelişmeleri bütün boyutlarıyla değerlendirmek zor oluyor içerde. "Faşizm" duvarıyla çevrili olmak, her gün bu duvara çarpmak, faşizmi dural bir şey sanmamıza yol açıyor bazı. Diktatörlerin iç çelişkileri, bu çelişkilerin getirebileceği değişimler bizim dışımızda. "Kahrolsun" lanetinde dondurulan "faşizm" düşüncesi, düşünme yeteneğimizi donduruyor ister istemez.

"Yahu, kim bu Kırıkoğlu?"

Haberlerin ardından Feyziye soruyor bu soruyu.

Nilgün bozuluyor.

"Cehennemin ucundaki adları ezberlemekten, memlekette kim ne yapıyor, ne oluyor haberiniz yok."

Haberimiz var aslında, bütün gazeteler, bütün haberler değerlendiriliyor. Genel bağlantılar ve olaylar üstünde fazlaca durmak, ufak gelişmelerdeki dinamiği kavramaya engel oluyor sadece.

* * *

Bu sabah sayımdan sonra, Zafer telaşla geldi koğuşa.

"Koğuşlar temizlenecek, koğuş yeniden düzene sokulacak, teftiş var, sıkıyönetimden paşalar gelecek teftişe."

Zafer koğuştan çıkar çıkmaz patlıyoruz.

"Ne yapacakmış paşalar burda?"

"Tutuklu ordusunun savaş gücüne bakacaklar."

"Paşalara, 'kadın asker olursa, bütün gönüller kışla' şarkısını mı söyleyeceğiz?"

Hayır, teftişçilere ne söylememiz gerektiğini Zafer'den öğreniyoruz.

"Sağol" diye bağıracakmışız.

Koğuş temizliği de ayrı bir sorun. Biz en az ayda bir, büyük temizlik yapıyoruz koğuşta. Ama şimdi, teftiş için koğuş temizlemek ağrımıza gidiyor doğrusu.

Koğuş, yine de yaşadığımız yer diye düşünsek de böyle bu. Ufak bir sorun daha var. Süpürgemiz yok. Aslında bize askeriyenin süpürge vermesi gerekiyor, ama yapmıyorlar bunu. Bizim aldırdığımız süpürge ise eskidiği için atıldı.

Zafer, yeniden geldiğinde bildiriyoruz durumu.

"Temizlik yapamayız, süpürgemiz yok."

Zafer kayboluyor, kısa bir süre sonra alıyoruz cevabı.

"Süpürgenizi kendiniz aldıracaksınız kantinden."

Haydaaaa!

Koğuş ayağa kalkıyor.

Olca tutturuyor:

"Faşizme süpürge mi alacağız bir de."

"Faşizmin emriyle süpürdükten sonra süpürgeyi kim alırsa alsın."

"Süpürgeyi sonradan kendimiz için de kullanacağız."

"Temizlik de sonradan bizim işimize yaramayacak mı?"

Tartışmalar bizi yormaktan başka işe yaramıyor, kolları sıvayıp iyice temizliyoruz koğuşu.

Ben kimin emriyle ve nasıl olursa olsun, koğuş temizliğini seviyorum. Topluca yerleri yıkamamız, tozu pisliği dışarı atıp koğuşu tertiplememiz, dayanma gücümüzü artırıp moral veriyor bize.

Koğuş temizliği bitti.

"Temizliği bizim için sayalım, teftişe gelecek üstlerimiz için de bir şeyler yapsak?"

Koğuş şaşkınlıkla bakıyor bana.

"Her şeyin üstüne, ne olduğunu belirten yazı yapıştıralım ha?"

Teklifim olumlu karşılanıyor.

Ufak ufak kâğıtlara, daktiloyla yazıyoruz. "Bu musluktur", "bu heladır", "bu dolaptır", "bu ranzadır."

Bütün bu ufak kâğıtları, ait oldukları eşyaların üstüne yapıştırıyoruz.

"Yahu dolaptaki ekmeğin üstüne de 'bu ekmektir' diye yapıştırsak."

"Alnımıza da 'bunlar tutuklu erlerdir' diye yapıştıralım isterseniz."

Yapıştırma işlemini bir yerde bırakıyoruz, daha parlak bir şey geliyor birinin aklına.

Koğuştaki musluklardan birini bozmak.

Teftişten hemen önce, bozuyoruz musluğu.

Kapı, hazrolmamız için yumruklanıyor.

Ranzalarımızın önünde, hazrolda bekliyoruz.

Koğuş sessiz. "Şıp şıp" diye durmamacasına akıyor musluk.

Koğuş kapısı açılıyor.

Recai Paşa, başka paşalar, Saldıraner, Kemal Binbaşı, komiser hanım, Zafer topluca giriyorlar koğuşa.

"Hazrol!"

"Şırrrrr" akıyor musluk.

Paşalar içeri giriyorlar. "Rahat!"

"Şırrrr!" Musluk sesi takılıyor rahat komutunun ardına.

Saldıraner sapsarı, Zafer'e bakıyor. Saldıraner tesisata düşkün bir komutandır, biliyoruz. Zafer koşturuyor hemen, bizim sabah duş için kullandığımız lastik boruyu geçiriyor musluğa. "Şırrr" sesi hafifliyor azıcık.

Paşalar önümüzden geçiyorlar, göz gezdiriyorlar bizlere, demirbaş sayımı yapar gibi.

Paşalar önde, Saldıraner arkada masanın çevresini dönecekler...

Dönemiyorlar ama. Masayla bankları öyle yerleştirdik ki, bir taraftaki tutuklularla masa arasında geçit kalmadı.

Karşıdaki tutukluları rahat rahat teftiş eden heyet, bizim yana dönünce tıkandı kaldı.

Paşaların önü kesilince, Saldıraner kendinden geçiyor yine. Artık işi Zafer'e falan bırakmayıp kendi alıyor ele. Büyük bir işgüzarlıkla, o uzun, papaz ölüsü gibi masayı, uzun bankları çekip "üst"lerine yol açıyor, paşalar sabırsızlıkla bekliyorlar.

Saldıraner'i, tam bir "ast" durumunda görmek hoş bir görüntü.

Heyet keyifsiz ayrılıyor koğuştan.

Çıkarken, usul gereği, "Nasılsınız?" diye soruyorlar bize.

Koğuştan sinek vızıltısı gibi bir "sağol" sesi çıkıyor.

Saldıraner az sonra hışımla dönüyor koğuşa.

"Bu ne biçim teftiş? Sizlere, üstleriniz geldiğinde gözlerinizden şefkat okunacak demedim miydi?"

Demişti. Bakarken, şefkat okunacakmış gözlerimizde. Gözlerimizden ne okunduğu malum.

44
Merhaba diyen hayat

"Kıskanıyorlar hepimizi kıskanacaklar.
Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi yaşamak,
Bir hayatı insan gibi tamamlamak güç iştir.
Birazdan akşam olacak sevgilim.
Bütün heybetiyle akşam olacak.
Sevgilim diyorum, oysa kimsecikler yok yanımda.
Biliyorum kime sevgilim dediğimi.
Bildiğim bir şey varsa.
O kadar yeni bir anlamda söylüyorum ki bu kelimeyi.
Unutup birden zamanı ve yeri.
Onunla bir günü kutluyorum coşarak.
Onunla bir günü kutluyorum sanki."

Günlerdir bu dizelerini yineliyorum Edip Cansever'in. Sessizlik saaatlerinden birinde, ranzamda Yeni Dergi okurken yakaladım bu dizeleri. Yakaladım diyorum, çünkü uzun bir süredir içimde artakalmış güzelliği korumak için gösterdiğim çabadan öylesine yoruldum ki, dışardaki güzelliklere eski açıklığımı yitirmiş olabilirim.

Günde bilmem kaç kez sayılmak, hazrol durmak, "burda!" diye bağırmak, dikenli teller, tomsonlar ve üniformalar içinde sıkışmış kalmakla törpülenen beğenilerim, edebiyata, mapushane koşullarıyla pek bağdaşmayan bir meyve gibi bakar oldu.

Kırmızı, sulu bir karpuz dilimini, iyi bir şiirden daha çok düşündüğüm bugünlerde, bu şiirin tadını çakmış olmam bile sevindiriyor beni.

"Voltalarda güzeller,
Millet dışarda karpuz yer,
Parmaklığın ardından,
Sevgi Mümtaz'a gülümser."

Mektuplarımın sonuna böyle dörtlükleri yazarak oyalandığım bugünlerde, Edip'in şiiriyle karşılaşmak, uzun süredir aç kalmış birinin kuşkonmazla doymaya kalkışması gibi. Olsun. Yıldırım Bölge'deki günlerimi bir şiirle noktalamak istiyorum.

* * *

29 Ağustos 1972

Demir kapı açıldı. "Sevgi Soysal, hemen hazır olun sivile gideceksiniz!" dediler; bağrış çığrış arasında hazırlandım ve Yıldırım Bölge'den ayrılırken, bunca zamandır ilk kez ağladım. Eşyalarım, üstüm başım arandıktan sonra cipe bindirildim. Adliye, savcılık ve merkez cezaevi. Koridorlar, koridorlar, bir odaya girip kayboldum. Daktilomu ve radyomu aldılar. Sana vermelerini söyledim. Sonra yine avlulardan geçtik, bir kilit daha açıldı, yüksek duvarlarla çevrili bir avluya indim, dik merdivenlerden. Avluda kadınlar, kadınlar ve her yaştan çocuklar, hayat karşıladı beni. Sonra "Sevgi" diye bir çığlık. Bizim Yıldırım Bölge'den gelme iki kız kar-

deşle Sevim Onursal koşarak boynuma atıldılar. Öpüştük. Ve yeniden ağladım. Sonra birbirimizi dinlemeden konuştuk bir süre. Ben Yıldırım'dan, onlar buradan anlattık. Konuşurken başımı kaldırdım, tam başımın üstünde, ipe dizilmiş kurutulan biberleri, patlıcanları gördüm. Uzun bir süredir gördüğüm en güzel manzara.

Dizleri üstünde bebelerini uyutan ya da emziren kadınları, sövenleri, göbek atanlarıyla hayatın o güçlü, ezici, kahredici de olsa gerçek yüzünü yansıtanları gördüm.

Sonra, "çay" dediler. Çay, biz Yıldırım Bölge sakinleri için tılsımlı bir sözcük.

Nefis demlenmiş çayı içtik. Yatak dengim o sıra geldi. Alt koğuşta 11 kişiyiz.

Dördü Yıldırım Bölge'den, beşi cinayetten, ötekiler kız satma, yaralama. Demli çayları içtim art arda. Kızma ama, bol bol da cigara. Beynim boşalmıştı, ne tarihleri hatırlıyordum, ne de olayları. Uzun süredir kendimi nasıl sıktığımı, duygularımı bastırdığımı, devamlı ölçülü ve hesaplı olmaya çaba göstermekten çok çok yorulmuş olduğumu anladım. Anlatırken, başım havada, taş gibi yaşamış olduğum olayların, aslında yüreği kaç parçaya bölebilecek yönlerini kavradım ansızın. Ansızın üzülmenin hayatın bir parçası olduğunu hatırladım burada. Herkesin "aa, of" çektiği, küfredip dövüştüğü, kaderine ağladığı, aslında iç açıcı olmayan bu yerde ben, taş bir heykelden bir canlıya dönüştüm yeniden. Bana burada yeniden "merhaba" diyen hayatı coşkuyla karşıladım ve en kötü yüzüyle de olsa beni yeniden insanca karşılayan, yüksek duvarlarıyla dış dünyadan koparılmış da olsa, içinde hayatı, memleketimi, insanlarımı yeniden bulduğum bu yeri sevdim. Belki de merkez cezaevini ilk seven insanım. Ama insan hayata, insanca olana, benim kadar bağlı olup bundan böylesine koparılmışsa, başka türlü duyamaz. Sonra, adım söylendi.

Kapıya çıktım. Doğan Tanyer, sevindim. İnsan gibi konuştuk. Hayvan kafesinin dışında bir dostla konuştum. Düşün.

İlk kez yaşaran gözlerimi gizlemeye çalışmadım.

Bangır bangır bağıran radyo ve onu bastıran gürültü ortasında, hayat hikâyeleri, şimdiye kadar hiç duymadığım küfürler, şarkılar, çocuk ağlamaları, sevilen ve şamarlanan çocuklar arasında, hiçbir şey duymayarak konuştum, konuştum. Her şeyi birbirine karıştırarak ve düşüncelerimi yeniden sıraya dizmeye çalışarak. Sonra yemek yedik. Altı kişi. Sevim Abla'yla, kocasını boğmaktan mahkûm ama güzel, uzun süredir gördüğüm nice yüzden daha sıcak, daha insanca yüzlü Fikriye'nin pişirdiği köfteleri, kızartmayı yedik. Yere yaydığımız gazetenin üstünde. Hizalarla uzayan masada değil. Bu yemek çok lüks geldi bana, karavanaya alışkın olan midem isyan eder diye korktum.

Sonra Yıldırım'daki kızlar geldi aklıma. Bütün o sevgili yüzler: Nina, Sema, Olca, Türkân, Kâzime, Mehtap... Yemek boğazımda yumruk gibi kaldı.

Yemekten sonra, okuma odası olarak kullanılan bir yer var, ayrıca kadın mahkûmlar burada dikiş de dikiyorlar, çalışma odası yani. Oraya sığındık gürültüden.

Hiçbir şey okuyamadım ama, beynim hâlâ yorgun. Gece haberlerinden sonra, yere, Sevim Abla'nın yatağının dibine şiltemi yaydım. Çok yorgundum, uyuyamadım saatlerce. Tepemde yanan ampule baktım durdum. Sabah uyandım, alıştığım gibi erkenden. Ve bir Prusyalı inadıyla jimnastik yapmaya başladımsa da bacağımı çekiştiren bebeler ve üstüme dikilen şaşkın bakışlarla bu işten çabuk vazgeçtim. Buraya gelmenin bir kötü yanı şu; orada kendimi, duygularımı, düşüncelerimi, sürekli baskı altında tutmaya alışmıştım, şimdi üstümden o baskı kalkınca sevdiklerime duyduğum özlem bütün dayanılmazlığıyla sardı, kavradı beni. - Niye böyle durumlar yaratıyorsunuz, yahu?

Şimdi sabah çayımızı içtik. Senin getirdiğin peynirle çavdar ekmeğini, böyle garip tatlı yiyecekleri yeniden keşfederek, afiyetle mideye indirdik, çok teşekkürler.

Neyse, günler geçsin, geçsin istiyorum ya "dışarıyı" düşünemiyorum. Uzun süre buzdolabında dondurulmuş bir et gibi, dışarı çıkarılınca kokmaktan, bozulmaktan korkuyorum. Ve böyle bir "dışarı"dan, şimdiye kadar hiçbir şeyden korkmadığım kadar korkuyorum:

"İçimde yeniden kıpırdanan hayatın tümüyle merhaba..."

Böyle bitiyor Yıldırım Bölge'den sivile gönderilişimin hemen ardından yazdığım mektup. Mektubun sonunda, yine Edip'ten bir dize.

"Ben her şeyin bir bir yok olmasına o kadar çok alıştım ki.

Ve her şeyin yeniden bir bir var olmasına o kadar alışacağım ki."

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu, 1976 yılında Politika gazetesinde tefrika olarak yayımlandığında, gerçekçiliği ile Sevgi Soysal'ı 12 Mart'ın simge yazarı yapmıştı. Faşizmin olduğu kadar, insancıllığı ve yaşamı yadsıyan bir devrimciliğin de, aslolanın hayat olduğunu en iyi bilen kadınlar karşısında düştüğü durumları anlatan bu kitap, Sevgi Soysal'ın ince alaycılığının belki de en yetkin örneğidir....

Sevgi Soysal'ın ilk kitabı *Tutkulu Perçem*, 1962 yılında yayımlandı. Teyzesi Rosel'in kişiliğinden yola çıkarak yazdığı *Tante Rosa* (1968), farklı üslûbuyla edebiyat çevrelerini şaşırttı. Kadın-erkek ilişkilerini ve evlilik temasını işlediği ilk romanı *Yürümek*'le (1970) TRT Sanat Ödülleri Yarışması Başarı Ödülü'nü kazandı. Hapishanede yazdığı *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanıyla 1974 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. Adana'da sürgünde bulunan bir kadının başından geçen olaylar etrafında 12 Mart'ı eleştirdiği romanı *Şafak*, 1975'te yayımlandı. *Politika* gazetesinde tefrika edilen cezaevi anıları *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* başlığıyla kitaplaştırıldı (1976). Hastalık izlenimlerini ve 12 Mart sonrası değişimi anlatan öykülerini topladığı *Barış Adlı Çocuk* 1976'da yayımlandı. Son romanı *Hoşgeldin Ölüm*'ü tamamlayamadan, 22 Kasım 1976'da öldü. *Yeni Ortam* ve *Politika* gazetelerine yazdığı yazılar, *Bakmak* (1977) adlı kitapta toplandı.

Tutkulu Perçem'den *Hoşgeldin Ölüm*'e uzanan yazarlık çizgisinde kişisel tedirginlikler, yerini, siyasal ve toplumsal olanın, en çok da kadın olmanın, sorgulayıcı bir gözle mercek altına alınışına bırakır. Soysal, o dönemde genelde katı bir anlayışla algılanan birey-toplum çatışmalarını, "canlı" insan ilişkileri örneğinde yaşar kılar. "Düzenin", sadece rejim düzleminde değil, gündelik hayat düzlemindeki tahripkârlığını ve "anlamsızlığını", ince bir alaycılıkla resmeder. Bu canlılık ve candanlıktır, hayat çizgisiyle yazarlığı birbirine paralel gelişen Sevgi Soysal'ın eserlerini kalıcı kılan.

İLETİŞİM 924
SEVGİ SOYSAL BÜTÜN ESERLERİ 5

9 789750 501647